

**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Fatma HIJJAWI

**DİPLOMASİDE DİJİTAL İLETİŞİM ARACI OLARAK TWİTTER KULLANIMI
(FİLİSTİN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI İLE İSRAİL DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI RESMİ
HESAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ)**

**Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

Antalya, 2023

**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Fatma HIJJAWI

**DİPLOMASİDE DİJİTAL İLETİŞİM ARACI OLARAK TWİTTER KULLANIMI
(FİLİSTİN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI İLE İSRAİL DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI RESMİ
HESAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ)**

Danışman

Prof. Dr. Ahmet AYHAN

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatma Hijjawi'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Ahmet TARCAN	(İmza)
Üye (Danışman)	: Prof.Dr. Ahmet AYHAN	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Yeşim ÇELİK	(İmza)

Tez Başlığı:

DİPLOMASİDE DİJİTAL İLETİŞİM ARACI OLARAK TWİTTER KULLANIMI
(FİLİSTİN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI İLE İSRAİL DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI RESMİ
HESAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 21/06/2023

Mezuniyet Tarihi : 17/08/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Diplomaside Dijital İletişim Aracı Olarak Twitter Kullanımı (Filistin Dışışleri Bakanlığı İle İsrail Dışışleri Bakanlığı Resmi Hesaplarının Karşılaştırmalı Analizi)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Fatma HIJJAWI

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Fatma HİJJAWİ
Öğrenci Numarası	202052020502
Anabilim Dalı	İletişim Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. AHMET AYHAN
Tez Başlığı	Diplomaside Dijital İletişim Aracı Olarak Twitter Kullanımı (Filistin Dışişleri Bakanlığı İle İsrail Dışişleri Bakanlığı Resmi Hesaplarının Karşılaştırmalı Analizi)
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2132470617
Rapor Tarihi	17.07.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 3 Alıntılar dahil: %8
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 130 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. ( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Prof.Dr. Ahmet AYHAN Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyad İmza	

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	v
TABLolar LİSTESİ	vi
GÖRSELLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİPLOMASİ

1.1 Diplomasinin Tanımı	3
1.2 Erken Diplomasinin Ortaya Çıkışı.....	4
1.3 Uluslararası İlişkilerin Tanımı.....	5
1.4 Uluslararası İlişkilerde Diplomasinin Önemi.....	6
1.5 Diplomat Nedir?.....	7
1.5.1 Diplomatik Temsilcinin Özellikleri.....	7
1.5.2 Diplomatik Temsilcinin Görev ve Ayrıcalıkları.....	7
1.5.3 Diplomatik Dokunulmazlık.....	8
1.6 Diplomasinin Çeşitleri.....	9
1.7 Diplomatik Eğilimler “Genel Yapı ve Filistin'in Kısa Bir Tarihi”.....	12
1.7.1 Filistin Diplomatik Faaliyetinin İstasyonları.....	14
1.7.1.1 İngiliz Mandası Dönemi 1917-1948.....	14
1.7.1.2 1948-1967 Yılları Arasında Filistin Diplomasisi.....	15
1.7.1.3 1967-1993 Yılları Arasında Filistin Diplomasisi.....	16
1.7.1.4 Oslo Sonrası Filistin Diplomasisi.....	18
1.7.2 Filistin Dışişleri Bakanlığı.....	20
1.7.3 Filistin Diplomatik İlişkilerine Genel Bir Bakış.....	22
1.7.3.1 Filistin'in Komşu Arap Ülkeleriyle Diplomatik İlişkileri.....	23

1.7.3.2 Filistin ile Türkiye Diplomatik İlişkileri.....	26
1.7.3.3 Filistin ile Avrupa Birliği Diplomatik İlişkileri.....	28
1.7.3.4 Filistin ile Amerika Birleşik Devletleri Diplomatik İlişkileri.....	29
1.7.3.5 Filistin'in Afrika Ülkeleriyle Diplomatik İlişkileri.....	30
1.8 Diplomatik Eğilimler " İsrail Devleti'nin Genel Yapısı ve Kısa Bir Tarihi"	31
1.8.1 İsrail Diplomatik Faaliyet İstasyonları.....	38
1.8.2 İsrail Dışişleri Bakanlığı.....	41
1.8.3 İsrail Diplomatik İlişkilerine Genel Bir Bakış.....	42
1.8.3.1 İsrail'in Komşu Arap Ülkeleriyle Diplomatik İlişkileri.....	43
1.8.3.2 İsrail-Türkiye Diplomatik İlişkileri.....	44
1.8.3.3 İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri Diplomatik İlişkileri.....	45
1.8.3.4 İsrail'in Avrupa Birliği ile Diplomatik İlişkileri.....	46
1.8.3.5 İsrail-Afrika Diplomatik İlişkileri.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA VE DİPLOMATİK ALANA ENTEGRASYONU

2.1 Sosyal Medya.....	48
2.1.1 Sosyal Medyanın Özellikleri.....	49
2.1.1.1 Etkileşim ve Katılım.....	49
2.1.1.2 Hız ve Kullanım Kolaylığı.....	49
2.1.1.3 Kullanıcılar ve Bilgiler Arasındaki Bağlantı.....	49
2.1.1.4 İçerik Kontrolü.....	50
2.1.1.5 Diyalog.....	50
2.1.1.6 Sürekli Güncelleme.....	50
2.1.2 Sosyal Medya Mecraları.....	50
2.1.2.1 Facebook.....	50
2.1.2.2 Twitter.....	51
2.1.2.3 Instagram.....	51
2.1.2.4 YouTube.....	52
2.1.2.5 LinkedIn.....	52
2.1.2.6 WhatsApp.....	53
2.1.2.7 Tik Tok.....	53
2.2 Diplomasiyi Dijital Dünyaya Entegre Etmenin Önemi.....	53

2.3 Dijital Diplomasinin Tanımı.....	56
2.4 Dijital Diploması Biçimleri.....	57
2.4.1 Sanal Elçilikler.....	57
2.4.2 Facebook Diploması.....	59
2.4.3 Twitter Diploması.....	59
2.5 Dijital Diploması Uygulamasında Ülkelerin Deneyimleri.....	61
2.5.1 Amerika Birleşik Devletleri Deneyimi.....	61
2.5.2 Türk Deneyimi.....	62
2.5.3 Diğer Uluslararası Deneyimler.....	63
2.6 Filistin'de Dijital Diplomasinin Durumu.....	64
2.6.1 Resmi Düzeyde Filistin Dijital Diploması.....	64
2.6.2 Dijital Diploması Kullanan Filistin Halk Direnişi.....	66
2.6.3 İsrail'in Filistin Dijital İçeriği Üzerindeki Kısıtlamaları.....	67
2.6.4 Dijital Filistin İçeriğine Sansür.....	68
2.7 İsrail'de Dijital Diplomasinin Durumu.....	68
2.7.1 Arap Dilinin İsrail Dijital Diplomasinde Bir Araç Olarak Kullanılması.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA

3.1 Araştırmanın Konusu.....	73
3.2 Araştırmanın Amacı.....	73
3.3 Araştırma Soruları.....	73
3.4 Araştırmanın Yöntemi.....	74
3.5 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	74
3.6 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	74
3.7 Veri Toplama Aracı.....	74
3.8 Veri Analizi.....	75
3.9 Bulgular.....	75
3.9.1 Hesabın Genel Yapısı.....	76
3.9.1.1 Filistin Dışişleri Bakanlığı Sayfasının Genel Yapısı.....	76
3.9.1.2 İsrail Dışişleri Bakanlığı Sayfasının Genel Yapısı.....	77

3.9.1.3 Filistin Dışışleri Bakanlığı Hesabı ile İsrail Dışışleri Bakanlığı Hesabının Hesabın Genel Yapısı Açısından karşılaştırılması.....	77
3.9.2 Paylaşım sıklığı.....	78
3.9.3 Mesaj Türü.....	80
3.9.4 Dijital İçeriği.....	81
3.9.5 Etiket Kullanımı ve Sıklığı.....	83
3.9.6 Bahsetme Özelliğinin Kullanımı ve Sıklığı.....	86
3.9.7 Takipçilerin Etkileşim Düzeyi.....	90
3.9.8 İletişim Yönü.....	93
3.9.9 Tweet'in Konusu ve Alanı.....	94
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	102
ÖZGEÇMİŞ.....	112

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Filistin Dışışleri Bakanlığı Tweetlerinin Günlük Dağılımı.....	79
Şekil 3.2: İsrail Dışışleri Bakanlığı Tweetlerinin Günlük Dağılımı.....	79
Şekil 3.3: Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetlerinde Dijital İçerik Kullanımı.....	81
Şekil 3.4: İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetlerinde Dijital İçerik Kullanımı.....	82
Şekil 3.5: Filistin Dışışleri Bakanlığının Hashtag Özelliğini Kullanma Yüzdesi.....	83
Şekil 3.6: İsrail Dışışleri Bakanlığının Hashtag Özelliğini Kullanma Yüzdesi.....	85
Şekil 3.7: Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın Bahsetme Özelliğini Kullanma Yüzdesi.....	87
Şekil 3.8: İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Bahsetme Özelliğini Kullanma Yüzdesi.....	88
Şekil 3.9: Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetleri Başkaları Tarafından Beğenildi mi?.....	90
Şekil 3.10: İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetleri Başkaları Tarafından Beğenildi mi?.....	91
Şekil 3.11: Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın Takipçileriyle İletişim Kurmak İçin Kullandığı İletişim Yönü.....	93
Şekil 3.12: İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Takipçileriyle İletişim Kurmak İçin Kullandığı İletişim Yönü.....	94
Şekil 3.13: Filistin Dışışleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Tweet Alanı.....	94
Şekil 3.14: İsrail Dışışleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Tweet Alanı.....	96

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Filistin Dışışleri Bakanlığı ve İsrail Dışışleri Bakanlığı Tarafından Atılan Tweet Sayısı.....	78
Tablo 3.2: Filistin Dışışleri Bakanlığı ve İsrail Dışışleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Mesajların Türü.....	80
Tablo 3.3: Filistin Dışışleri Bakanlığı Tarafından Kullanılan Etiketler ve Sıklığı.....	83
Tablo 3.4 : İsrail Dışışleri Bakanlığı Tarafından Kullanılan Etiketler ve Sıklığı.....	85
Tablo 3.5: Filistin Dışışleri Bakanlığı Tarafından Kullanılan Bahsetmeler (Mention) ve Sıklığı.....	87
Tablo 3.6: İsrail Dışışleri Bakanlığı Tarafından Kullanılan Bahsetmeler (Mention) ve Sıklığı.....	89
Tablo 3.7: Filistin Dışışleri Bakanlığı Tweetlerinin Ortalama Beğeni Sayısı.....	91
Tablo 3.8: İsrail Dışışleri Bakanlığı Tweetlerinin Ortalama Beğeni Sayısı.....	92
Tablo 3.9: Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetlerine Yapılan Ortalama Yorum Sayısı.....	92
Tablo 3.10: İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetlerine Yapılan Ortalama Yorum Sayısı.....	92
Tablo 3.11: Filistin Dışışleri Bakanlığı Tweetlerinin Retweetlerinin Aritmetik Ortalaması.....	93
Tablo 3.12: İsrail Dışışleri Bakanlığı Tweetlerinin Retweetlerinin Aritmetik Ortalaması.....	93
Tablo 3.13: Filistin Dışışleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Tweetlerin Konusu ve Oranı.....	95
Tablo 3.14: İsrail Dışışleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Tweetlerin Konusu ve Oranı.....	97

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1.1 Filistin Devleti'nin Bayrağı ve Sembolü.....	14
Görsel 1.2 Tarih boyunca Filistin'de yerleşim genişlemesi (Siyah, işgal edilen alanları gösterir)	37
Görsel 1.3 İsrail İşgalinin Bayrağı ve Sembolü.....	38
Görsel 3.1 Twitter Uygulamasında Filistin Dışışleri Bakanlığı Resmi Sayfası.....	76
Görsel 3.2 Twitter Uygulamasında İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Resmi Sayfası.....	77

KISALTMALAR LISTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
DRR	Disaster Risk Reduction
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
M.Ö	Milattan önce
SDG17	Sustainable Development Goal 17
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SRSG	Special Representative of the Secretary- General
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
UN	United Nations
UNESCO	The United Nations Educational, Scientific Cultural Organization
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund

ÖZET

Teknolojik gelişmenin devreye girmesi, hayatın tüm faaliyet ve gereksinimleriyle bütünleşmesiyle birlikte diğer yaşam faaliyetleri gibi diplomatik faaliyet de sosyal medya ve modern teknolojik araçlarla bütünleşmeye başlamıştır. Bu dönüşümün belki de en önemli sonuçlarından biri dijital diplomasi adı verilen yeni bir terimin ortaya çıkmasıdır.

Hayatımızda dijital diplomasi, çatışan ülkeler arasında elektronik saldırıların gerçekleştirildiği bir silah haline gelmiştir. Bununla da kalmayıp, ülkelerin uluslararası konulardaki konumlarının ve görüşlerinin anlaşılabilirliği bir platform haline gelmiştir. Herhangi bir ülkenin, bir konuda kamuoyunu harekete geçirmek ve aynı zamanda desteğini kazanmak için kullanabileceği yer ve nokta olmuştur.

Bu araştırma genel olarak, ülkeler tarafından en çok kullanılan uygulamalardan biri olan Twitter uygulamasının iletişim ve diplomasi sürecindeki önemini incelemektedir. Araştırma, özellikle Filistin Dışişleri Bakanlığı ve İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın diplomatik faaliyetlerini yönetirken Twitter'ı nasıl kullandıklarına odaklanmıştır. Bu çalışmada hem Filistin Dışişleri Bakanlığı hem de İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından 1/1/2023-1/2/2023 tarihleri arasında atılan tüm tweetler analiz edilmiştir. Bu çalışmanın amaçlarına ulaşmak için veriler dokuz kategoriden oluşan bir şifreleme anahtarı kullanılarak toplanmış ve analiz edilmiş, ardından veriler SPSS programına girilmiş ve akademik olarak kullanılabilecek sayısal sonuçlar elde edilmiştir.

Bu çalışmanın sonuçları, hem Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın hem de İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Twitter'ı iletişim ve diplomasi sürecinde etkin bir şekilde kullandığını göstermiştir. Buna ek olarak, her iki bakanlık da uluslararası toplum önünde daha iyi görünmek için ellerinden gelenin en iyisini yaptıklarından, her iki bakanlığın da kendi aralarında sadece askeri bir savaş değil; bir elektronik savaş içinde yaşadığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler : Diplomasi, Dijital Diplomasi, Siyasi İletişim, Twitter.

ABSTRACT

With the flourishing of modern technological development and its integration with all life activities and requirements, the diplomatic stream, like other life activities, began to merge with social media and modern technological tools. This transformation was the cause of the emergence of new terms such as the term digital diplomacy.

Not only that, digital diplomacy has become a weapon through which electronic attacks are launched between the conflicting state, but it is the platform through which the views and positions of countries on any issue can be understood.

This study, entitled: Using Twitter as a Tool for Digital Communication (a comparative study between the Palestinian Ministry of Foreign Affairs and the Israeli Ministry of Foreign Affairs), sheds light on the importance of the position occupied by Twitter in the process of diplomatic communication. To understand this importance, this study focused on knowing how each of the Palestinian Ministry of Foreign Affairs and the Israeli Ministry of Foreign Affairs use Twitter in managing their diplomatic activities. In this study, I analyzed all the tweets published by both the Palestinian Ministry of Foreign Affairs and the Israeli Ministry of Foreign Affairs from 1/1/2023-1/2/2023. In order to reach the objectives of this study, data were collected and analyzed using an encryption key consisting of nine categories, and then the data was entered into the SPSS program to reach academically approved numerical results.

The results of this study showed that both the Palestinian Ministry of Foreign Affairs and the Israeli Ministry of Foreign Affairs use Twitter effectively in the communication and diplomatic process.

Keywords: Diplomacy, Digital Diplomacy, Political Communication, Twitter.

ÖNSÖZ

Her şeyden önce, belki de iki yıllık yurt dışı eğitim yolculuğumda beni daha güçlü ve özgüvenli yapan şey, Allah'ın Resulü (S.A.V.) 'in şu sözünü sürekli hatırlamamdır: “Bir kimse, ilim elde etmek arzusuyla bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır. Muhakkak melekler yaptığından hoşnut oldukları için ilim öğrenmek isteyen kimsenin üzerine kanatlarını gererler" (Nawawi, 2014: 241). Hayalimi gerçekleştirmeme yardım eden Tanrı'ya şükretmek için ellerimi kaldırıyorum.

Akdeniz Üniversitesi-Antalya'ya kabul edildiğimden beri Türkiye Cumhuriyeti ve halkı beni büyük bir sevgiyle kucakladı. Bu nedenle, Filistin'deki tüm zor koşullara rağmen öğrenme ve gelişme azmimi destekleyen başta Türk bursu olmak üzere, Türk hükümetine şükranlarımı sunuyorum.

Lisansüstü programa kabul edilişim, hayatımın ve geleceğimin akışını değiştiren en büyük ve en önemli başarılarından biri oldu. Akdeniz TÖMER'deki ve üniversitedeki Halkla İlişkiler Bölümü'ndeki değerli hocalarım sayesinde Türkçe öğrenme ve halkla ilişkiler alanındaki bilgi ve deneyimimi daha iyiye doğru genişletme fırsatı buldum. Bana öğrettiği ve bu tezi mümkün olan en iyi şekilde hazırlamam için önemli yönergeler, talimatlar ve tavsiyeler verdiği için öğretmenim ve danışmanım **Prof. Dr. Ahmed AYHAN**'a minnettarlığımı ve saygımı sunuyorum.

Çalışmamı hazırlamaya başladığım ilk günden beri, babam **Nour Mustafa Hijjawi**'nin ruhu (Allah ona rahmet etsin), bana eşlik etti. Babacığım, bu çalışma ile başardıklarımı, seni seven ve özleyen kızın Fatıma'dan küçük bir hediye olarak sana sunuyorum.

Ve her adımda elimi tutan eli, ayaklarının altı cennet olan annemin duaları, başarımın ve gücümün unutulmayacak anahtarıydı. Bu yolculuğu annemin maddi ve manevi destekleriyle tamamladım. Her zaman zor anlarımı aydınlattığın için teşekkür ederim.

Hayatımdaki sağlam omuzlar olarak tanımladığım kardeşlerim Ahmed ve Majd Hijjawi'ye, bana olan inançları ve hedeflerime ulaşmakla ilgili tüm kararlarımda verdikleri destek için sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak, beni güçlü bir ağaç kökü gibi desteklerinden mahrum bırakmayan bir arkadaşşıma tüm kalbimle teşekkür ediyorum. Üzüntü ve yorgunluk anlarımda bana yoldan geçerken gülümseyenlere teşekkür ederim. Güzel anılar için herkese teşekkürler.

ACKNOWLEDGEMENTS

Perhaps what made me stronger and more confident in my two-year study abroad trip was my constant remembrance of the words of the Messenger of God: “Whoever follows a path seeking knowledge, God will make a path easy for him to heaven, and that the angels lower their wings for the seeker of knowledge, in satisfaction with what he does.” (Nawawi, 2014:241) and with that I raise my hand, to thank God. Who helped me and granted me the ability to achieve my dream.

Despite all the difficult circumstances in Palestine, I managed to apply to the Turkish Scholarship, and I was granted acceptance, and since my admission to Akdeniz University-Antalya, the Republic of Turkey and its people have embraced me with great love. Therefore, I would like to express my gratitude to the Turkish government, especially the Turkish scholarship, for supporting my insistence on learning. In this direction, my admission to the postgraduate program was one of the biggest and most important achievements that changed the course of my life and my future. As a first step towards achieving my goal I had the honor to learn the Turkish language, and Thanks to my respected professors at the Language Institute and the Department of Public Relations at the university, I had the opportunity to become a turkish language speaker and expand my knowledge and horizons in the field of public relations. Here, I stand in appreciation of my teachers and supervisors, most notably **Professor Ahmed Ayhan**, for everything he taught me, his important guidance, his advice and all the help he offered me that helped me complete this thesis in the best possible way.

I dedicate the fruit of my labour to my father and mother. From the first step in the first day, I started this journey of writing my thesis, the kindness of my dear father, **Nour Mustafa Hijjawi** - may God have mercy on him - accompanied me. Father, I present to you the fruit of what i have achieved in this thesis as a small gift from your loving and longing daughter Fatima. **My mother** my heaven, the helping hand that have supported me step by step throughout this difficult journey, your supplication was the key to my success and strength, thanks to you, I completed my path to the end. Thank you for always illuminating my difficult moments. And to those whom I describe as the constant pillar in my life, my brothers Ahmed and Majd, I offer you love and gratitude for your constant belief in my ability and for your support of my decisions related to achieving my ambitions and goals. Finally, thanks to every friend who has supported me like a strong tree trunk. Thank you to the passers-by who smiled at me in my moments of sadness and tiredness. Thank you everyone for the beautiful memories that will live in my mind and heart for as long as I live.

سكروقتسر

لعل ما جعلني أقوى وأكثر ثقة في رحلتي الدراسية في الخارج التي استغرقت عامين هو تذكري باستمرار لكلام رسول الله : "مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَبْتَغِي فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنَحَتَهَا لَطَالِبِ الْعِلْمِ رَضًا بِمَا يَصْنَعُ" (Nawawi, 2014:241) ، أرفع يدي شكراً لله الذي ساعدني ورزقني القدرة على تحقيق حلمي.

منذ قبولي في جامعة أكدنيز-أنطاليا، احتضنتني جمهورية تركيا وشعبها بحب كبير. وهنا، أود أن أعبر عن امتناني للحكومة التركية، وخاصة المنحة التركية، لدعمها إصراري على التعلم والتطور على الرغم من كل الظروف الصعبة في فلسطين.

في هذا الاتجاه، كان قبولي في برنامج الدراسات العليا أحد أكبر وأهم الإنجازات التي غيرت مجرى حياتي ومستقبلي، فبفضل أساتذتي المحترمين في معهد اللغة وقسم العلاقات العامة في الجامعة، أتاحت لي الفرصة لتعلم اللغة التركية وتوسيع معرفتي وآفاقي في تخصص العلاقات العامة. وهنا، أقف تقديراً لمعلمي ومشرفي البرفوسور أحمد ايهان على كل ما علمني إياه وما قدمه لي من توجيهات ونصائح مهمة ساعدتني على إنجاز هذه الرسالة بأفضل صورة ممكنة.

في اليوم الذي بدأت فيه كتابة هذه الرسالة رافقني طيف أبي الغالي نور مصطفى حجاوي - رحمه الله. أبي، أقدم لك ثمرة ما حققته في هذه الرسالة كهدية صغيرة من ابنتك المحبة والمشتاقة فاطمة.

ولا أنسى بالطبع اليد التي رعتني خطوة بخطوة طول هذه الرحلة الصعبة، أُمِّي التي تسري الجنة تحت أقدامها، دعائك كان مفتاح نجاحي وقوتي، وبفضلك أكملت طريقي حتى النهاية شكراً لأنك أنرت لحظاتي الصعبة دائماً.

ولن أصفهم بالضلع الثابت في حياتي، إخوتي أحمد ومجد، أقدم لكم طاقة من الحب والامتنان لإيمانكم الدائم بقدرتي ولدعمكم قراراتي المتعلقة بتحقيق طموحاتي وأهدافي.

أخيراً، شكراً لكل صديق دعمني مثل جذر شجرة قوي. شكراً للمارة الذين تبسموا لي في لحظات حزني وتعبني.

شكراً للجميع على الذكريات الجميلة.

GİRİŞ

Diplomasi, çeşitli yönlerini, yöntemlerini ve türlerini incelemeye çalışan birçok yazar ve akademisyenin uzun süredir ilgisini çekmektedir. Uluslararası kütüphanelere bakılacak olursa diplomasinin anlamlarını, tekniklerini, ülkelerin nasıl kullandığını anlatan pek çok kitap görülecektir. Belki de diplomasi terimi, ülkeler arasındaki mevcut iletişim süreçleriyle yakın ilişkisi ve dolayısıyla siyasi etkileşim ve dış ilişkilerin seyri üzerindeki derin etkisi nedeniyle eski çağlardan beri bilim adamlarının ilgisini çekmiştir (Leguey-Feilleux, 2009: 1-4).

Diplomatik çalışmanın kapsamı, ülkeler arasında kamuya açıklanmayan hassas ve gizli konuların değiş tokuşunu içerir. Bu nedenle, diplomasi pratiği kolay bir iş değildir, çünkü bu alanda çalışanların herhangi bir karar alırken veya herhangi bir açıklama yaparken bir hata yapılması durumunda uluslararası bir krizden kaçınmak için son derece dikkatli ve akıllı olmasını gerektirir. Başarılı diplomasinin, bir ülkenin karşı ülke ile kurduğu iletişimi, ulaşmak istediği amaçlara hizmet edecek şekilde yönlendirebilmesi ile ilgili olduğu söylenebilir (Leguey-Feilleux, 2009: 1-4).

Diplomasi, hafife alınmaması gereken ve gücü askeri güce eşit olan yumuşak bir güçtür. İnternetin ortaya çıkması ve dijital devrimle dünyanın bütünleşmesinin ardından diplomasinin gücü daha da artmıştır. Buna bağlı olarak geleneksel diplomasi, modern teknolojilerle kaynaşmaya başlamış, dünya devlet başkanları, büyükelçilikler ve diplomatların coğrafi sınırları aşarak milyonlarca izleyiciye ulaşan dijital uygulamalar aracılığıyla görüşlerini açıklama eğilimine tanık olmuştur. Böylece dijital diplomasi terimi, zamanımızın çağdaş kavramlarından biri haline gelmek için yavaş yavaş kristalleşmeye başlamıştır (Gürdal, 2021: 116-118).

Yirmi birinci yüzyılın başından bu yana, dijital diplomasi ülkelerin dış politikasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bununla da kalmayıp ülkeler aradıkları siyasi hedeflere ulaşmak için Instagram, Twitter, Facebook gibi popüler uygulamalarla ikili işbirlikleri üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Dijital diplomasiden Twitter diplomasisi, Facebook diplomasisi ve sanal elçilikler gibi diğer yeni terimler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, bilim adamları ve akademisyenler, her ülkenin diğer ülkelerden farklı deneyimleri nedeniyle, diplomatik süreçte dijital araçların kullanılmasının etkilerini incelemeye devam etmektedir (Gürdal, 2021: 116-118).

Günümüzde büyük ülkeler, dijital diplomasi departmanındaki çalışanlarının yardımıyla ve sosyal ağları kullanarak, dünya halklarını bu ülkeyi ziyaret etmeye ve yatırım yapmaya teşvik etmek amacıyla ülkenin çekici bir imajını yansıtmaya çalışmaktadır. Buna göre ülkeler, sosyal medya hesapları aracılığıyla sürekli olarak ekonomik, askeri, teknolojik güçlerini veya

çeşitli alanlardaki başarılarını sergiledikleri mesajları paylaşmaktadırlar çünkü bu mesajların halkın desteğini kazanmadaki öneminin farkındadırlar (Ekşi ve Taş, 2020: 214).

Dijital diplomasinin en belirgin rolü, birbiriyle çatışan ya da siyasi olarak uyuşmayan ülkeler arasında ve hatta siyasi parti liderleri arasında ortaya çıkmaya başlayan elektronik savaşta açıkça ortaya çıkmıştır. Twitter uygulaması gibi sosyal ağ uygulamalarına bakıldığında, Amerika'nın İran rejimine karşı elektronik savaşı veya herhangi bir ülkede seçimler yaklaştığında siyasi partiler arasında ortaya çıkan elektronik savaşlar gözlemlenebilir (Kretschmer, 2017: 2-6).

Dünya haritasına bakıldığında, Filistin Devleti'nin 1948'den günümüze kadar İsrail işgali altında olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak, Filistin'in hem askeri hem de elektronik bir savaşla aynı anda karşı karşıya olduğunu belirtmekte fayda vardır. Son zamanlarda, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın suçlarını gizlemek ve uluslararası toplum nezdindeki imajını iyileştirmek için sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullandığı ortaya çıkmıştır. Buna göre Filistin Dışişleri Bakanlığı, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın gerçekleri dünyaya göstermek amacıyla gönderdiği elektronik saldırılara elektronik ortamda yanıt verme yoluna gitmiştir (Kretschmer, 2017: 2-6).

Yukarıdakilerden hareketle bu çalışma, hem Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın hem de İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın diplomatik süreçte, başta Twitter uygulaması olmak üzere dijital araçların kullanımına gösterdikleri bağlılığın yöntemini ve boyutunu açıklamaya çalışacaktır. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, diplomasinin anlamı, türleri ve tarihine ilişkin literatüre dair incelemeyi ele almaktadır. Aynı bölüm, hem Filistin hem de İsrail'in diplomatik yapısı ve uluslararası ilişkilerine atıfta bulunarak, Filistin tarihinin ve İsrail işgaliyle çatışmanın başlangıcının literatürdeki incelemesini de ele almaktadır.

İkinci bölümde, dijital diplomasi kavramının ortaya çıkışı ve ülkelerin diplomatik çalışma ile teknolojiyi birleştirme eğiliminin başlaması hakkında ayrıntılı olarak açıklamalar yapılırken bazı ülkelerin dijital diplomasi uygulamasındaki bir dizi başarılı deneyimi de sunulmuştur. Aynı bölüm, dijital araçların hem Filistin hem de İsrail tarafından nasıl kullanıldığı ve bu araçların İsrail işgalinin gücünü artırmadaki etkisi hakkında birçok kaynaktan taranan bilgileri de içermektedir.

Üçüncü bölümde, bu çalışmanın amacı ve önemi ile önyargıdan uzak, objektif sonuçlar elde etmek için benimsenen metodoloji vurgulanmıştır. Bu bölümde hem Filistin'in hem de İsrail'in dijital diplomasiyi etkin bir şekilde kullandığını göstermeye yönelik elde edilen tüm sonuçlar açıklanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE DİPLOMASİ

İlk bölüm, diplomasinin anlamı, türleri ve tarihine ilişkin literatüre dair incelemeyi ele almaktadır. Aynı bölüm, hem Filistin hem de İsrail'in diplomatik yapısı ve uluslararası ilişkilerine atıfta bulunarak, Filistin tarihinin ve İsrail işgaliyle çatışmanın başlangıcının literatürdeki incelemesini de ele almaktadır.

1.1 Diplomasinin Tanımı

Eski çağlardan beri yazarlar ve tarihçiler, hukuk, toplum ve devlet alanlarında uluslararası sahayla iç içe geçmiş olan diplomasi teriminin kavramsal ve işlevsel rollerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bazı yazarlar, diplomasinin toplumlar ve devletler arasındaki ilişkilerin sağlıklı gidişatını ifade eden bir terim olduğuna, anlamların farklılık ve çeşitliliği ile birlikte diplomasi kelimesinin kökünün ve aslının araştırılması gerektiğine işaret eder (Eren, 2021: 33).

Geçmişe dönüldüğünde, diplomasi teriminin yeni bir terim olmadığını görürüz. Çünkü diplomasi terimi Yunanca kaynaklara kadar gider. Diplomasi kelimesi “Diploun” fiilinden türemiştir. Tarihsel gelişimle birlikte, fiil daha sonra “katlanmış kağıt” anlamına gelen “Diploma” olmuştur. O zamanlarda bu katlanmış kağıt sahibine, kendisine verilen görevde yardımcı olacak diplomatik ayrıcalıklar sunuyordu (Eren, 2021: 33).

TDK'ye (Türk Dil Kurumu) göre ise, diplomasi terimi Fransızca kökenlidir. “Yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı” anlamına geldiği gibi, “Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü” anlamına da gelir (Türk Dil Kurumu, “Diplomasi”. <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 24.09.2022).

Ayrıca Cambridge Sözlüğü de diplomasiyi “Devletler arası ikili ilişkileri yönetme” bir başka deyişle “Suça sebebiyet vermeyecek bir şekilde hareket süreci” tarif eder (Cambridge Dictionary, “Meaning of Diplomatic in English”. <https://2u.pw/ravZbs> erişim tarihi: 24.09.2022). Der Derian'a göre (1987: 108-109) diplomasi, tek bir tanımla ifade edilemez ve somutlaştırılmaz. Diplomasi terimini belirli ifadelerle sınırlandırma çabası, uluslararası ilişkilerin doğasının yüksek düzeyde tartışma ve belirsizlikle ilişkilendirilmesi sebebiyle aldatıcı bir faaliyet sayılır (Nicolson, 1954: 2).

Diplomasinin gücü sadece resmi iletişimi kurmaktan ibaret değildir. Aynı zamanda siyasi, ekonomi, sosyal ve diğer bütün alanlarda farklı ve çekişmeli bakış açılarının oluşum süreçlerinde gerçek bir gücü teşkil eder (Constantinou vd., 2016: 5).

Diğer taraftan, devlet, komşu olan ya da olmayan devletler arasında ticarî veya siyasî düzeyde dışışleri yönetimine yardımcı olacak resmi bir şekilde iletişim kursa da diplomasi, diğer devletlerle iletişim kurarken devletin bilgelik ve inceliğini kullanmaya odaklanır (Satow, 1922: 1). Ayrıca diplomasi, dış sorunları diğer tarafla müzakere yöntemlerini kullanarak savaştan uzak sağlam bir şekilde çözmeye çalışır. Bu nedenle diplomasi, dünya devletleri arasında kullanılan en iyi iletişim yöntemi sayılırdı (Daban, 2016: 45) .

Burada birçok bilim adamı, diplomasi kavramının aynı zamanda sanat ve bilimi birleştirmesi gerektiğini vurguluyor. Bu bağlamda Niclson diplomasi hakkında şöyle demektedir: “Diplomasi, uluslararası ilişkilerin görüşmeler aracılığıyla büyükelçiler ve diğer diplomatik kadro üyeleri tarafından yürütülme görevi veya sanatıdır” (1950: 15).

Yazar Waston’un bakış açısı ise şöyle: Devletler ve toplumlar, kendi çıkarlarını ve dokunulmazlıklarını korumak için diplomasiye başvurur ve bu da devletlerin başka devletlerle diplomatik ilişki ve temaslar kurmasını gerektirir. Çünkü hiçbir toplum ya da devlet herkesten uzak yaşayamaz ve içişlerini yönetmede yalnızca kendine güvenemez (2013: 1).

Diplomasi kelimesi, devletler arası ilişkilerin bir takım kural ve kanunlarını kapsar. Diplomasi hem dar hem de geniş anlamı taşıyan bir kelimedir. Geniş anlamı, Dışışleri Bakanlığın, diplomatik temsilciliğin ve herhangi bir devlete bağlı olan Büyükelçiliklerin yaptığı önemli görevlerle ilgilidir. Diplomasinin geniş anlamı, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kuruluşlar gibi büyük kuruluşları yönettiği uluslararası ilişkilere işaret etmektedir (Abdurahmanlı, 2021: 141).

1.2 Erken Diplomasinin Ortaya Çıkışı

İnsanın eskiden beri diplomatik faaliyetlerde bulunduğuna işaret edilir. Kabileler kendi aralarında müzakereler yapar ve diğer kabilelere karşı ittifak oluşturmalarıdır. Ancak o dönemde insanın diplomasiyi kullanması günümüzde diplomasi olarak adlandırılan bu süreci kontrol altına alan ve düzenleyen net kavramlar çerçevesi içinde değildi. Tarih, milâttan önce 15. yüzyılda Mezopotamya ve Yakın doğu arasındaki devletlerde ilk diplomatik faaliyetini gerçekleştirdi. Bu ülkeler ekonomik olarak birbirleriyle işbirliği yapmışlardır (Mieroop, 2016: 164).

Sonra diplomasi, Yunan ve Eski Roma gibi birçok uygarlıkta ortaya çıktı. Yunan Uygarlığı, diplomasiyi ülkesine gelen yabancılar, tüccarlar ve turistler için seyahat belgesi olarak kullanıyordu. Diğer taraftan da vatandaşlarına imparatorluk sınırları içinde nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen diplomatik kanunları zorunlu kılıyordu. Roma Uygarlığı’nda ise diplomasi, bir iletişim faaliyeti ve ‘Resul’adı verilen kişiler aracılığı ile bilgi toplamak için bir araç olarak ortaya çıkıyordu (Abdurrahmanlı, 2021: 583). Roma İmparatorluğu’nun büyümesi ve genişlemesiyle birlikte diğer devletlerle iletişim kurmaya ve

diplomasiyi kullanmaya pek fazla ihtiyaç kalmadı. Ancak Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle birlikte, bu durum günümüzdeki diplomatik görevlinin misyonunu yerine getirecek eğitimli temsilcilerin olmasını gerekli kılıyordu (Versan, 1995: 92).

Milattan önce 1278 yılında 'Kadesh' anlaşması olarak isimlendirilen barış anlaşması, Eski Mısırlılar ve Hititliler arasında barışın doğması sebebiyle idi ve bu anlaşma gerçek bir diplomasinin uygulandığını gösteriyordu (Abdurrahmanlı, 2021: 583). Bir grup emirlikten oluşan Hindistan'a bakıldığında, bu emirliklerden her biri kendi aralarında elçiler göndererek iletişimi güçlendirmeye çalıştı. Bu yüzden 'Dutas' lâkabı elçi anlamına geliyordu (Versan, 1995: 92).

Diplomasinin kullanımı, Muhammed (S.A.V.) zamanında İslam dinini komşu ülkelere yayma sürecinde ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine önce elçiler gönderilmiş, silah ve savaş yerine komşu ülkelerle karşılıklı bir anlaşmaya varılmaya çalışılmıştır (Versan, 1995: 93).

Avrupa'da ise, Yüzyıl Savaşları ve bu savaşların sonucunda yapılan anlaşma, sözleşme ve zor meseleler de bir temsilcinin görevlerini yapan kişi anlamına gelen 'Procurator' dan tavsiye almayı önemli hale getirmiştir. 1446 yılında, belirli diplomatik ayrıcalık ve yetkilere sahip olan 'Nicodemo' adındaki kişinin Floransa'ya gönderilmesiyle ilk daimi diplomatik misyon kazanan kişi olarak tarihe geçmiştir (Versan, 1995: 93).

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu özellikle 16. ve 17. yüzyılda diplomasinin uygulanmasında İslam Hukukunun temelleri büyük önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti, ülkede bulunan gayrimüslimlerle ilgili bir dizi anlaşmalar yapmıştı. Ayrıca Osmanlı Devleti Orta Çağ'da Avrupa ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurmaya ve Papa'nın Hristiyan güçler arasında diplomatik ilişkiler ve ittifak kurma çabalarını engellemeye çalışmıştı (Arı, 2004: 37).

Osmanlı İmparatorluğu büyükelçileri, savaştan önce önemli mesajlar vermek ve işbirliğini sağlamak için elçiler göndererek komşu ülkelerle temasların düzenlenmesinde ve kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda elçiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir beylikten imparatorluğa dönüşmesinde diplomasinin önemini göstermiştir çünkü savaşlar Osmanlıların topraklarını genişletmek için kullandıkları tek araç değildi. O dönemdeki diplomasi kullanımlarına örnek olarak Yıldırım Bayezid ile Bizans İmparatoru arasında 1396'da İstanbul kuşatması sırasında imzalanan barış anlaşmasıdır. Anlaşma, iki taraf arasındaki ihtilafın İslam hukukuna göre çözülmesini, Osmanlı hazinesine para ödenmesini ve İstanbul'da bir cami inşa edilmesini içeriyordu (Çekiç, 2018: 253).

1.3 Uluslararası İlişkilerin Tanımı

Bilim adamları, uluslararası ilişkilerin ilk uygulamalarının, kabilenin güvenliğini artırmak ve çeşitli alanlarda çıkarlarını sağlamak için diğer kabilelerle olan ilişkilerini yönetmekle ilgilendiğine ve bu uygulamaların M.Ö. 3500'de başladığına inanmaktadır. Buna

göre, uluslararası ilişkiler uygulamalarının pratiğinin tekrarı, akademisyenleri bu uygulamaları incelemeye ve uluslararası ilişkiler adına adlandırmaya çekmede önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, bilim adamları, yazarlar ve kuruluşlar, uluslararası ilişkilerin anlamını tanımlamada kendi aralarında farklılık gösterdi. UNESCO, uluslararası ilişkiler terimini “siyaset bilimi ile ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin bir alt alanı olan multidisipliner bir konu” olarak tanımlamıştır. Ve Goldstein ve Pavese adlı iki yazar ise uluslararası ilişkileri, devletin uluslararası çıkarlarını diğer küresel çıkarlarla dengeleme süreci olarak tanımlamışlardır” (Kumar, 2016: 2-8).

Aynı bağlamda uluslararası ilişkiler, hükümetler, bireyler ve toplumlar arasında uluslararası arena düzeyinde ortaya çıkan bağları, bu ilişkilerin resmi veya gayri resmi olup olmadığını incelemekle ilgilenen bilim olarak anılmıştır. Buna göre, bazıları uluslararası ilişkilerin yalnızca devletler arasında ortaya çıkan ilişkilerle ilgili olduğuna inanırken, diğerleri bunun devletler ve hükümetlerle sınırlı olmayıp, dünyanın farklı halkları arasında ortaya çıkan ilişkileri de kapsayacak şekilde genişlediğine inanmaktadır (Shafi, 2016: 3-4).

1.4 Uluslararası İlişkilerde Diplomasinin Önemi

Günümüzde uluslararası olayların birbirine girmesi, özellikle 1. Ve 2. Dünya Savaşı’ndan sonra birçok meselelerin ortaya çıkması ve Dünya’nın uluslararası ilişkilere daha çok önem vermesi, şiddet ve silah kullanımından uzak bir diyalog diline yönelmesine katkıda bulunmuştur. Burada ülkeler, çıkarlarını ve vatandaşlarını korumak için diplomasiye yönelmişlerdir (Kleiner, 2008: 325).

Ülkenin siyaseti, kendisiyle ilgili diplomatik yönelimleri anlamının temel anahtarı olarak görülür. Burada bütün ülkeler, diplomasiye, dış ilişkilere ve müzakereye başvurarak siyasi hedeflerini gerçekleştirmeye çalışır. Ülkeler, yerel ve uluslararası düzeyde gerçekleştirmeye çalıştıkları siyasi hedeflerin bir kısmını genellikle liderleri ve söz sahibi olan kişiler aracılığıyla ilan etmişler ancak özellikle de ülkesinin dış stratejisiyle ilgili tüm siyasi hedeflerini de her zaman açıklamamışlar ve bu nedenle de bu hedeflerin bir kısmını da tam bir gizlilikle korumuşlardır (Al-Nabrawi ve Muhanna, 1985: 53).

Yabancı bir ülkede diplomatik bir delegasyonun bulunması bu ülkenin bağımsız ve var olduğunu simgeler. Diğer taraftan, diplomatik ilişkiler ülkeyi, diğer ülkelerle kanlı savaşa girmekten korur. Ayrıca ticari ve ekonomik ufkunu genişletmeye ve kendisini daha güçlü kılacak siyasî ittifak kurmasının yanı sıra vatandaşlarını güçlendirebilir, haklarını ve yabancı ülkelerdeki çıkarlarını da koruyabilir (Kleiner, 2008: 326).

Bu bağlamda, herhangi bir ülkenin dış temsilciliği ile ilgili bu kararların, kendi anayasasının belirlediği devlet kurumu aracılığıyla verildiğini ve genellikle bu kurumun da Dışişleri Bakanlığı olduğunu ifade etmek önemlidir (Al-Nabrawi ve Muhanna, 1985: 53).

1.5 Diplomat Nedir?

Oxford Sözlüğü ‘diplomat’ kelimesini: “Uluslararası ilişkilerde ülkesini temsil etmekle görevlendirilmiş kimse” şeklinde tanımlar. Diplomat, yabancı bir ülkede devletini veya uluslararası resmî bir kurumu temsil etme görevini üstlenen kişidir Oxford Advanced (Learner's Dictionary, “Diplomat”. <https://2u.pw/7i6o2f> erişim tarihi: 27.09.2022).

Diplomat, farklı pekçok alanda ülkesinin işlerini idare etmeye çalışır, diplomatik dokunulmazlıktan ve kendisine verilen görevi yerine getirebileceği ayrıcalıklardan yararlanır ve burada diplomatik üyelerin büyükelçi ve diplomatik delegasyon başkanları olarak, yabancı bir ülkede bulunmalarının bu ülkenin onayına bağlı olduğunu ifade etmeleri gerekir. Zira misafir eden ülke büyükelçilerden birini reddedebilir. Ayrıca konuyla ilgili herhangi bir sebep göstermeksizin topraklarında bulunan diplomatik delegasyonun görevini sonlandırmaya çalışabilir (Gözlügöl, 2013: 102).

1.5.1 Diplomatik Temsilcinin Özellikleri

Diplomatlar, çok sıkı eğitime tabi tutulurlar. Bundan dolayı, diplomatik alanda çalışan kişinin, görevini başarıyla yerine getirebilmesi için bir takım yetenek ve özelliğe sahip olması gerekir. Bu yetenek ve özellikler şunlardır (Blackwill, 2013: 1) ;

- Birkaç yabancı dil bilmesi.
- Etkileyici bir üslupla raporlar hazırlayabilmesi.
- Diğer tarafla temaslarda bulunabilmesi ve güçlü siyasî-toplumsal ilişkiler kurabilmesi.
- Kültürlü olması ve etrafındaki bütün gelişme ve olaylardan haberdar olması.
- Karşı tarafla müzakere yapabilmesi ve ikna edebilmesi.
- Kıvrak zekalı olması ve krizleri yönetebilmesi.
- Cesur olması ve kendine güvenmesi.
- Şık ve zarif olması.
- Hitabeti güçlü biri olması.

1.5.2 Diplomatik Temsilcinin Görev ve Ayrıcalıkları

Diplomasi, özellikle Birleşmiş Milletler Teşkilatı gibi uluslararası ve bölgesel kuruluşların varlığına ihtiyaç duyulan 2. Dünya Savaşı’ndan sonra hızlı bir şekilde gelişmeye devam etti. 18 Nisan 1961’de, Birleşmiş Milletler diplomatik çerçevede dünya devletleri arasındaki uluslararası ilişkileri belirleyen uluslararası bir konferans düzenledi. Bu konferans, ‘Viyana Sözleşmesi’ adı verilen bir anlaşmayla sonuçlandı (Çamyamaç, 2019: 457).

Bu anlaşma, diplomatik delegasyonların, büyükelçilerin ve diplomatik dokunulmazlığı olanların görev, hak ve ayrıcalıklarıyla ilgili 53 kanun maddesini ele almaktadır. Bu anlaşma 1969 yılında uygulanmaya başlandı. Bu anlaşmayı onaylayanların sayısı 2018 yılında 116 ülkeye ulaştı (Denza, 2009 :2).

Viyana Anlaşması'nın belirlediği diplomatik delegasyonun görev ve ayrıcalıkları (Denza, 2009: 3-6) :

Ülkesine karşı;

- Diplomatik delegasyonun devletinin imajını, kendisini misafir eden devlete yansıtmak.
- Ev sahibi ülkede ikamet eden ülkelerinin vatandaşlarına yardım etmek ve onları korumak.
- Ev sahibi ülke ile anlaşmaların imzalanması ve müzakerelerle ilgili görevler.
- Misafir ülkenin durumunu incelemek ve Dışişleri Bakanlığı'na rapor göndermek.
- Her iki ülkenin aralarında imzalanan anlaşmalara bağlılık sürecini takip etmek.

Misafir ülkeye karşı;

- Diplomatik delege, kendisini misafir eden ülkenin özel içişlerine müdahale edemez.
- Diplomatik temsilcinin adı, kişisel kazanç sağladığı herhangi bir ticarî faaliyetle ilişkili olamaz.
- Misafir ülkenin özel kanunlarına uymak ve saygılı olmalıdır.
- Diplomatik delegasyonun ev sahibi ülkede çalıştığı yerlere zarar verme hakkı yoktur.
- Diplomatik delegasyonun resmi olarak mükellef olmadığı faaliyetlerde bulunma hakkı yoktur.

1.5.3 Diplomatik Dokunulmazlık

Diplomatik dokunulmazlık eskiden beri vardı. Araplar, elçilere saygı duyar, onları destekler ve korurlardı. Aynı zamanda diplomatik dokunulmazlığı ortaya koyan açık bir kanun sistemi yoktu. 1961 yılında diplomatik dokunulmazlığın temelini oluşturan Viyana Antlaşması yapıldı (Gözlügöl, 2013: 102).

Diplomatik dokunulmazlık, bir yabancı ülkedeki hükümet temsilcilerinin faydalandığı, diplomatik temsilcinin yabancı ülke topraklarına girmesiyle başlayıp, oradan ayrılması ve ülkesine dönmesiyle son bulan imtiyazlara işaret eder (Gözlügöl, 2013: 104).

Viyana Antlaşması, diplomatik dokunulmazlığın özel yasal maddelerini ayrıntılı bir şekilde ifade eder. Viyana Antlaşmasının işaret ettiği bazı noktalar (BM Enformasyon Merkezi

UNIC-Ankara, “Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi 18 Nisan 1961”.
<https://2u.pw/9q0Evx> erişim tarihi: 01.10.2022);

- Diplomatik temsilcinin gözüaltına alınması, tutuklanması ve aranması yasaktır.
- Diplomatik kişiye saygı gösterilmesi, kendisinin ve aile bireylerinin korunması ve onların saldırıya uğramasına engel olunması gerekir.
- Diplomatik delegasyonun, bina ve araçlarına izinsiz ve denetimsiz girilmesine müsaade edilmeyerek tam koruma sağlanmasıyla birlikte, Diplomatik çantanın açılmasına veya aranmasına ilişkin işlemlere izin vermemek.
- Diplomatik delegasyona ait dosya ve belgeleri aramamak.
- Diplomat, adli dokunulmazlıktan faydalanması ve ağır suçların işlenmesine ilişkin belirli durumlar dışında misafir edilen ülke tarafından yargılanamaz.
- Diplomatik temsilcinin hareket ve yolculuğu ile ilgili kolaylık sağlamak.
- Diplomatik delegasyonun hareketini ve işini kolaylaştırmak için karargah ve özel araçlarına bayrak çekme hakkı vermek.
- Diplomatik delegasyonun kaldığı yerin elektrik, su faturası gibi görevlendirildiği yerlere ait tüm vergilerden muaf tutulması.

1.6 Diplomasinin Çeşitleri

Diplomasi birçok sınıf ve türlerden yararlanır. Dünyanın gelişmesi ve hızlı ilerlemesinin bir sonucu olarak, daha önce olmayan birçok sınıf ve tür ortaya çıktı. Bu türlerden bazıları şunlardır;

- Arabulucu diplomasi

İki ülke arasında bir anlaşmazlık olduğunda ve bu iki ülke aralarında sorunu çözemediğinde, iki taraf üzerinde etkisi tarafsız olan ve müzakere, ikna, yapıcı diyalog yöntemlerini kullanarak anlaşmazlığın çözülmesi için yardımcı olan arabulucu diplomasinin ülkeler arası ilişkilerde önemli bir yeri vardır. Örneğin, hem Brezilya'nın hem de Türkiye'nin İran'la ara ülke olarak müzakere hattına girdiği İran'ın nükleer gelişimi konusunda Türkiye ve Brezilya'nın diplomasidir (Abdurrahmanlı, 2021: 585-590).

- Çok taraflı diplomasi

Dünyanın karşılaştığı kanlı savaşlardan sonra, devletler, barış faaliyetlerine odaklanmaya ve farklı dünya ülkeleriyle uluslararası kapsamda ilişki ve temaslarda bulunmaya başladı. Bunun üzerine, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ve birçok dünya ülkesinin üyesi

olduğu Birleşmiş Milletler gibi bu ilişkileri yönetecek, düzenleyip uyarlayacak bölgesel ve uluslararası kuruluşların varlığına ihtiyaç ortaya çıktı. Çok taraflı diplomasinin bir başka örneği, Türkiye'nin kurucu üyelerinden biri olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı'dır. Bu kuruluş, İslam dünyasının sorunları ve dünyadaki Müslümanların durumu ile ilgilenir (Abdurrahmanlı, 2021: 585-590).

- Kamu diplomasisi

Kamu diplomasisi, Halkçılık diplomasisi olarak da bilinir. Devletler, diğer devletlerin halklarına ulaşmak ve onlarla iletişim ve diyalog ufukları kurmak için uğraşır. Devletler, kurum ve kuruluşlar aracılığıyla, gerek kültürel, gerek eğitim, gerek basın, gerekse spor olsun, dünya devletlerinin halklarıyla uzun vadede güçlü ilişkiler kurmaya çalışır. Bu yüzden büyük devletlerin dünyanın ilgi odağı olmak için her türlü yatırımı yaptığını görürüz (Özgöker, 2020: 85-87).

Devletler, üniversiteleri, müzeleri, dinî ve spor kuruluşlarını, araştırma merkezlerini, Kamu diplomasisinin araçları olarak kullanır. Kamu diplomasisinin diğer ülkelere göre devletin gücünü ve ağırlığını artırabilmesi, ülkelerin ikili iletişim sürecini güçlendirme eğilimini hızlandırmasına ve askeri güç kullanımından uzaklaşarak itibar, imaj ve algı unsurlarına odaklanmasına dayanmaktadır. Bu sebeple ülkeler dünya halklarına ulaşmak için hükümet dışı iletişim kanallarını kullanmaya yönelmiştir. Kamu diplomasisinin en önemli örneklerinden biri, dünyanın birçok ülkesinde bulunan ve Türk kültürünü tanıtan, yardım sağlayan ve toplumu ilgilendiren birçok projenin oluşturulmasına katkı sağlayan TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) olmuştur. Kamu diplomasisinin bir başka örneği, yabancı öğrencilerin Türkiye'nin tarihini, kültürünü ve dilini öğrendikleri ve daha sonra yaşadıkları ülkelerde Türkiye'nin temsilcisi oldukları Türk burs programlarıdır (Akgün vd., 2020: 340-344).

Burada, halkla ilişkiler terimi, kamu diplomasisi terimi ile ilgilidir ve bilim adamları, devlet veya kurum hakkında iyi bir imaj oluşturmak ve karşı tarafı etkilemeye çalışmak için kullandıkları araçlarda her iki terimin de benzer olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle birçok ülke uluslararası halkla ilişkiler faaliyetlerini kamu diplomasisi olarak bilinen kavramla eş anlamlı görmektedir (Köksoy, 2016: 213-217).

- Kültürel diplomasi

Bir ülkenin kültürü gerçek bir hazine sayılır. Bu yüzden geçtiğimiz yüzyılda bir ülkenin, toplumsal yapısı, gelenek-görenek, din ve halk dili açısından ülkelerin kültürünü halklara tanıtmayla ilgilenen, kültürel diplomasi diye adlandırılan yeni bir diplomasi türü ortaya

çıkmiştir. Kültürel diplomasi de Kamu diplomasisi gibi kabul edilir ve dış hedefleri gerçekleştirmek için önemli bir araçtır (Yağmurlu, 2019: 1185-1188).

Kültürel diplomasi, ülkenin dünya halkları arasında statüsünü ve değerini yükseltmeye yardımcı olmuş, ve ülkenin arzu edilen imajını şekillendirmede çok önemli bir rol oynamıştır. Kültürel diplomasiinin en önemli örneklerinden biri olarak dünyanın farklı ülkelerinde yayınlanan Türk dizilerinin, yabancıların Türkiye'yi ziyaret etme ve Türk kültürünü öğrenmeye olan artan ilgisini göstermek mümkündür (Yağmurlu, 2019: 1185-1188).

- Sivil diplomasi

Devletin hükümet temsilcileri tarafından değil, vatandaşlar tarafından yürütülen diplomasiidir. Bu türden diplomasiinin en açık örneklerinden biri, Yazarların ve araştırmacıların, ister bölgesel ister uluslararası olsun, tartışma paneline katılmaları ve bir devletin fikir, görüş ve bakış açısını sunmalarıdır (Abdurrahmanlı, 2021: 585-590).

Bundan dolayı bir ülkede yaşayan ve o ülkenin uyruğunu taşıyan herkes, ister öğrenci ister öğretmen ister sanatçı olsun, pozitif paylaşımıyla devletin dış ilişkilerinin şekillenmesine katkıda bulunabilmektedir (Abdurrahmanlı, 2021: 585-590).

- Zirve diplomasisi

Zirve diplomasisi, liderlik ve yüksek makam sahiplerinin katılımıyla dünyadaki büyük sorunlar ile ilgilenir. Bütün şeffaflığıyla bu konuları ele alan konferanslar düzenleyerek, belirli bir sorunu çözüme kavuşturmak için devletlerin temsilcileriyle çalışan üst düzey bir diplomasiidir. Bu konferanslar genellikle, radikal çözümlere kavuşularak ve katılan taraflar arasında anlaşma imzalanarak sona erer (Al-Aqdahi, 2012: 22).

- Ekonomik diplomasi

Bu diplomasi, bir devletin özel ekonomik kaynakları, uluslararası sözleşme ve anlaşmaların imzalanması, çifte vergilendirilmeden kaçınılmasının yansıması, bu ülkenin menfaatine olacak yatırımların cazip hale getirilmesi ile ilgilidir (Abdurrahmanlı, 2021: 585-590).

Ekonomik diplomasiinin önemli bir örneği, Türkiye'nin sözde tarihi İpek Yolu'nu yeniden canlandırmaya çalışırken, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın bölgesel ulaşım koridorlarını geliştirmek için ortaya koyduğu *Orta Koridor* girişimidir. Türkiye'den başlayıp Hazar Denizi'ne ulaşan ve Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne ulaşılabilen bu koridorun açılması, bu koridorlar üzerinden mal alışverişi yoluyla güçlü bir diplomatik ve ticari

işbirliğini sağlaması yönünde öngörüler belirtilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası”. <https://2u.pw/wr8vz5> erişim tarihi: 01.10.2022).

1.7 Diplomatik Eğilimler “Genel Yapı ve Filistin'in Kısa Bir Tarihi”

Filistin, pek çok önemli tarihsel dönem yaşamış ve çok eski zamanlardan beri farklı birçok millet, kabile ve krallık tarafından yönetilmiştir. M.Ö. 3000'in ortalarından beri Filistin'de yaşayan Arap Kenanlılar, Filistin'in ilk sakinleri olarak bilinmektedir. Kenanlılar, Filistin'e alçak zemin anlamına gelen “Kenan Diyarı” adını vermişlerdir (Kayyali, 1990: 13-20).

O dönemde Kenanlılar, mimari, müzik ve sanatının ustalığına tarihin şahitlik ettiği bir uygarlık inşa edebilmişlerdir. Burada arkeologlara göre dünyanın en eski tarihî şehri olarak bilinen Jericho şehrindeki tarihî eserler kayda değerdir. Bu tarihî eserler, eski zamandan beri Filistin'de Kenanlıların olduğunun ve bölgede Arap Kenanlıların inşa ettiği eski uygarlığın en büyük delilidir (Salih, 2012: 10-21).

Bir süre sonra, Arap Kenanlıların yaşadığı bütün sahil bölgelerini ele geçirdikten sonra, bu coğrafi konuma Filistin adını veren Girit Kabilesi gelmiş ve bu bölgede yaşamıştır. Girit Kabilesi, kendi dil, din ve adetlerini yapmakla birlikte Kenanlılarla da kaynaşmıştır (Özdemir, 2010: 20-27).

Yahudilerin Filistin'deki ilk tarihi varlığı Musa'nın saltanatı sırasında; özellikle de Yahudilerin Mısır'dan göç ettikleri ve Firavun'un zulmünden kaçmak için Filistin'in belirli bölgelerine azınlık olarak yerleştiği on birinci yüzyılın sonunda kaydedilmiştir. Ayrıca Hz. Davud (a.s) ve oğlu Süleyman (a.s) zamanında Kudüs'te bir Yahudi emirliği inşa edilmiştir ancak tarih o dönemde herhangi bir Yahudi medeniyetinin ortaya çıkışını kaynaklara dayalı olarak kaydetmemektedir. Ve o dönem için Kudüs şehrinde inşa edilen Süleyman Mabedi'nden bahsetmek gerekiyor ki Yahudiler Mescid-i Aksa'yı yıkmak için mabedin Mescid-i Aksa'nın altında olduğunu iddia etmektedir (Al Fahoum, 2012: 59-58).

Pers İmparatorluğu MÖ 63'te Filistin'i ele geçirmeyi başarmış ve güneyde Judea Krallığı'nı ve kuzeyde İsrail Krallığı'nı ortadan kaldırmanın yanı sıra birçok Yahudiyi Mezopotamya bölgesine kovmuştur. Pers İmparatorluğu'ndan sonra Romalılar, Musa'nın doğumuna ve Hristiyanlığın yayılmasına tanık olan, Filistin'de Nasıra bölgesinin kontrolünü ele geçirmişlerdir. Müslümanlara gelince; Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlar buraya defalarca fetih girişiminde bulunmuşlardır. Yermuk ve Ecnadin savaşını kazanarak Kudüs'ü kurtarmışlardır (Salih, 2012: 10-21).

Emevîler döneminde birçok Arap kabilesi Filistin'e yerleşmiş, ardından Abbasiler bölgeye hâkim olmuştur. 1098'de Haçlı Seferleri başlamış ve 1189'da Hattin Savaşı'nda

Selahaddin Eyyubi gelip onları kurtarana kadar Filistin toprakları Haçlıların elinde kalmıştır (Kayyali, 1990: 13-20).

1516'da I. Selim liderliğindeki Osmanlılar, Memlûklere karşı Mercidabık Savaşı'nda kazandıkları zaferin ardından Filistin'e girmeyi başarmıştır. Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman döneminde, ülke bir rönesans ve genişleme yaşamış ve üç kıtaya yayılmıştır. Napolyon Bonapart'ın seferi gibi Filistin'i kontrol etmeye yönelik dış girişimlere rağmen, Osmanlı ordusu İngiliz Mandası'nın gelişine kadar dört yüzyıl boyunca Filistin'in Osmanlı egemenliği altında kalmasını sağlayarak başarılı olmuştur (Özdemir, 2010: 20-27).

Filistin ile ilgili diğer genel bilgiler ise şöyledir (Filistin Ulusal Bilgi Merkezi [.https://2u.pw/iUlmSE](https://2u.pw/iUlmSE).erişim tarihi: 06.10.2022);

İsim: Filistin.

Başkent: Kudüs.

Coğrafi Konum: Filistin Asya Kıtası'nda bulunur ve coğrafi konumu ticari ve dini açıdan büyük öneme sahip olması stratejik olduğu anlamına gelir. Çünkü Filistin bir taraftan Asya ve Afrika Kıtalarını diğer taraftan ise Akdeniz'i ve Kızıldeniz'i birbirine bağlar. Batıdan Orta Akdeniz, doğudan Ürdün, kuzeyden Lübnan ve Suriye, güneyden Mısır Sina'sı Filistin'in sınırlarını çizmektedir.

Yüzölçümü: Filistin yüzölçümünün tamamı 27.027 km²'dir. Bunun 5842 km² Batı Şeria'yı, 365 km² Gazze Şeridi'ni kapsar. Birleşmiş Milletler'in Filistin'i bölmesinden sonra, Filistin topraklarının tamamından Filistin Devleti'ne düşen sadece %22'lik bir alandır.

Resmî Dil: Arapça.

Din: İslam Dini, bütün dinlere saygı duymakla birlikte Filistin'inde resmî dinidir. Hristiyan, Yahudi, Samiriye, Dürzî ve diğer dinlerin bulunmasının yanı sıra, Filistin'in %93 'nü Müslümanlar oluşturmaktadır.

Nüfus Sayısı: Filistin İstatistik Bakanlığı'nın tahminlerine göre, 2022 yılı nüfus sayısının, 1967 yılında Filistin topraklarında yaşayan 5.35 milyon kişi kadar olduğu tahmin ediliyor. Zira bu rakam 1948 yılında Filistin topraklarında yaşayan Filistinlileri kapsamaz. Filistinlilerin sayısı Batı Şeria'da 3.19 milyona, Gazze Şeridi'nde 2.17 milyona ulaştı. 1948 yılında işgal edilen topraklarda yaşayan Filistinlilerin sayısının ise 1.7 milyon olduğu tahmin edilmektedir.

48 Filistinliler: 1948 yılında savaş nedeniyle onlar 48 Filistinliler olarak adlandırıldı. Bu Filistinliler, işgal edilmiş bölgelerde ya da yeşil çizgi içindeki bölgeler olarak adlandırılan yerlerde yaşayan Filistinlilerdir. Onlar kendi evlerinde kalabilen, 1948 yılında savaş patlak verdiğinde topraklarında tutunabilen ve oradan çıkmayan Filistin nüfusunun bir parçasıdır. Onlara işgalci devletin kanunları zorla dayatılmıştır.

Görsel 1.1 Filistin Devleti'nin Bayrağı ve Sembolü.

Kaynak: Wafa, "Filistin hakkında genel bilgiler".

https://info.wafa.ps/ar_page.aspx?id=mNQqSBa2220439749amNQqSB (erişim tarihi: 06.10.2022).

Rejim: Filistin'deki rejim, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesine dayanan parlamenter demokratik sistemi kabul eder. Ayrıca cumhurbaşkanının kurduğu hükümet, başbakan ve Filistin Yasama Konseyi karşısında sorumluluk sahibidir. Bu bağlamda, her biri kendi yetki alanına göre yasama organının kararlarını uygulamaktan sorumlu 24 Filistin bakanlığı bulunmaktadır. Ayrıca 14'ten fazla Filistin partisi olduğu için parti kurma özgürlüğüne de izin veriyor.

Kullanılan Para Birimi: İsrail işgali nedeniyle Filistinliler İsrail Şekli kullanmak zorunda kalmaktadır.

1.7.1 Filistin Diplomatik Faaliyetinin İstasyonları

Filistin diplomasisi, dış iletişimde kullandığı yöntemleri, uluslararası ve yerel arenanın tanık olduğu ve küçümsenemeyecek temel değişikliklere uyacak şekilde değiştirmesine neden olan birçok gelişme ve değişim yaşamıştır. Buna göre, Filistin'deki diplomatik faaliyet aşağıdaki aşamalarda temsil edilmiştir;

1.7.1.1 İngiliz Mandası Dönemi (1917-1948)

Bu dönemde diplomasi, Filistin Devleti'ni dünya önünde temsil edecek diplomatik heyetler gönderilerek uygulandı ve bu nedenle delegasyon diplomasisinin Filistin'in uyguladığı ilk model olduğunu söylenebilmektedir. Bunun en önemli örneklerinden biri, Filistin delegelerinin 1922-1936 yılları arasında Irak, Suudi Arabistan ve Kuveyt'e yaptığı seyahatler ve 1936'da Kudüs Müftüsü Haj Amin Hüseyini'nin girişimiyle Arap Yüksek Komitesi'nin kurulmasıdır. İkinci modele gelince, Filistin hareketinin bölgede meydana gelen tüm olaylar ve gelişmeler hakkında onları bilgilendirmek için Arap liderlerle sürekli temaslar kurma konusundaki hevesinin temsil edilmesidir. Bunun bir örneği, Filistin heyetinin Londra konferansında sunulacak gündemi tartışmak ve bu konferans aracılığıyla bir Filistin devletinin

bağımsızlığını vurgulamak için Kahire'de Arap liderlerle görüşmesidir. Bu temaslar sadece liderlerle sınırlı kalmayıp, protesto haberlerini kamuoyunda ve Filistin gazetelerinde yayınlayıp halkla iletişim kurarak tüm olaylardan haberdar etmeyi ve onlardan mümkün olduğunca destek almayı da İçermektedir. Öte yandan üçüncü model diplomasi, 1931 yılında Kudüs'te 22 ülkeden temsilcilerin katılımıyla yapılan İslam Konferansı gibi birçok bölgesel ve uluslararası konferansa Filistin heyetinin katılımı, konferans diplomasisi kavramının geliştirilmesini sağladı. O dönemde konferansta Filistin'in yanında olunması, yerleşimin önlenmesi ve Mescid-i Aksa'nın kutsallığının korunması gerektiği tavsiye edilmiştir (Al Safi, 1987: 38; Salih, 2012: 48).

Burada diplomatik faaliyet, tek bir varlığa bağlı organize bir faaliyet olmaktan öte, sadece Filistin ve Arap girişimlerinin bir ifadesiydi. Buna göre, ne Filistin ne de Arap diplomasisi çatışmayı çözme veya Yahudi göçünü ve toprak edinimini sınırlama gücüne sahip değildi (Hamid, 2018: 34-36).

1.7.1.2 1948-1967 Yılları Arasında Filistin Diplomasisi

Bu döneme, diplomatik süreç ile silahlı mücadele arasındaki açık bir örtüşme damgasını Vurmuştur. İngiltere'nin bölgeden çekildiğini açıklamasıyla, Birleşmiş Milletler Filistin'i iki devlete bölmek için bir çözüm önermiştir ancak Filistin Ulusal Kongresi 1947'de bunu reddetmiştir. Bu bildirinin sonucunda Arap ve Filistin komiteleri savaşmak için mümkün olduğu kadar çok Arap ordusuyla askeri ittifaklar kurmaya başlamış ancak 1948'de Arap orduları yenildi ve İsrail devleti ilan edilmiştir. Bu dönemde Filistin halkı, Filistin'i bir devlet olarak temsil eden net bir örgütlenmenin olmaması nedeniyle dağınıklar yaşamıştır. Bu ardışık olayların bir sonucu olarak, Filistin Ulusal Konseyi'nin Gazze'deki toplantısı, Ahmed Abdel-Baqi'nin temsilcisi olduğu bağımsız bir Filistin hükümetinin kurulduğunun duyurulmasıyla sonuçlandı ve buna "Tüm Filistin Hükümeti" adını vermiştir. Ancak Ürdün Krallığı bu hükümeti tanımayı reddetmiştir (Salih, 2012: 54-71).

Arap ülkeleri ülkelerini kurtarmakla meşgulken, özellikle Batı Şeria, Ürdün yönetimi altında ve Gazze Şeridi, Mısır yönetimi altında olduğu için, o dönemde diplomatik çalışmalar çalkantılıydı. Aynı zamanda Filistin devletine destek olmak amacıyla yurtdışındaki Filistinli öğrencilerin sözde kamu diplomasisi kapsamında faaliyetlerde bulunmaları için Filistinli Öğrenci Birliği kurulmaya çalışılmıştır. Bunun en önemli örneği Mısır'da Yaser Arafat başkanlığındaki Filistinli Öğrenci Birliği'dir (Salahat, 2015: 56).

Ellili yılların sonları Cezayir devriminin başarısının ardından Cezayir'de bir ofis kuran ve Çin, Kuzey Kore ve Vietnam'dan temsilcilerle diplomatik müzakereler yürüten Fetih hareketi gibi çeşitli siyasi örgütlerin ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Bu gelişmelerden de

anlaşılacağı üzere, Filistinlilerin taleplerini temsil eden ve Filistin devrimci varlığını yeniden şekillendirmek için çalışan kesin bir Filistin örgütü kurmaya acil bir ihtiyaç vardı (Ebu Nahl ve Ebu Saada, 2009: 21).

Arap Devletleri Ligi'nin Filistin temsilcisinin ölümünden sonra, özellikle Arap rejimleri arasındaki mevcut farklılıklar ışığında Filistin için bir temsilci organ kurulmasının gerekliliğinde ısrar eden Ahmed Al-Shugairi temsilcilik görevini üstlenmiştir. Bu nedenle 1964'te Kahire'de düzenlenen ilk Arap zirvesi konferansında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün temellerinin atılması ve kurulduğunu ilan etme süreci başlamıştır. FKÖ, Filistin halkını temsil eden ve aynı zamanda onları silahlı mücadele için seferber etmeye çalışan bir örgüttü (Salih, 2012: 80).

1.7.1.3 1967-1993 Yılları Arasında Filistin Diplomasisi

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ortaya çıkışı, Filistin diplomatik faaliyetlerinde kuantum bir sıçrama yaratmış ve Filistin kararının Arap müdahalesinden uzak, Filistin halkının kendi sorumluluklarını üstlendiği radikal bir değişimdi. Önceleri Filistin meselesi, bağımsızlık kazanma hakkına sahip bir varlık olarak değil, bir mülteci meselesi olarak görülmekteydi. 1948 savaşından sonra bile Birleşmiş Milletler ve diğer ülkeler Filistin hakkında bir mülteci meselesi olarak konuşmaya devam etmiştir (Tavam, 2013: 26) .

Daha sonra Filistin Kurtuluş Örgütü, saygınlığını toplamak için çalışmaya devam etmiştir. Böylece Fetih ve diğer hareketler ona katılmış ve Yaser Arafat Yürütme Komitesi'nden sorumlu seçilmiştir. Örgüt, mevcut partileri aracılığıyla, tek kurtuluş yolu olarak silahlı mücadele çağrısında bulunmaya başlamıştır. Bu konuyu, bazı Avrupa medyalarında Filistin halkının mücadelesini tanımlarken "terör" kelimesinin yerini "diplomasi" kelimesinin almaya ikna edilmesi izlemiştir. Bu başarı, Filistin kimliğinin özelliklerinin ortaya çıkmasında rol oynamıştır (Hamid, 2018: 54-60).

Aynı bağlamda, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün siyasi departmanı ortaya çıktı ve diplomatik çalışmalar ile ilgili bir dizi görevi yerine getirmekten sorumluydu. Bu görevler şu şekildeydi (Tavam, 2013: 88) ;

- Uluslararası ve bölgesel forumlarda ve konferanslarda Filistin Devletini temsil etmek ve Filistin davası için adaleti savunmak.
- Filistin Kurtuluş Örgütü'nün çıkarlarını ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkı konusundaki çıkarlarını korumak için çalışmak.
- Müzakere sürecinin ilerlemesini denetlemek ve anlaşmaları imzalamak.
- Dünyanın çeşitli ülkelerinde FKÖ'nün diplomatik temsilcilerini atamak.

- Örgütün dış politikası doğrultusunda ülkelerle iletişim ve diyalog için ufuklar açmak.

Bu döneme, FKÖ'nün Filistin'i bölmeye yönelik çözümleri sürekli reddetmesi hâkimdi ve bir yandan Filistin'in hakkını tanımlamasına ve diğer yandan İsrail işgaline karşı direniş sürecini güçlendirmesine yardımcı olacak temasları ve ilişkileri yönetmeye ve kurmaya odaklanmıştı. Buna göre Filistin diplomasisi, diğer ülkelerle dış ilişkiler kurarken devrimci propaganda yapmayı amaçlamıştır. Bunun bir örneği; Sovyetler Birliği ülkeleri, Çin, Hindistan ve Afrika ülkeleri ile ikili ilişkilerin başarılı bir şekilde kurulmasının yanı sıra dünyanın çeşitli ülkelerinde örgütün birçok temsilciliğinin açılmasıdır (Salahat, 2015: 50-54).

O dönemdeki diplomatik hareket, mümkün olan en fazla sayıda yabancı oyu elde etmek için Filistinli öğrenci birliklerine ve diasporadaki Filistinli gruplara büyük bir iş görevi yüklemiştir. Bu nedenle bu birlikler kültürel diplomasi çerçevesinde diplomatik faaliyetler yürütmeye başlamıştır. Öğrenci birliklerinin Filistin kültür ve folklor ürünlerini sunmak için medyayı kullanması buna örnek teşkil etmektedir (Ahmed, 2016: 42-48).

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün 1973 Bağlantısızlar Hareketi Zirvesi'ne katılması ve 1974'te Filistin halkının hakkını teyit etmek için Birleşmiş Milletler'e gitmesiyle, Filistin'in diplomatik çabaları ilerlemeye devam etmiştir. Bu aşamanın en önemli sonuçlarından biri; Birleşmiş Milletler'in, Filistin Kurtuluş Örgütünü, Filistin halkının temsilcisi olarak tanıması ve ardından ona üye olmayan gözlemci statüsü vermesidir (Ahmed, 2016: 42-48) .

Öte yandan FKÖ, birçok Avrupa ülkesi tarafından FKÖ'nün ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının tanınmasıyla sonuçlanan toplantılar düzenleyerek Avrupa ülkeleriyle diplomatik faaliyetlerini yoğunlaştırmaya çalışmıştır (Tavam, 2013: 49).

1988 yılı birkaç nedenden dolayı önemlidir: Birincisi, Cezayir'de 100 ülke tarafından imzalanan Filistin'in bağımsızlık ilanı oldu. Bu nedenle Kurtuluş Örgütü'nün diplomatik misyonları çoğu ülkede büyükelçiliğe dönüştürüldü. İkincisi, başkenti Kudüs olan Filistin topraklarında Filistin Devleti'nin kurulduğu ilan edilmiş ve buna göre Filistin'in, Filistin Kurtuluş Örgütü'ndeki temsili devlet düzeyine yükseltilmiştir. Üçüncüsü, 94 ülke Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "Filistin Kurtuluş Örgütü" yerine Filistin adını kullanmayı kabul etmiştir (Sehwil, 2014: 70)

Bunu Filistin diplomasisini olumsuz etkileyen bir dizi zor koşul izledi. Bunlar; ilk İntifada'nın patlak vermesi, FKÖ'nün Lübnan'dan çıkışı, örgütün mali krizi ve Filistin direnişinin terörizm olarak tanımlanmasıdır. Bu nedenle FKÖ, barış sürecine girme fikrini kabul etmeye ve Kudüs ile ilgili ulusal meselelerden ve mülteci ve mâhkumların geri dönüşünden vazgeçmemek karşılığında iki devletli bir çözüm ilkesini kabul etmeye başlamıştır (Hamid, 2018: 60-65).

1993 yılının başlarında, bir dizi baskı altında, FKÖ İsrail tarafıyla, 242 sayılı Birleşmiş Milletler Kararı temelinde Batı Şeria ve Gazze Şeridi topraklarında bir Filistin özyönetimi kurulması temelinde Oslo Anlaşmalarını imzalamayı kabul etmiştir. Buna göre, Kudüs, mülteciler, su, mâhkumlar ve sınırlarla ilgili müzakere sürecinin devam etmesiyle anlaşmanın beş yıl içinde uygulanması kararlaştırılmıştır (Hamid, 2018: 60-65).

1.7.1.4 Oslo Sonrası Filistin Diplomasisi

Oslo Anlaşmaları, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne Filistin devletinin kurulmasına hazırlık olarak 1967 topraklarında kendi kendini yönetme yeteneğinin verilmesinde rol oynamıştır. Buna göre Filistin, eğitim, sağlık ve diğer tüm alanlarda kendi kurumlarını kurabilmiştir. Ancak Filistin Kurtuluş Örgütü, İsrail tarafının anlaşmanın tüm şartlarına uymamasına şaşırılmıştır. Aksine, 1967 topraklarında yerleşim genişlemesi artmaya ve Filistin'deki durum bozulmaya başlamıştır (Salahat, 2015: 60-62).

Öte yandan, diplomasinin bu aşamadaki başarıları, Filistin Yönetimi'nin meşruiyetinin vurgulanması ve uluslararası ilişkilerinin güçlendirilmesi ile temsil edilmiştir. Ayrıca Devlet Başkanı Yaser Arafat, birçok ülke ile uluslararası diplomatik temaslar kurarak Filistin'in tutumunun adaletini açıklamaya çalışmıştır. Bu aşamada Filistin diplomasisi, müzakere sürecini takip etmenin yanı sıra, Filistin devletinin kurulmasına yardımcı olmak için diğer ülkelerden destek ve finansman sağlamaya da odaklanmıştır. Bu aşama, bir grup Asya, Afrika ve Arap ülkesiyle Filistin diplomatik ilişkileri çemberinin genişlemesine tanık olmuştur (Salahat, 2015: 72).

Oslo Anlaşması silahlı mücadelenin terk edilmesi için şart olmasına rağmen, özellikle işgal Oslo Anlaşmasının tüm şartlarına uymadığı için silahlı mücadele tamamen terk edilmemiştir. Bunun en büyük örneklerinden biri, 2000 yılında çok sayıda Filistin güvenlik gücünün katıldığı ikinci intifadanın patlak vermesiydi. Burada diplomasi, İsrail işgalinin dünya çapındaki saldırgan uygulamalarını netleştirme eğilimindeydi ve aynı zamanda İntifada'nın etkilerini, özellikle de ülkelerin Filistin'e yönelik mali desteğin azalmasından kaynaklanan ekonomik etkilerini ele almaya çalışmıştır (Abdulhay, 2014: 20).

2007'nin başında Filistin diplomasisi, Filistin partilerinin bölünmesiyle ve Hamas'ın barış yerine direniş fikrini benimsemesi nedeniyle Hamas'ın kazandığı Filistin seçimlerinin sonuçlarını uluslararası toplumun reddetmesiyle ilgili birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Buna göre birçok ülke Filistin ile olan ilişkilerini ve Filistin'e desteğini kesmiştir. Böylece Filistin arenası, Hamas'ı iktidardan uzaklaştırmak için uluslararası taleplere yanıt vermek zorunda kaldığı bir kargaşaya tanık olmuştur. Aynı bağlamda, Filistin diplomasisi, uluslararası

toplumun Filistin'in barış koşullarının destekçisi olduğu fikrine olan güvenini yeniden tesis etmek için sürekli çaba sarf etmiştir (Abdulhay, 2014: 27) .

2011 yılında Filistin Yönetimi, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü 'UNESCO'ya üye olmuştur. İlk kez Paris'teki 'UNESCO' binasına ilk kez Filistin bayrağı çekilmiştir. Aynı bağlamda, 2012 yılında Filistin, 138 ülkenin bu karar lehinde oy kullandığı Birleşmiş Milletler'de 'gözlemci devlet' statüsünü elde etti ve bugün Filistin Birleşmiş Milletler'e tam üyelik istemektedir. Burada, bu dönem Filistin diplomasisinde bir evrim ve uluslararası temsil düzeyinde güçlü bir değişim görmüştür (Hamid, 2018: 113-117).

Öte yandan, Filistin davasının uluslararasılaşmasına ve Uluslararası Adalet Divanı ve Birleşmiş Milletler'e yapılan taleplere rağmen, Batı Şeria ve Gazze'deki yerleşimlere yönelik saldırganlık, uluslararası düzeyde yasadışı olduğu iddia edilmesine rağmen asla durmamıştır. Ayrıca İsrail tarafı da bu kararların hiçbirine yanıt verme zahmetinde bulunmamıştır (Tavam, 2013: 172-175).

Burada uluslararası ve bölgesel örgütlere üyelik alanında diplomatik ilerleme kaydeden Filistin diplomasisinin İslam İşbirliği Teşkilatı ve Bağlantısızlar dâhil 17 kuruluşa üye olma çabalarını not etmek önemlidir. Ayrıca Filistin Devleti, 1967 toprakları sınırları içinde 96 ülke tarafından tanındı ve Filistin Yönetimi'nin kurulmasıyla birlikte Filistin Devletini tanıyan ülkeler listesine 36 ülke daha katılmıştır (Hamid, 2018: 2).

Burada, Filistin diplomasisinin ortaya çıkışının oluşumunda diğer herhangi bir ülkeden farklılaştığını görmek mümkündür. Bu farkı oluşturanlar şunlar olmuştur (Ahmed, 2016: 79-90) ;

- Başlangıçta "Filistin" adını taşıyan bağımsız bir oluşumun olmaması ile çakışan zor koşullar.
- Filistin varlığının uluslararası olarak tanınmasındaki zorluklar.
- İşgal koşulları ve ABD'nin baskısı, bir yandan diğer ülkelerin pozisyonları üzerinde, diğer yandan Filistin diplomasisinin gelişimi üzerinde büyük bir etkiye sahipti.
- Siyasi partiler arasındaki Filistin bölünmesinin etkisi sebebiyle diplomatik durumun bozulması.
- Bazılarının, barışçıl olduğu ve güç ve silah yolunu seçmediği için Filistin diplomasisinin çalışmasına karşı Çıkması. Diplomasinin silah yerine yumuşak güç kullanımıyla ilgili anlamının anlaşılabilmesi.

Filistin-İsrail müzakerelerinin son yıllarda başarısızlıkla sonuçlanması sebebiyle Filistin, 2015 yılında Roma Ceza Mahkemesi'ni kuran anlaşmaya katılarak uluslararası sahnedeki diplomatik performansını güçlendirmiştir. Aynı zamanda Filistin diplomasisi,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndan 1967 topraklarındaki yerleşimlerin yasadışı olduğuna dair bir karar almayı başarmıştır. İnsan Hakları Vakfı, Gazze Şeridi sınırlarında düzenlenen barışçıl yürüyüşlerle ilgili suçlar hakkında da soruşturma açılmasına karar vermiştir. İşte tüm bu adımlar Filistin diplomasisi için büyük önem taşımaktaydı (Qurei, 2008: 23).

2017 yılı Amerika'nın Kudüs'ün İsrail'in tek başkenti olduğunu ilan etmesine ve büyükelçiliğini Kudüs'e devretme prosedürlerini başlatmasına tanık olmuştur. Öte yandan Birleşmiş Milletler, tüm ülkeleri uluslararası hukukun ihlali sayıldığı için Kudüs'te diplomatik misyonlar kurmaktan kaçınmaya ve Amerika'nın yaptığını yapmamaya çağıran bir karar yayınlamıştır. Ayrıca, yakın zamanda, büyükelçiliklerini Kudüs'e taşıdıktan sonra Tel Aviv'e iade edeceklerini açıklayan Paraguay ve Honduras büyükelçiliği gibi bazı ülkelerin büyükelçiliklerini Kudüs'e devretmeyi reddetmelerine tanık olmuştur (Aljazeera, “Elçiliklerin Kudüs'e Taşınması”. <https://2u.pw/A0kHg> erişim tarihi: 26.10.2022).

1.7.2 Filistin Dışışleri Bakanlığı

Filistin Diplomatik Misyonlar Dairesi, Dışışleri Bakanlığı'na benzer bir işlev gören Siyasi Daire'ye bağlıyken, 1994 yılında Diplomatik Misyonlar Dairesi'nin Planlama ve İşbirliği Bakanlığı'na devredildiği belirtilmektedir. Aynı bağlamda, 2005 yılı Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın kurulmasına ve Diplomatik Kolordu Yasası'nın çıkarılmasına tanık olmuştur. Buna göre tüm diplomatik misyonlar Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın yönetimine girmiştir (Kasab, 2012: 77).

Buna göre Filistin Dışışleri Bakanlığı, yurtdışındaki diplomatik misyonları ile koordineli olarak aşağıdaki alanlarda kendisine verilen görevleri yerine getirmek için çalışmaktadır (Filistin Dışışleri Bakanlığı, “Dış Politika Sektörel Stratejisi 2021-2023”. <https://2u.pw/b5GOBo> erişim tarihi: 27.10.2022);

Dış politikada;

- Filistin'in dünya karşısındaki konumunu netleştirmek ve uluslararası yasalara ve normlara bağlılığını vurgulamak.
- Filistin dış politikasının ilkelerini dikkate alarak planlar yapmak ve dış mekanizmalar ve adımlar belirlemek.
- Filistin-Arap ilişkilerini derinleştirme ve Arap Devletleri Ligi aracılığıyla ortak Arap eylemini teşvik etme üzerinde çalışmak.
- İslam Konferansı Örgütü aracılığıyla İslam ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmak.
- Filistin davasını hâlâ desteklemeyen ülkelerle ilişkileri geliştirmek.

- İsrail tarafı ile müzakere süreçlerine yönelik pozisyonun belirlenmesi ve Filistin müzakere ekibinin çalışmasını kolaylaştırmak için gerekli hukuki ve teknik uzmanlığın sağlanması.
- Filistin'i tüm uluslararası ve bölgesel toplantı ve organizasyonlarda temsil etmek.
- Filistin'in uluslararası tanınma çemberini genişletmek için çalışmak.
- Birleşmiş Milletler'in Filistin'e yönelik konumunu korumak ve olumlu yönde geliştirmek.

Uluslararası işbirliği ve uluslararası ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi alanında;

- Yabancı yatırımı teşvik etmek ve ticaret değişim sürecini teşvik etmek.
- Filistin büyükelçilikleri ile koordineli olarak dünya ülkeleriyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi.
- Filistin'in ekonomik koşullarının incelenmesi ve geliştirilmesi ile ilgili bir dizi ekonomik konferans düzenlemek.
- Filistin'e fayda sağlayacak ikili ekonomik anlaşmalar yapmak.
- Filistin'e mali desteğin güçlendirilmesine katkıda bulunan anlaşmaların imzalanması.
- Yüksek Öğrenim Bakanlığı ile koordineli olarak dünyanın çeşitli üniversitelerinde Filistinli öğrencilere burslar, çalışma koltukları ve eğitim kursları sağlamak.
- Filistin kurumları ve üniversiteler arasındaki bilimsel uzmanlık ve yetkinliklerin dünyadaki diğer üniversitelerle değişimi.
- Dünyanın çeşitli ülkelerindeki Filistinliler için iş olanaklarının açılması.
- Filistin Turizm Bakanlığı ile koordineli olarak Filistin'e yabancı turizmi teşvik etmek.
- Kültür Bakanlığı ile koordineli olarak tüm dünya ülkeleriyle kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel alışverişin teşvik edilmesi.

Filistinli Mülteciler Hakkında;

- Filistinli gurbetçilerin ve mültecilerin nerede olduğu konusunda kapsamlı bir bilgi tabanı oluşturmak ve bu üssü sürekli güncellemek için çalışmak.
- Yurtdışındaki Filistin topluluklarını Filistin'i temsil etmede siyasi, ekonomik ve sosyal olarak aktif olmaya yönlendirmek.

- Bir dizi başka hizmetle birlikte bir pasaportun verilmesi veya yenilenmesiyle ilgili konularda Filistinli mültecilere ve gurbetçilere yardım etmek.
- Yurtdışındaki Filistin toplulukları arasındaki iletişimi ve karşılıklı bağımlılığı geliştirmek ve onları Filistin davasını ifade eden tüm faaliyetlere katılmaya davet etmek.
- Filistinli mültecilerin ve yurtdışındaki göçmenlerin koşullarını iyileştirmeye çalışmak.

Diplomatik İlişkilerin Geliştirilmesi;

- Diplomatik yasa ve düzenlemelere uyulmasına dikkat etmek.
- Herhangi bir çalışan atanmadan önce bir dizi test ve eğitime tabi tutmak ve diplomatik alanda çalışan insan kaynaklarının geliştirilmesi.
- Yurt içi ve yurt dışındaki diplomatik birliklerin maaşları için bütçeyi belirlemek ve Filistin Başbakanı'nın onayından geçirmek.
- Filistin diplomatik misyonlarının çalışmalarını denetlemek, faaliyetlerini ve çalışmalarını yönlendirmek ve takip etmek.
- Yabancı resmi heyetlerin Filistin'e yaptığı ziyaretin bakanlık ve başkanlık düzeyinde denetlenmesi.
- Diplomatik pasaportların çıkarılma sürecini denetlemek.

Filistin Dışişleri Bakanlığı, Kudüs, su, sınırlar, mülteciler ve Filistinli mâhkumlarla ilgili ana konulara büyük önem vermekte ve dünyanın çeşitli ülkelerinde Filistin davasına inananların seslerini yükseltme çabalarını Yoğunlaştırmak üzerine hareket etmektedir (Salahat, 2015: 47).

1.7.3 Filistin Diplomatik İlişkilerine Genel Bir Bakış

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kuruluşundan bu yana Filistin, diplomasinin Filistin davasının adaletini kanıtlamadaki öneminin tamamen farkında olduğu için bölgesel ve uluslararası düzeylerde diplomatik ilişkilerinin çemberini genişletmek için çalışmaktadır. Buna göre Filistin'in diğer ülkelerle diplomatik ilişkileri güçlü ve zayıf arasında gidip gelmektedir. Bazı diplomatik ilişkiler Filistin halkını desteklemek için verimli olsa da, bazı diplomatik ilişkiler, Filistin'in bir devlet olarak meşruiyetini tanımadaki zayıflıkları ve başarısızlıkları ile temsil edilmiştir.

Filistin, başkalarıyla diplomatik ilişkiler kurarken genellikle Filistin dış politikasının aşağıdaki ilkelerine bağlı kalmaktadır (Araştırma Merkezi, “Filistin Dış Politikasının İlkeleri”. <https://2u.pw/PzZhvs> erişim tarihi :09.10.2022);

1. Herhangi bir devletin Filistin iç işlerine karışmasını engellemek ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını korumak.
2. Başka ülkelerin iç işlerine karışmaktan kaçınmak.
3. Komşu ülkelerle iyi ilişkiler Kurulmasına dikkat etmek
4. Filistin'in de üye olduğu Bağlantısızlar Örgütü'nün ilkelerine bağlı kalmak.
5. Barış ilkelerini korumak ve gerçekleştirmek için çalışmak ve insan haklarına saygı göstermek.
6. Uluslararası hukuka ve Birleşmiş Milletler Şartı hükümlerine uyumu sürdürmek.
7. Filistin'in çıkarlarına ulaşmasına yardımcı olacak ikili diplomatik ilişkiler kurmak.
8. Filistin topraklarının doğal savunma hakkını ve bağımsızlığını ihlal etmemek kaydıyla, hiçbir şekilde güç kullanmaktan ve her türlü sorunu uygun şekilde çözmekten kaçınmak.
9. Dünyada haklı davaları desteklemek ve gerçeğin yanında olmak.

1.7.3.1 Filistin'in Komşu Arap Ülkeleriyle Diplomatik İlişkileri

Filistin davası, eski çağlardan beri Arap devletinde her zaman önemli bir yer tutmuş, her zaman Filistin davasını savunmaya ve desteklemeye çalışmıştır. Buna göre ister Devlet Başkanı Yaser Arafat, ister Mahmud Abbas döneminde Filistin, Arap ülkelerinden yardım istemektedir ve Filistin meselesinde onlarla istişare etmekteydi. Arap ülkelerinin Filistin'e desteğinin başlangıcı, Filistin topraklarının işgalini önlemek ve Filistin'in ve başkenti Al-Quds Al-Sharif'in uluslararası tanınmasına katkıda bulunmak için yaptıkları savaşlarda kendini göstermiştir (Bauer, 2022: 2-10) .

Başta Filistin'in coğrafi sınırlarına yakın olanlar olmak üzere tüm Arap ülkelerine bakarsak ve Filistin-Mısır ilişkilerini örnek alırsak Mısır Cumhuriyeti'nin bir dizi uluslararası kararla Filistin davasını desteklediğini görürüz (Jassim ve Ibrahim, 2021: 141-153).

Başkan Cemal Abdül Nasır döneminde Mısır, Filistin davasını desteklemiş ve onu Arap ulusal birliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Buna göre, Filistin'i savunmak için birçok savaş verdi, ayrıca bağımsız Filistin egemenliğinin kurulmasına ilişkin tüm Birleşmiş Milletler kararlarını ve Kudüs'ü Yahudileşmeden korumaya yönelik kararları desteklemiştir. Burada belirtmek gerekir ki, Filistin'i temsil eden bir oluşum kurma fikrini ilk ortaya atan

Cemal Abdül Nasır'dır ve Arap ülkeleri üzerinde baskı kurarak Tüm Filistin Hükümeti'nin kurulması çağrısında bulunmuştur (Barghouti, 2006: 21-26) .

Başkan Enver Sedat döneminde Mısır, Filistin ile İsrail arasında barışı sağlamaya çalışmakta bir role sahipti. O dönemde Mısır, İsrail ile barış antlaşması imzalayan ilk Arap ülkesiydi. Ancak temaslar 1981'de, Başkan Hüsnü Mübarek'in döneminde, Mübarek yeniden bağlantı kurmaya ve Filistin davasına dikkat etmeye çalıştığında, İsrail güçlerinin Sina'dan çekilmesini müzakere etmenin Filistin haklarından vazgeçmesi anlamına gelmediğini vurgulayarak geri dönmüştür (Jassim ve Ibrahim, 2021: 141-153).

Filistin-Mısır ilişkilerinin gücü, Mısır'ın 1982 katliamından sonra Lübnan kamplarındaki Filistinli mültecilere yönelik İsrail saldırganlığını reddettiğini açıklamasının ardından ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Filistin topraklarında yerleşimlerin genişletilmesini reddettiğini duymaktaydı. Buna göre Mısır Dışişleri Bakanlığı, Tel Aviv'deki büyükelçisini ilk kez geri çekmiştir (Barghouti, 2006: 84-111).

Filistin Kurtuluş Örgütü ile Mısırlılar arasında temaslar devam etmiştir. Mısırlılar Filistin tarafıyla olumlu ilişkiler kurmaya açık olduğunu ifade etmiş ve Filistin sorununu çözme çabalarını vurgulamıştır. 1982'de Mısır liderliği, Yaser Arafat'ın İsrail işgal kuvvetleri tarafından Trablus kuşatması sırasında Mısır hava ve deniz koruması altında Lübnan'dan güvenli bir şekilde çıkmasına yardımcı olmuştur. Bunu Yaser Arafat'ın 1985 yılında iki taraf arasındaki ilişkileri zenginleştirmek amacıyla Mısır'a yaptığı ziyaret izlemiştir. Bu ziyaret, Kahire'deki Filistin Kurtuluş Örgütü ofisinin yeniden açılmasıyla sonuçlanmıştır (Jassim ve Ibrahim, 2021: 141-153)

1989 yılı, Mısır'ın kapsamlı barışı sağlamak için Filistin Kurtuluş Örgütü ile ABD arasında bir diyalog başlatmadaki başarısını görmüştür. Buna göre Mısır, anlaşmanın yasal taslağıyla ilgili konularda Filistin'e yardım etmek üzere uluslararası hukuk uzmanları göndererek Filistinli ve İsrailli taraflar arasında Oslo Anlaşması'nın taslağının hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda Mısır, Oslo II anlaşmasının imzalanmasından hemen sonra Gazze'deki Mısır büyükelçiliğinin merkezini kurmuştur (Hamid, 2018: 94-96).

Filistin-Mısır ilişkilerinin bir sonucu olarak Mısır, 2007 yılında Filistin siyasi bölünmesine müdahale etmiş ve bu bölünmenin çözülmesine yardımcı olmak için çeşitli toplantılar yapmıştır. Öte yandan İsrail'in Gazze'ye yönelik bir dizi işgal savaşları sırasında Mısır, Filistin direnişiyle ateşkes müzakere etmeye çalışmış ve savaş sırasında Gazze'ye ilaç ve yiyecek sağlamıştır (Hamid, 2018: 94-96).

Filistin-Ürdün ilişkilerine bakıldığında, iki taraf arasındaki ilişkiler yakınlık ve güç ile karakterize edilmiştir. Ürdün, 1948'de en fazla sayıda Filistinli mülteciyi kabul eden ve onlara mümkün olan tüm korumayı sağlayan ülkelerden biriydi. Aynı bağlamda Ürdün, birçok

uluslararası ve bölgesel forumda bağımsız bir varlık olarak ilan etmeden önce Filistin Devleti'ni temsil etmiştir (Al-Zaytouna Araştırma Merkezi, 2018: 316-319).

Ürdün başlangıçta bir Filistin varlığının kurulmasına karşı çıksa da, daha sonra Filistin halkının tek temsilcisi olarak Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulmasını kabul etti ve 1967 savaşından sonra FKÖ'nün Ürdün'de ikamet etmesine izin vermiştir. Ayrıca Filistin tarafının müzakere sürecine dâhil edilmesinin önemini vurgulamıştır. Buna göre Filistin Devleti'nin kurulduğunu ilan ettikten sonra, Filistin devletinin kurulmasına yardımcı olmak için Batı Şeria'daki yönetiminin kaldırıldığını duymaktaydı (Hamad, 2015: 39-55).

Diğer taraftan Ürdün, Filistin diplomasisini Oslo anlaşmasını imzalama niyetinden bahsetmediği için eleştirdi, ancak daha sonra anlaşmayı desteklemiş ve Filistin tarafından atılan cesur bir adım olarak nitelendirmiş ve bu yönde alınan tüm kararları desteklemiştir. Buna göre, başkenti Doğu Kudüs olan 1967 topraklarında Filistin Yönetimi'nin kurulmasına ilişkin tüm kararları desteklemiştir (Hamad, 2015: 39-55).

1987'de Taş İntifada'nın patlak vermesiyle Ürdün'ün tutumu Filistin tarafının lehineydi, çünkü Kral Hüseyin Filistin halkının haklarını geri kazanıncaya kadar mücadelesini sürdürme hakkını dile getirmiştir. Ürdün ayrıca Kuveyt ve Irak arasındaki savaş nedeniyle Kuveyt'i terk eden 300.000'den fazla Filistinliye kapılarını açmış, çünkü Ürdün'deki Filistinli mültecilerin sayısı orijinal nüfusun yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır. Bugüne kadar Ürdün, işgalin Filistin halkına, Kudüs'e, Gazze'ye veya Filistin'in herhangi bir yerine yönelik tüm saldırılarını kınamakta Filistin'in yanında yer almaktadır (Al-Zaytouna Araştırma Merkezi, 2018: 316-319).

Öte yandan, Filistin-Suriye ilişkileri, diğer Arap ülkeleri gibi, silahlı mücadelenin tek çözüm olduğu düşünüldüğünde, Filistin halkına ve Filistin direnişine destekleriyle temsil edilmiştir. Öte yandan, özellikle Cumhurbaşkanı Nureddin Al-Atassi yönetimindeki Suriye, Arap ülkelerinin bu kararlar Filistin davasının yükünden kurtulmak istediğini gördüğü için başlangıçta FKÖ'nün kurulmasına karşı çıkmıştır (Taha, 2015: 16-29).

Suriye, 1967 savaşını İsrail işgalinden kurtulmak için çok önemli görmüş ve aynı zamanda Filistin direnişinin Golan bölgesi sınırlarında bazı askeri üsler kurmasına izin vermiş ve Filistin direnişinin korunması konusunu bir öncelik olarak görmüştür. 1970-1971 yılları arasında, iki tarafın çabalarını Filistin davasına fayda sağlayan her şeyde birleştirmeyi amaçlayan bir dizi ikili görüşme, Suriye ve Filistin tarafları arasında serpiştirilmiştir (Taha, 2015: 16-29).

Hafız Esad, Suriye devlet başkanlığını üstlendikten sonra 1972'de Devlet Başkanı Yaser Arafat ile iki taraf arasındaki ilişkileri yeniden kurmak için bir araya geldi ve burada Suriye'deki Filistin direnişine bazı kısıtlamalar getirmiştir. Sonra, 1974 Rabat Konferansı'nda Suriye, Filistin halkının kendi kaderini tayin etme ve bağımsız bir Filistin varlığı kurma hakkını

yeniden teyit etmiş ve İsrail'in 1967 topraklarından çekilmesine ilişkin Birleşmiş Milletler kararlarının uygulanmasını talep etmiştir. Ve Lübnan krizinin etkisine ve bunun sonucunda Suriye ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan gerginliğe rağmen, 1976 yılında iki taraf arasında bir uzlaşma süreci ile diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilmiştir (Taha, 2015: 50-54).

Filistin-Lübnan ilişkilerine bakıldığında, Filistin ve Lübnan'ın 1948 savaşından bu yana diplomatik ilişkileri ve karşılıklı temasları olduğunu görüyoruz. Buna göre, savaş sonrası dönem, Lübnan Cumhuriyeti tarafından Filistinli mültecilerin kabulüne ve desteklenmesine ve hükümetin mevcut mültecilere yardım etmek ve maddi yardım ve moral sağlamak için destek ekipleri oluşturmaya tanık olmuştur (Helal, 2006: 54).

Filistin-Lübnan ilişkileri, bazı Hristiyan liderlerin Filistinli göçmenlerin yeniden yerleşimlerinin engellenmesini ve vatandaşlıktan çıkarılmasını talep etmesiyle bozulmaya başlamıştır. Öte yandan Filistin direnişi Lübnan'ın desteğiyle Lübnan-Filistin sınırı boyunca birçok askeri saldırı gerçekleştirebilmiştir. Bu bağlamda İsrail tarafı, Filistin direnişinin saldırılarını durdurulmaması halinde defalarca Lübnan'ı işgal etmekle tehdit etmiştir (Helal, 2006: 123-300).

Başka tarafta mülteci sorunu, Filistin hükümetinin en önemli önceliklerinden biridir ve Filistin, mültecilerin hayatlarını mümkün olduğunca kolaylaştırmak, ekonomik ve sosyal haklarını desteklemek amacıyla Lübnan'daki mülteciler sorununu bugünlerde gündeme getirmeye devam etmektedir (Helal, 2006: 123-300).

Arap devrimleri gibi Arap ülkelerinin yaşadığı zorlu olayların yanı sıra, birçok Arap ülkesi İsrail tarafıyla anlaşmalar imzalamasına rağmen Filistin halkının 1967 sınırlarında devlet kurma hakkını desteklemeye devam etmiştir. Dolayısıyla Arap devletlerinin Filistin kimliğinin inşasında rol oynadığı yadsınamaz.

1.7.3.2 Filistin ile Türkiye Diplomatik İlişkileri

Filistin diplomasisi, diplomatik ilişkilerini bölgesel olarak pekiştirmeye çalışmıştır ve bu örneklerden belki de en açık olanı, Filistin'i Türkiye'ye bağlayan güçlü diplomatik ilişkidir. Burada Türkiye, Filistin'e en çok destek veren ülkelerden biri olarak görülüyor ve İsrail işgalinin Filistin halkına ve Mescid-i Aksa'ya yönelik sürekli saldırı ve ihlallerine karşı çıkmaktadır. Aynı bağlamda Türkiye, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü 1975 yılından itibaren Filistin halkının temsilcisi olarak tanımış ve Filistin Devleti'nin kuruluşunun ilanına verdiği desteğin yanı sıra örgütün temsilcilik ofisi kurmasına izin vermiştir. Öte yandan Türkiye, Doğu Kudüs'ün İsrail işgal kuvvetleri tarafından 1980 yılında işgal edilmesi nedeniyle İsrail tarafıyla diplomatik ilişkilerinin kesildiğini duyurmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı,

“Yüzyılın İşgali: Tek Taraflı Planların Gölgesinde Filistin”. <https://2u.pw/m4VyVJ> erişim tarihi: 30.10.2022).

Türkiye'nin Filistin ve İsrail arasındaki barış süreçlerine ilişkin tutumuna gelince, Türkiye, İsrail tarafının anlaşmanın tüm şartlarını yerine getirmesi ve Gazze ile Batı Şeria bölgelerinden çekilmesi gerektiğini vurgulayarak Filistin'in yanında olma eğilimindeydi. Türkiye, 1993 yılında eğitim ve kültür alanında bir işbirliği anlaşması imzalayarak Filistin tarafıyla ilişkilerini pekiştirmek için diplomatik çabalar da göstermiştir (Sırım, 2019: 365).

Oslo Anlaşması'nı takip eden yıllar, Filistin ve İsrail tarafları arasındaki çatışmanın devam etmesine ve Filistin topraklarında yerleşimlerin artmasına tanık olmuştur. Bu nedenle 2000 yılındaki ikinci Filistin ayaklanmasından sonra Türkiye, uluslararası çabalara başvurarak savaşı durdurmayı amaçlayan "Ankara Yaklaşımı" adlı bir öneri ortaya koymuştur (Özcan, 2010: 40).

Aynı bağlamda, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye başkanlığını üstlendiği dönem, bugüne kadar Filistin ile Türkiye arasında, bozulan Türkiye-İsrail ilişkilerinin aksine, güçlü diplomatik ilişkiler ile karakterize edilmiştir. Türkiye, İsrail'i "terörizmi destekleyen bir devlet" olarak nitelendirerek, İsrail işgalinin suçlarını kabul etmediğini de doğruladı (Sırım, 2019: 367).

2008 Gazze savaşının patlak vermesiyle birlikte Türkiye, Filistin halkını desteklemede ve uluslararası kamuoyunu Filistinlilere yönelik insani ihlalleri dikkate almaya yönlendirmede önemli bir rol oynamıştır. Gazze kuşatması sırasında İnsani Yardım Vakfı Türk gemisi "Mavi Marmara" da dahil olmak üzere tıbbi ve gıda yüklü 8 gemi gönderdi, ancak işgal buna ateş açarak 9 Türk vatandaşını öldürmüştür. Bu olay, Türkiye'nin İsrail büyükelçisini geri çekmesine ve İsrail tarafıyla diplomatik ilişkilerini kesmesine yol açmıştır (Sırım, 2019: 369).

2018 yılında ise Türkiye, ABD'nin Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğu kararını tamamen reddederek, bu kararın uluslararası hukuka tamamen aykırı olduğunu vurgulamış ve İslam İşbirliği Teşkilatı, Kudüs ve Mescid-i Aksa'ya destek için acil toplantı çağrısında bulunmuştur. Aynı bağlamda Türkiye, ABD'nin önerdiği ve "Yüzyılın Anlaşması" olarak adlandırılan barış anlaşmasını iki devletli çözüme tamamen ters düştüğü ve Kudüs'teki Filistin varlığını ortadan kaldırdığı için reddettiğini doğruladı (Al-Zaytouna Araştırma Merkezi, 2020: 367).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2009 Davos Zirvesi'nde İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e yönelik müdahalesi, İsrail'in Filistin'de çocuklara ve sivillere karşı işlediği ihlal ve suçlara dünyanın dikkatini çekmesi açısından önemliydi. Buna göre Türkiye, Filistin meselesinin kendisi için önemini ve dış politikasındaki yerini tarih boyunca göstermiş, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın konuyu dile getirdiği gibi, “Filistin davası bizim davamız” dedi.

1.7.3.3 Filistin ile Avrupa Birliği Diplomatik İlişkileri

Filistin'in Avrupa Birliği ile ilişkisi zaman içinde birçok dalgalanmaya sahne olmuş ve Birlik, Avrupa ülkelerinin Filistin meselesine yönelik tutumları arasındaki iç siyasi çelişkiden zarar görmüştür. Diğer taraftan, geçmişte Avrupa Birliği ülkeleri arasında Filistin sorununun sadece bir mülteci sorunu olduğu konusunda fikir birliği vardı (Ramadan, 2017: 65-70).

1971'de, altı Avrupa Birliği ülkesinin dışişleri bakanları Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkından yana tavır aldılar ve İsrail'in 1967 topraklarından çekilmesine ilişkin Birleşmiş Milletler kararını kabul etmişlerdir. Filistin tarafının İsrail tarafıyla barışçıl diyalogu sürdürme arzusunun ortaya çıkmasıyla, Avrupa Birliği 1989'da İsrail işgaline Filistin halkına yönelik baskıcı önlemlerini sona erdirmesi için acil bir çağrı göndermiştir. Öte yandan Avrupa Birliği, arabulucu olarak katılmasa da Oslo Anlaşması'nın büyük bir destekçisiydi. Aynı zamanda Birlik, Mülteci ve Su ve Silahsızlanma Komiteleri gibi barış sürecini desteklemek için komiteler kurmaya çalıştı ve bölgedeki barış çabalarını güçlendirmek ve Filistin devletinin kurulmasına yardımcı olmak için mali desteğini açıklamıştır (Nahra ve Kama, 2001: 175-176).

Avrupa Birliği, Filistin Yönetimi ile İsrail işgal hükümeti arasındaki bazı kararlara katıldı ve çatışmanın daha geniş çapta yayılmasından korkarak bölgedeki çatışmanın çözümüne katkı sağlayacak her türlü kararı destekledi. Ayrıca Avrupa Birliği, bölgedeki barış sürecini ve ticaret hareketini destekleyen bir Avrupa-Akdeniz ortaklığı sağlamak için 1995 yılında İsrailli ve Filistinli taraflarla anlaşmalar imzalamaya devam etmiştir (Ramadan, 2017: 65-70).

İkinci intifada, Avrupa'nın Filistin davasındaki rolünde keskin bir düşüşe tanık oldu, çünkü Hamas barış sürecini yok eden bir terörist hareket olarak listelendi ve böylece Avrupa Birliği'nin konumunu Filistin davasına karşı olumsuz bir yöne çevirmiştir. Buna göre Avrupa Birliği, ABD'nin İsrail'e yönelik aldığı kararlardan yana tavır almaya başlamıştır. ABD'deki sivil bölgelerin Afgan üssünün bombalanmasıyla bağlantılı Eylül 2001 olaylarıyla birlikte, Avrupa'nın Filistin meselesine bakışı Batı ile İslam arasında medeni bir çatışmaya dönüştü ve bu da Avrupa'nın Filistin'e verdiği desteğin önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır (Azzam, 2018: 72-80).

Avrupa'nın Filistin'e yönelik rolünün azalmasına rağmen, 2003 yılında Avrupa Birliği, İsrail işgali tarafından *apartheid* duvarı inşa etme sürecine itirazını sunmuş, çünkü işgal bu duvar aracılığıyla Filistinlilerin yaşadığı bölgeleri Yahudilerden ayırmayı amaçlamıştır. Avrupa Birliği'nin duvarı reddetmesine rağmen, konu Birleşmiş Milletler'de gündeme geldiğinde duvarın inşasına karşı oy kullanmaktan kaçınması dikkat çekicidir (Azzam, 2018: 72-80).

2012-2016 yılları arası, Avrupa ülkeleri tarafından Filistin sorununa yönelik kayda değer ilerlemeler görüldü. Avrupa'nın Filistin'i tanınması ve desteklemesi artmaya başlamıştır (Nahra ve Kama, 2001: 175-179).

Genel olarak Avrupa Birliği, Filistin meselesini ele alırken aşağıdaki noktalara odaklanır (Ramadan, 2017: 69-80);

- Filistin-İsrail çatışmasının çözümüne odaklanmak ve 242 ve 338 sayılı Birleşmiş Milletler Kararları uyarınca iki devlet ilkesini kurmak.
- Doğu Kudüs, Filistin'in başkentidir.
- 1967 topraklarında İsrail yerleşimlerinin genişlemesine muhalefet.
- Bölgede kamu güvenliğinin ihlali ile ilgili her şeye karşı çıkmak.

1.7.3.4 Filistin ile Amerika Birleşik Devletleri Diplomatik İlişkileri

ABD'nin Filistin meselesine yönelik politikası adaletsiz olarak tanımlanabilmektedir. ABD başkanlığını yürüten farklı yöneticilere rağmen, hepsinin Filistin davasına yönelik aynı dış politika ve yönelimi söz konusu olmuştur. Buna göre, ABD'nin Filistin'i ele alış biçimini dört aşamalı olarak özetlemek istersek (Al-Zamara, 2011: 7-10);

1. Birinci aşama: Filistin davasını topraklarından sürülen mültecilerin sorunuyla sınırlamak.
2. İkinci aşama: Filistin Kurtuluş Örgütü'nü ve Filistin direnişini bir terör ağı olarak tanımlamak.
3. Üçüncü aşama: Herhangi bir müzakere sürecinde Filistin halkının temsilcisi olarak FKÖ'nün kabul edilmemesi.
4. Dördüncü aşama: Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan ederek uluslararası hukuku ihlal etmeye çalışmak.

ABD'nin bölgedeki çatışmayı çözmeye çalışan uluslararası bir arabulucu olarak Filistin meselesine müdahalesine rağmen, ABD'nin görüşü her zaman İsrail'e ve onun yayılmacı politikalarına karşı önyargılı olmuştur. Burada ABD, Filistin meselesini sadece bir mülteci sorunu olarak gördü ve bu nedenle mültecilerin geri dönüşünü ve tazminatını kolaylaştıracak bir çözüm önerdi, ancak işgal bu kararı reddetmiştir. Ardından, ikinci aşamada Amerika, bağımsız Filistin temsilinin reddini ve marjinalleştirilmesini vurgulayarak Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni Ürdün yönetimi altında ilhak etmeye çalışmıştır (Al-Zamara, 2011: 70-77).

Yıllar boyunca ve bugüne kadar ABD, İsrail'in güvenliğinin ve İsrail Devleti'nin kurulmasının, Amerika'nın uzun süredir marjinalleştirmeye çalıştığı Filistin tarafının aksine, dış politika öncelikleri arasında olduğunu vurgulamıştır. Aynı bağlamda, Filistin arenasını siyasi

partilerde bir bölünmeye tanık olduğunda, Amerika Birleşik Devletleri bu partiler arasında herhangi bir uzlaşmayı engellemeye çalışmıştır (Al Mahariq, 2020: 24-28).

Amerika Birleşik Devletleri, Filistin devletinin kurulmasını destekleyen veya İsrail işgal uygulamalarını suç sayan herhangi bir karara karşı Birleşmiş Milletler'de en fazla veto kullanan ülkelerden biriydi. ABD, mali yardımı Filistin tarafının taleplerine boyun eğmesiyle ilişkilendirmek adına Dolar diplomasisini kullandığı için, Filistin'in de katılmasından sonra UNESCO'ya verdiği desteği durdurmaya da başvurmuştur (Hamid, 2018: 103-104).

Başkan Donald Trump döneminde ABD, Filistin varlığını tamamen sona erdirmek amacıyla Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan ettiği 'Yüzyılın Anlaşması' adlı bir barış anlaşması önerdi. Buna göre Filistin, ABD ile diplomatik ilişkilerini tamamen kestiğini açıklamıştır (Al-Zaytouna Araştırma Merkezi, 2020: 285).

1.7.3.5 Filistin'in Afrika Ülkeleriyle Diplomatik İlişkileri

Filistin'in Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin tarihine bakacak olursak, Batılı ülkelerin gücünün kararlarına etkisi nedeniyle Afrika ülkelerinin genel olarak Filistin davasını desteklemediği görülmektedir. Bu nedenle Filistin diplomasisi Afrika ülkelerinin desteğini alamamıştır. 1967 savaşıyla birlikte Afrika ülkeleri bir bütün olarak Filistin davasını desteklememeye devam etti ve Mısır, Afrika kıtasındaki diğer ülkelerin desteğini almak için durumun ciddiyetini açıklamaya çalıştı, ancak bu çabalar başarısız olmuştur. O dönemde Filistin diplomasisi direniş ve silahlı mücadele hareketlerinde kendisine destek olabilecek ülkelere odaklanmış, Afrika ülkeleriyle ilişkilerini sağlamlaştırmada ihmal edilmiştir (Miqdad, 2009: 6-13).

Doksanlı yılların başlarında, Afrika ülkeleri 1971'deki Afrika Zirvesi'nde İsrail güçlerinin 1967 topraklarından çekilmesini ve Filistin halkının haklarının tanınmasını talep eden bir karar yayınladığında, Filistin-Afrika ilişkileri dikkate değer bir değişime tanık olmaya başlamıştır. Buna göre Afrika'nın tutumu, Filistin'i destekleyen uluslararası kararları daha destekleyici hale geldi ve belki de Afrika'nın konumunu değiştirmesinin en önemli nedenlerinden biri, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün sadece devrimci diplomasiye odaklanmak yerine uluslararası ilişkiler kurmaya odaklanmaya başlamasıdır. (Kart, 2020: 138).

1984 yılı, Filistin'in bir dizi Afrika ülkesiyle ekonomik anlaşmalar imzalamasına tanık oldu ve bu da iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesine yol açtı. Ancak Afrika ülkeleri arasında Filistin halkına karşı tutumlarında farklılıklar görülmekte. Çünkü sayısı 56'ya ulaşmış olan Afrika ülkelerinin her birinin farklı bir dış politikası vardır (Miqdad, 2009: 6-13).

Bugün Filistin, bir dizi Afrika ülkesinde bir dizi ekonomik projenin uygulanması yoluyla Afrika tarafı ile güçlü diplomatik ilişkiler sürdürmeyi ciddi bir şekilde sürdürmektedir.. Öte yandan Afrika, Filistin'i desteklemeye devam ediyor ve bunun en iyi örneği, Afrika

ülkelerinin 2021'de Filistin halkının mücadelesine desteklerini ve İsrail'in yerleşim genişlemesine karşı çıkmalarını onaylamalarıdır (Kart, 2020: 141).

1.8 Diplomatik Eğilimler " İsrail Devleti'nin Genel Yapısı ve Kısa Bir Tarihi"

➤ Yahudi devleti fikrinin ortaya çıkışı

17. yüzyılda Yahudiler, maruz kaldıkları Avrupa zulmünden uzakta Osmanlı topraklarında kendilerine güvenli bir yer Bulmuşlardır. Rusya, Litvanya, Portekiz ve diğer ülkelerden pek çok Yahudi Osmanlı topraklarına taşınmış ve azınlık olarak yerleşmiştir (Al Fahoum, 2012: 131-149).

Tarih, bir Yahudi devleti yaratma fikrinin, özellikle Yahudilerin Avrupalılardan ayrılması gerektiğini ve anavatanlarının Filistin olduğunu iddia eden Martin Luther'in önderlik ettiği Reform hareketine dayandığını kaydetmiştir. Bunu, Avrupalıların dikkatini Filistin'e çekmeyi ve Filistin'in Yahudiler için arzu edilen toprak olduğu fikrini yaymayı başaran Napolyon Bonapart'ın kampanyasının ortaya çıkması izlemiştir (Kayyalı, 1990: 21-34).

19. yüzyılın başında Avusturyalı Yahudi Theodor Herzl'in "Yahudi Devleti" adlı kitabında Filistin'de Yahudiler için bir ulusal yurt kurulması çağrısında bulunmasıyla Siyonist hareket ortaya çıkmaya başlamıştır. Buna göre, adını Kudüs'ün güneybatısında bulunan Siyon Dağı'ndan alan Siyonist hareket kurulmuştur (Al Fahoum, 2012: 131-149).

➤ İsrail'in kurmaya çalıştığı devletin doğası

İsrail Devleti'ni kurma fikrinin ortaya çıkışından bu yana İsrail, tüm dünya ülkeleri tarafından tanınan meşru ve ulusal bir devlet kurmak için her türlü çabayı göstermiştir. Bu bağlamda İsrail, din faktörünün kendi devletinin kuruluşunun özü olduğuna inanmaktadır, çünkü bunu kullanarak Yahudi diasporasını "Tanrı'nın seçilmiş halkı" sözleriyle ikna etmeyi başarmıştır. Buna göre Yahudiler, Filistin topraklarının temsil ettiği bir coğrafi bölgede toplanmaya teşvik edilmiştir. İkinci olarak, din faktöründen sonra İsrail, "toprağı özgürleştirme", yani toprağı Filistin mülkiyetinden kurtarma ilkesine güvenmektedir. Bu ilke, Filistinlileri kovmak ve topraklarına yerleşmek için askeri güç kullanımını içermektedir (Baraijia, 2020: 89-96).

Bu bağlamda İsrail kendisini demokrasi, açıklık, modernlik ve insan hak ve özgürlüklerine saygı ilkelerine dayalı bir devlet olarak tanımlıyor. Ancak gerçekte, güvenliğini sağlamak için ağırlıklı olarak askeri tehditlere ve önleyici saldırılara dayanan kanlı bir devlettir. Burada tarihsel araştırmalar, İsrail toplumunun gücün haktan üstün olduğuna olan inancını doğruluyor, dolayısıyla siyasi ve yerleşim hedeflerine ulaşmak için tüm askeri, ekonomik ve

teknolojik alanlarda en yüksek güç seviyelerinde nasıl kalınacağına odaklanmaktadır. Bununla da kalmayıp, İsrail siyasi söylemlerinde sürekli olarak ahlaki, askeri ve ekonomik olarak diğerlerinden üstün bir ülke olduğu yayını yapmakta ve Yahudilerin diğerlerinden daha yüksek statüye sahip olduğuna dair ırkçı fikirleri sürekli beslemeye çalışmaktadır (Baraijia, 2020: 89-96).

İsrail, Yahudi vatandaşlara yönelik her türlü düşmanca ve taraflı eylem anlamına gelen "antisemitizme son verin" ifadesini kullanarak Avrupa ülkelerinin ve tüm dünyanın sempatisini kazanmaya çalışmaktadır. İsrail ayrıca Almanya'da milyonlarca Yahudi'nin öldürüldüğü Yahudi Soykırımı olaylarını hatırlatarak Avrupa ülkelerine destek vermeleri için baskı yapmaya çalışmaktadır (Baraijia, 2020: 89-96).

Büyük İsrail sınırlarının haritası, İsrail topraklarının Nil Nehri'nden Fırat Nehri'ne kadar uzandığına dair Tevrat'ta bulunan ve Siyonist hareketin liderleri tarafından doğrulanan kehanetlere dayanmaktadır. Buna göre, İncil'deki harita Suriye topraklarının çoğunu kapsıyor ve aynı zamanda Fırat'ın batısındaki Irak topraklarını ve Lübnan'ın bazı kısımlarını, tüm Ürdün ve Filistin topraklarını da içeriyor. Diğer bağlamlarda, Büyük İsrail haritasının Fırat ve Dicle nehirleri boyunca uzanan tüm alanları kapsayacağı belirtilmektedir (Baraijia, 2020: 101-104).

➤ Filistin'e yasadışı göç girişimleri ve İsrail devletinin kurulması

Yahudilerin Filistin'e ilk gerçek göçü 1837'de, Muhammed Ali Paşa döneminde Osmanlı yönetimi altında ilk yerleşimi (Mikveh İsrail) kurmalarıyla gerçekleşmiştir. 1881'in başında Yahudi sayısı 22.000'e ulaştı ve Kudüs Yahudilerin yaşadığı en kalabalık şehirdi. Tarihsel olarak, bu göç, Filistin'deki Yahudi yerleşimine yönelik ilk girişim olarak kabul edilmektedir (Salih, 2012: 26-35).

Rus Çarının öldürülmesi ve Yahudilerin onu öldürmekle suçlanmasıyla birlikte Filistin'e Yahudi göçü artmaya başlamış ve 1881-1891 yılları arasında Yahudi göçmen sayısı 3000 Yahudi'ye ulaşmıştır. Buna göre 1882'de Osmanlı idaresinde Yahudiler için Rishon Lezion adlı ikinci bir yerleşim yeri kurulmuştur (Özdemir, 2010: 95-142).

1838'de İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın Filistin'deki Yahudileri korumak ve Filistin topraklarına mümkün olduğunca göçlerini kolaylaştırmak için çalışmak üzere ilk konsolosunu atamasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun kolonyal emelleri artmıştır. Ayrıca, Edmond de Rothschild gibi bazı varlıklı Yahudiler, Filistin'deki Yahudi yerleşimini desteklemek için altı milyon sterlin teklif etmiştir (Salih, 2012: 26-35).

O zamanlar Filistin, Kudüs, Akka ve Nablus'u içeren 3 sancağa bölünmüş Osmanlı İmparatorluğu'nun vilayetlerinden biriydi. 1876-1909 yılları arasındaki koşullar, Filistin'in buğday ihracatında ikinci sırada yer alması, Filistinlilerin tarım, tüccarlık veya bazı

endüstrilerin üretiminde çalışmaları nedeniyle büyük bir sosyal ve ekonomik gelişmeye de tanık olmuştur (Al Fahoum, 2012: 131-149).

Bnei Moshe ve Filistin'deki İsrail yerleşimlerini finanse eden diğerleri gibi derneklerin ortaya çıkmasıyla, Yahudi göçü ve toprak gaspları artmıştır. Aynı zamanda Yahudiler, borçları biriktiğinde topraklarını almaları için köylülere yüksek faiz oranlarıyla borç vererek onların cehaletinden yararlanmışlardır. Buna göre devlet, Osmanlı çiftçilerinin topraklarını ipotek altına almalarını engelleyen bir ferman ve yabancı Yahudilerin toprak satın almalarını engelleyen bir başka kanun çıkarmıştır (Özdemir, 2010: 148-150).

Osmanlı Devleti'nin çıkardığı tüm yasalara rağmen, Yahudilerin toprak satın almak için sahte isim kullanmak veya rüşvete başvurmak gibi aldatma ve yanıltıcı yöntemlere başvurmaktan vazgeçmemesi nedeniyle 1892'de yerleşim yeri sayısı 16'ya ulaşmıştır (Özdemir, 2010: 148-150).

Sultan Abdülhamid, Siyonist planların farkındaydı, bu yüzden Yahudi yerleşimi için her türlü fırsatı kapatmak için elinden geleni yapmıştır. Bu nedenle Theodor Herzl, Filistin'e Yahudi göçüne izin verilmesi halinde Osmanlı İmparatorluğu'nun borcunu ödemeye hazır olduklarını Osmanlı Padişahına bildirmek için 1896'da Avusturya Büyükelçisi Philipp Neulinsky'yi gönderdi. Ancak Osmanlı padişahının cevabı şu olmuştur (Kutluay, 2000: 101):

"Ben bir karış dahi olsa toprak satamam, zira bu vatan bana değil milletime aittir. Milletim bu imparatorluğu kanlarını dökerek kazanmışlar ve yine kanlarıyla mahsuldar kalmışlardır. O bizden ayrılıp uzaklaşmadan tekrar kanlarımızla örteriz. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir, bir tanesi dahi geri dönmek üzere hepsi muharebe meydanında kalmışlardır. Türk İmparatorluğu bana ait değildir, Türk Milletininindir, ben onun hiçbir parçasını veremem. Bırakalım Yahudiler milyarlarını saklasınlar. Benim imparatorluğum parçalandığı zaman, onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat yalnız bizim cesetlerimiz taksim edilebilir. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade edemem!"

Herzl, Osmanlı Padişahını çeşitli yollarla ikna etmeye çalışmış, bu yüzden ona altın teklif etmiş ve Yahudilerin ömürleri boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na hizmet edeceklerine dair güvence vermiş, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun reddiyeci tavrı sabit kalmıştır. Osmanlı Padişahının tepkisinden sonra Herzl, Yahudi devleti ve Siyonist hareket fikrini kağıt üzerindeki bir fikirden pratik bir uygulamaya dönüştürmek için acele etmiş ve böylece 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde ilk Siyonist konferansı düzenledi ve Herzl şunları söylemiş: "Yahudi devletinin temelleri bugün atılmış". Yahudilerin bir araya toplanıp Yahudi ulusal duygularını güçlendirmeleri yönünde bir tavsiye sunmaktaydı (Kayyali, 1990: 21-34).

1903'te İngiliz hükümeti Herzl'i çağırdı ve ona Uganda'da Yahudiler için bir ulusal yurt kurulmasını teklif etmiş, ancak Siyonist liderler Filistin dışında herhangi bir alternatifi kabul etmemiştir. Buna göre, Filistin'in Yahudilerin ulusal yurdu olduğunu teyit ettiği Yedinci Siyonist Kongresi düzenlenmiştir (Al Fahoum, 2012: 267-290).

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önce İngiltere, Şerif Hüseyin McMahon'a Arap bağımsızlığı karşılığında Arap devrimini ateşlemesini isteyen gizli bir mesaj göndererek Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Arap hareketlerinden yararlanmıştır. Buna göre Şerif Hüseyin, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ile işbirliğini kabul ederek devletin zayıflamasına neden olmuştur. Şerif Hüseyin ile yapılan anlaşmadan dört ay sonra Filistin'i İngiliz mandası altına sokan 1916 tarihli gizli Sykes-Picot Anlaşması'nı İngiltere imzaladığından, Şerif Hüseyin McMahon bu vaatlerin geçersiz olduğunun farkında değildi (Salih, 2012 :41-61) .

Bu olaylar, 1917'de İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'un Siyonist hareketle gizli yazışmalar yoluyla Filistin'de Yahudiler için bir ulusal yurt kurulmasına ilişkin bir söz vermesiyle aynı zamana denk gelmiştir. Bu söze, insanlık tarihinin en tuhaf vaadi olarak nitelendirilen Balfour Deklarasyonu adı verilmiştir (Salih, 2012: 41-61).

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Osmanlı Devleti'nin savaştan yenilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşıldığı San Remo Konferansı yapılmış ve Filistin 1918'de İngiliz Mandası altına alınmıştır (Özdemir, 2010: 148-150).

İngiltere, Siyonist hareketin en büyük destekçilerinden biri olan ilk delegesi Herbert Samuel'i atamıştır. Böylece Samuel, İbranice'yi Arapça'nın yanı sıra resmi dil haline getirmekle birlikte Yahudi göçünü ve ticaretini kolaylaştırarak Filistin'i Yahudileştirmeye başlamıştır. Ve bu noktada da durmamış, Filistinlilere yönelik prosedürleri sıkılaştırırken Yahudilere okullarını ve işyerlerini yönetmede bağımsızlık vermiş ve onlara toprak sahibi olmayla ilgili ayrıcalıklar vermiştir. Bütün bu kolaylıklara rağmen Yahudiler toprakların %6'sından fazlasını alamamıştır (Özdemir, 2010: 148-150).

1928'de Yahudiler, halk ile Yahudiler arasında büyük bir devrime yol açan El-Burak Duvarı'nı kontrol etmeye çalışmış, bunun üzerine o dönemde İngiliz kuvvetleri Yahudi grupları desteklemek için gelmiş ve tüm Arapları bastırmak için çalışmıştır. Arena, İzzüddin el-Kassam devriminin patlak vermesiyle temsil edilen iki taraf arasında büyük gerilime ve ardından bazı İngiliz bölgelerinin vurulduğu 1936 devrimi dönemine tanık olmuştur. Buna göre, Filistin sorununu iki devlete bölerek çözmeye yönelik uluslararası teklifler başlamış, ancak bu fikirler reddedilmiştir (Kayyali, 1990: 235).

Bölge hiçbir zaman sakinleşmedi ve birçok çatışmaya maruz kaldı ve Birleşmiş Milletler'in yayınladığı taksim kararının ardından Filistinliler, Abdülkadir el-Hüseyni liderliğinde Arap ve İslam ülkelerinden bir ordu oluşturdular ancak Arap orduları yenilgiye

uğradı. Bu yenilgiyi İngilizlerin bölgeden çekilmesi ve Siyonist hareketin 5/14/1948'de İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etmesi izlemiştir (Salih, 2012: 41-61).

➤ İsrail işgalinin başlaması

1948'de İsrail işgali tarafından Filistinlilere karşı 'Nakba' adı verilen bir katliam patlak verdi. Bu katliamda işgalciler, Filistinlileri zorla topraklarından çıkarmaya, öldürmeye ve binlerce Filistinliye işkence etmeye çalışmıştır. Bu işgal sonucunda İsrail Devleti'nin kuruluşunun ilanı ile birlikte 500'den fazla Filistin köyü yıkılmış ve Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs dışında Filistin topraklarının çoğuna el konmuştur (Kayyali, 1990: 72-95).

Olaylar Bununla kalmayarak 1967'de Altı Gün Savaşı patlak verdi ve İsrail işgali Filistin topraklarının geri kalanını ele geçirmiştir. Aynı zamanda, savaşla toprak ele geçirmeyi reddetme şartını koyan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı yayınlanmış ve bunun üzerine Konsey, 1967 yılında İsrail'den işgal ettiği yerlerden çekilmesini istemiştir (Salih, 2012: 71-81).

1974'te Filistin Kurtuluş Örgütü, lider Yaser Arafat liderliğinde Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır. Arafat, Birleşmiş Milletler'deki ilk konuşmasında Filistin halkının bağımsızlık ve özgürlük hakkını teyit ederek şöyle demiştir: “Bir elimde zeytin dalı, bir elimde özgürlük savaşçısının silahı var. Zeytin dalının elimden kayıp gitmesine izin vermeyin!” (Yaser Arafat'ın 13 Kasım 1974'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki konuşması. <https://2u.pw/uMZDS> erişim tarihi:01.10.2022).

1987-1993 yılları, Filistin'de Taş İntifada olarak bilinen ve kayıpları binleri aşan 'İlk İntifada'nın başlamasına şahit oldu. Bunu 1993 ve 1995 yılında Filistin'i 3 bölgeye ayıran 'Oslo Anlaşması' izlemiştir. Bu bölgeler; Filistin'in tarihî alanının % 21'ni oluşturan, idare ve güvenliğin Filistin yönetimine verilen 1. Bölge, alanın %18'ni oluşturan, idaresi Filistin yönetimine güvenliği ise İsrail işgaline verilen 2. Bölge, Batı Şeria'nın %61'ni oluşturan, idare ve güvenliği İsrail'in kontrolüne verilen 3. Bölgedir (Özdemir, 2010: 103).

Bölge çatışmalardan hiç sakinleşmemiş. 2000 yılında, Ariel Şaron'un – sözde İsrail Devleti'nin eski Başbakanı- Mübarek Mescid-i Aksâ'ya girme teşebbüsü ve Batı Şeria işgalinin yeniden başlaması sebebiyle 2. İntifada patlak vermiştir. Bu noktada İsrail saldırılarının yanı sıra İsrail'in Filistin topraklarında pek çok koloni kurması durmamıştır. 2010 ve 2014 yıllarında işgal, Gazze Şeridi'nde askerî ve terörist mevkilerinin bombalanması bahanesiyle, yüzbinlerce kadın, çocuk ve gencin öldürülmesiyle sonuçlanan birçok savaş başlatmıştır. Bunun üzerine Filistin Devleti, İsrail saldırılarına karşı Uluslararası Adalet Divanı'na suç duyurusunda bulunmuştur (Salih, 2012: 123-135).

2015 yılı, Filistin gençliğinin İsrail işgaline meydan okumasını ve taşlı direnişten bıçaklı intifada adı verilen direnişe geçişini kayda geçmiştir. Filistin Gençliği, İsrail işgal askerlerini

bıçakla öldürmeye çalışarak kendilerini feda etmeye başlamıştır. Bu hareket, herhangi bir Filistin Siyasî Partisi'ne bağlı olarak değil, Filistin Gençliğinin planladığı bireysel hareketlardı. Bu yüzden bu savaş, İsrail'in çok endişelenmesine ve korkmasına sebep olmuştur (Jamal, 2017: 124).

Görsel 1.2 Tarih Boyunca Filistin'de Yerleşim Genişlemesi (Siyah, İşgal Edilen Alanları Gösterir).

Kaynak: Duvara ve Yerleşimlere Direnmek İçin Popüler Kampanya, "Apartheid Duvarı".

<https://stopthewall.org/the-wall/?lang=ar> (erişim tarihi:01.10.2022).

İsrail işgalinin, 2017 yılında Mübarek Mescidi Aksa'da silahlı saldırı düzenlediklerini iddia ederek 3 Filistinliyi öldürmesinden sonra çatışmalar yeniden alevlenmiştir. Bu durum işgalin, ibadet edenlere karşı Mübarek Mescid-i Aksa'nın kapılarında daha sıkı denetim prosedürleri uygulamasına sebep olmuştur. Bu prosedürler, Filistinlilerin öfkelenmesine ve bir Filistinlinin şehitlik operasyonu¹ düzenleyerek 3 İsrail askerini öldürmesine neden olmuştur. Aynı yıl, eski Amerika Birleşik Devletleri Başbakanı Donald Trump, Kudüs'ün sadece İsrail'in başkenti olarak tanındığını ve ABD büyükelçiliğinin Kudüs şehrine taşınma işlemlerinin başladığını duymaktaydı (Badran, 2018).

2021 yılında İsrail işgali, 1967 yılı için sözde Filistinlilerin yönetimi altında olduğu varsayılan Filistin toprakları üzerine yüzlerce ev yapılması izni vermiştir. Aynı yıl, Kudüs'te özellikle Şeyh Cerrah Mahallesi'nde, mahallede ikamet eden Filistinli aileleri kovmakla tehdit etme ve bazı Yahudi yerleşimcilerin bu evlerin mülkiyetinin kendilerine ait olduğunu iddia etmesi sebebiyle şiddetli çatışmalar çıkmıştır. Bu olay, Mescid-i Aksa'yı zorla basıp

¹ Şehitlik operasyonu: İsrail işgalinin şiddet uygulamalarına karşı kendilerini ve topraklarını savunmak amacıyla Filistinliler, canlarını feda etmekte ve bu nedenle bu fedakarlık Filistin direnişinin bir biçimi olarak görülmektedir.

çatışmaların şiddetlenmesine ve Mescid-i Aksa'nın büyük bir savaş alanına dönmesine sebep olan ve ibadet edenlerin Mescid-i Aksa'ya girmesinin yasaklanması girişimlerinin yenilenmesiyle aynı zamana denk gelmektedir. Mübarek Mescid-i Aksa'nın kutsallığına sürekli saygısızlık yapma girişimlerinin bir sonucu olarak, Gazze Şeridi'ndeki direniş güçleri kolonilere yönelik birkaç roket atmıştır. Bu durum savaşın Gazze'de yeniden başlamasına ve Gazze'nin füzelerle vurulmasına sebep olmuştur (Filistin Bilgi Merkezi, "2021'de Filistin'de Olayların Hasadı". <https://2u.pw/YR59q> erişim tarihi:06.10.2022).

Yahudi işgalciler, Mescid-i Aksa'da ibadet edenleri taciz etme girişimleriyle yetinmemiştir. Özellikle 2022 yılının mübarek Ramazan ayında Yahudi din gruplarının dini vazifelerini yerine getirme ve Yahudi Fısıh Festivalini kutlamak için Mescid-i Aksa'nın boş alanlarında kurban kesme niyetlerinin olduğunu duymaktaydı. Bu olay, Mübarek Mescid-i Aksa'yı savunmak için Yahudi ve Filistinliler arasında büyük bir çatışmaya sebep olmuştur (Aljazeera, "Filistin'de Ramazan Ayında Meydana Gelen Olaylar Ve Savaşlar". <https://2u.pw/CId8Y> erişim tarihi:06.10.2022).

Genel yapı (Wikipedia, "İsrail". <https://2u.pw/1aO0m> erişim tarihi:07.11.2022) ;

İsim: İsrail.

Başkent: Birleşmiş Milletler Tel Aviv'i İsrail'in başkenti olarak tanırken, İsrail işgali Kudüs'ü başkenti olarak görmektedir.

Yüzölçümü: Uluslararası hukuka göre İsrail Devleti, Batı Şeria ve Gazze Şeridi hariç Filistin topraklarının tamamına dayanmaktadır, ancak işgal 1967 topraklarındaki yerleşim genişlemelerini sürdürmektedir.

Resmi dil: İbranice resmi dildir ve İsrail işgali altındaki topraklarda Filistinlilerin varlığı nedeniyle Arapça yerel dil olarak tescil edilmiştir.

Din: Musevilik %73, Hristiyanlık %2, Dürzi %1,6 ve İslam %17,8'i oluşturmaktadır.

Nüfus: İsrail Merkez İstatistik Bürosu'nun 2022 verilerine göre işgal altındaki bölgelerde, Kudüs'te ve Suriye Golan Tepeleri'nde yaşayan 6.806 milyon Yahudi ve 1.930 milyon Filistinli olmak üzere nüfus 9.190 milyona ulaşmıştır.

Kullanılan para birimi: İsrail şekeli.

Rejim: Demokratik parlamenter sistem, bir cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği ve İsrail başbakanını atamaktan sorumlu olduğu hâkim sistemdir. Bu bağlamda İsrail Başbakanı, 24 bakanlıktan oluşan İsrail hükümetinin bakanlıklarının çalışmalarını takip etmekle yükümlüdür.İsrail'in yasama otoritesine gelince, halk tarafından seçilen ve birlikte

İsrail Knesset'i oluşturan bir dizi siyasi partiden oluşur. İsrail'de 10'dan fazla siyasi parti olduğu için İsrail'in siyasi parti kurma özgürlüğüne izin vermesi dikkat çekicidir.

Görsel 1.3İsrail İşgalinin Bayrağı ve Sembolü.

Kaynak: Wikipedia, "İsrail". <https://2u.pw/1aO0m> (erişim tarihi: 07.11.2022).

1.8.1 İsrail Diplomatik Faaliyet İstasyonları

İsrail işgalinin diplomatik çalışmalarının başlangıcı, Yahudi devletini kurma fikrinin gerçekleşmesine yardımcı olmak için dünyanın bir dizi güçlü ülkesiyle temaslar kurarak Siyonist devletin kurucusu Theodore Herzl'e kadar gitmektedir. Buna göre İsrail, Herzl'in dünyadaki Yahudileri toplayıp onları daha önce olmayan bir devlet kurmaya ikna edebildiği için en büyük diplomat olduğuna inanmaktadır (Yegar, 2010: 1).

Bu bağlamda, resmi olarak 1943 yılında geliştirilen Siyonist lobi, Amerikan dış politikasına Yahudi devletinin kurulmasını desteklemesi yönünde baskı yapılmasında ve ona çeşitli askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda yardım edilmesinde büyük rol oynamıştır. Ayrıca Yahudi lobisinin baskısı, İsrail'in dış diplomatik ilişkileri kapsamında Amerika'nın İsrail'i desteklemesine ve dolayısıyla dünyanın birçok ülkesine açılmasına katkıda bulunmuştur. Öte yandan, güçlü etkisi ve büyük Amerikan medyasını sahiplenmesiyle Yahudi lobisi, Amerikan kamuoyunu kutuplaştırmayı başarmış ve İsrail işgalinin Amerikan halkının gözündeki imajını parlatmaya katkıda bulunan materyaller yayınlamıştır (Al-Sheikh vd., 2013: 157-165).

Siyonist lobinin gücü, üyelerinin Amerika'nın en zenginleri arasında yer alması ve dolayısıyla finans piyasasını, bankaları ve ABD gayrimenkulünü etkileme gücüne sahip olmasıyla açıklanabilmektedir. Siyonist lobinin bazı eyaletlerdeki Amerikan seçimlerinin sonuçları üzerinde büyük etkisi olduğu da kanıtlanmıştır, bu nedenle Amerika, Siyonist lobinin görüşlerini önemser ve kararlarına itiraz etmemeye çalışmaktadır (Al-Sheikh vd., 2013: 157-165).

Siyonist hareketin diplomasisi, programlarına ve faaliyetlerine geniş bir diplomatik ilişkiler ağı aracılığıyla destek sağlamayı başarmıştır. 1901'de bu amaçla 'Yahudi Yerleşim

Fonu' adında bir banka kurdu ve yerleşim programlarını hızlı ve etkin bir şekilde uygulamaya başlamıştır. Aynı bağlamda Siyonist hareket ilk temsilciliğini 1908 yılında Yafa'da açmış, bu büro Osmanlı İmparatorluğu döneminde Filistin'e gelen Yahudileri temsil etmek için çalışmış ancak bu büro gizlice yerleşim faaliyetleri yürütmüştür. 1918'in başında İngiltere, Siyonist hareketin daha önce Yafa'da açtığı ofisi yeniden yapılandırmasına yardım etti ve devletin oluşumu için uygun bir altyapı oluşturma başlangıcı olarak tarım, yerleşim, eğitim ve göçmenlik için yeni departmanlar eklemiştir (Kayyali, 1990: 25-29).

1922'de Balfour Deklarasyonu'nun imzalanmasıyla, İsrail işgaline Yahudi Ajansı'nı ya da İngiltere'nin deyimiyle Siyonist Komite'yi kurma fırsatı verilmiştir. Buna göre Komite, güçlü diplomatik çabalar, İbrani dilini ve mirasını yayma ve Yahudi göç sürecini ve İsrail devletinin kurulmasını destekleyen ilişkiler kurma yoluyla bir Yahudi varlığının yaratılmasını teşvik etmek için çalıştı. Yahudi Ajansı, Yahudilerin Filistin'deki temsilinden (devlete benzer temsil) sorumluyken, Siyonist Örgüt, Yahudilerin uluslararası ölçekte temsilinden sorumluydu (Roberts, 1972: 40-41).

Yahudi Ajansı'ndaki siyasi departman, İngiliz Mandası ve Arap liderlerle temas kurmak için çalışan en önemli departmanlardan biriydi ve Arap meselelerinde uzmanlaşmış, Arapça konuşan bir dizi uzmanın yardımını almıştır. 1946'da İsrail diplomasisi, İsrail dış politikasının amaçlarına hizmet edecek diplomatlar yetiştirmek konusunda uzmanlaşmış bir enstitü olan 'Diplomatik Enstitüsü'nün kurulmasına odaklanmıştır. Burada, enstitüye kabul koşulları, tarih, kültür ve dil alanlarında bir dizi sınavı geçmekle ilişkili olarak serti. Buna göre enstitü, tarih, Ortadoğu çalışmaları ve diplomatik eylemle ilgili diğer kavramlarla ilgili konularda kapsamlı eğitim vermeye çalışmıştır (Yegar, 2010:1).

Siyonist hareketin diplomatik çıkarları olmasına rağmen, 1948'in başında diplomatik çalışmayı göçü kolaylaştırmaya, yerleşime ve sınırları güvence altına almaya bağlamış ve bu, Chaim Weizmann tarafından şu sözlerle doğrulanmış: "Yerleşim ve göç mihenk taşıdır. Siyonist diplomasi". Bunun en iyi örneği, İsrail işgalinin o dönemde Arapları boykot etmekle ilgilenmemesidir. Aksine askeri güç kullanılmasında ısrar etmiştir (İsrail'in Dış Politika Bağlamında Karar Alma Süreci. <https://www.jamaa.net/art255242.html> erişim tarihi: 09.11.2022).

İsrail diplomasisi, Birleşmiş Milletler'in Filistin'e 181 sayılı karar kapsamında bölgenin iki devlete bölünmesini tavsiye eden bir soruşturma komisyonu göndermesiyle hedeflerinden birine ulaşmış ve bu doğrultuda İsrail işgali, yasal olarak tanınan bir devlet kurma fırsatı bulmuştur (Salih, 2012 :61).

1948'de Yahudi devletinin kurulduğunun ilanından sonra Amerika Birleşik Devletleri Yahudi devletini tanımış, ardından onu Guatemala, İzlanda, Romanya, Nikaragua, Uruguay, Sovyetler Birliği, ardından Polonya, Sırbistan ve Çekoslovakya izlemiştir. 1949'da işgal altındaki ülke, 37 ülkenin kararı onaylaması, 12 ülkenin kararı reddetmesi ve 9 ülkenin

çekimser kalması sonucunda Birleşmiş Milletler'e üye olmayı başarmıştır. Ukrayna, Arjantin ve Kolombiya karara evet oyu verirken, İngiltere, Belçika, Kanada, Çin ve Fransa çekimser kalmıştır. Şu anda Cezayir, Irak, Kuveyt, Katar, Libya, Fas, Lübnan, Endonezya, Afganistan, Brunei, Gine ve diğer 28 ülke dahil olmak üzere Yahudi devletinin meşruiyetini tanımayan bir grup ülke vardır (Wikipedia, "İsrail'in Uluslararası Tanınması".<https://2u.pw/9eQmP> erişim tarihi: 09.11.2022).

İsrail işgali, yerleşim birimlerine ve Yahudi devletinin inşasına büyük önem vermeye devam etti ve bu nedenle askeri güç kullanımı diplomasinin önüne geçmiştir. İsrail işgalinin üst düzey liderleri, Araplarla barışın yararsız olduğunu gördüler çünkü barış, belirli bölgelerden çekilmeye veya mültecilerin geri dönmesine bağlıydı. Buna göre işgal, Yahudi devletinin güvenliğinden ve inşasından daha önemli hiçbir şeyin olmadığı için savunma ve önleyici savaş politikasına odaklandığını vurgulamıştır (Haddad, 2012: 80-88).

İsrail diplomasisi, diplomatik temsil konusunda uzmanlaşmış bir bakanlık kurmayı düşünmeye başlamıştır. Buna göre 1948'de Dışişleri Bakanlığı kurulmuş, ardından Yahudi cemaatinin büyük bir kısmının içinde bulunması nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri gibi büyük ülkelerin başkentlerinde bir dizi diplomatik misyon açılmıştır. Aynı bağlamda İsrail diplomasisi, Asya, Afrika ve Latin Amerika Birleşik Devletleri kıtasındaki gelişmekte olan ülkelerle bu ülkelere bir dizi yardım programı sağlayarak ilişkiler kurmaya çalışmıştır (Yegar, 2010: 18).

1949'da dünyadan soyutlanmış olduğunun ve çok az diplomatik ilişkisi olduğunun farkında olan işgalci güç, dünya kamuoyunu harekete geçirerek ve pazarları İsrail ihracatına açarak diplomatik etkinliğini artırmanın yollarını aramıştır. Buna göre İsrail işgali, savunma stratejisi yerine inisiyatif stratejisini kullanmış ve çıkarlarını tehdit edebilecek şeylerle başa çıkmak için uluslararası örgütlere ve organlara katılmaya çalışmıştır (Haddad, 2012: 72).

İsrail diplomasisi, 1967 savaşındaki Arap kayıplarından yararlanarak Arap ülkelerini onlarla barış anlaşmaları imzalamaya ikna etmeye çalışırken, Arap ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Bunun bir örneği, İsrail diplomasisinin 1978'de Mısır'ı işgalcilerin Sina'dan çekilmesi karşılığında bir işbirliği anlaşması imzalamaya ikna etmesidir. Diğer taraftan İsrail diplomasisi, bölgesel ve uluslararası düzeyde diplomatik olarak kendisini güçlendirmeye çalışmış ve Çin ve Hindistan gibi Asya kıtasının en büyük ülkeleri ile ekonomik işbirliği yapmıştır (Haddad, 2012: 46-48).

İsrail işgali, ilk müttefiki ABD'nin desteğiyle, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün dâhil olduğu her türlü tartışmayı veya barış sürecini reddetmeye çalışmış, bu nedenle herhangi bir Filistin delegasyonu ile diyalogu reddetmesi karşılığında Arap delegasyonlarıyla diyalog başlatılmasını talep etmiştir. Ancak Filistin delegasyonunun katılmadığı hiçbir barış sürecinin kabul edilmemesi nedeniyle İsrail işgali, Filistin delegasyonunun İsrail devletinin meşruiyetini

tanınması ve Filistin direnişini durdurması şartıyla Filistinli temsilcilerle müzakereyi kabul etmeye başlamıştır. Bu doğrultuda İsrail diplomasinin kozu sayılan ve Filistin tarafının İsrail Devleti'nin varlığını açıkça tanıdığı Oslo Anlaşmaları imzalanmıştır (Özdemir, 2010: 103).

İsrail diplomasisi, İsrail işgalini demokratik ve barışsever bir ülke olarak tasvir ederken, Filistin direnişini bir terör ağı olarak tasvir eden bir imaj yaratmak için her zaman diplomatik propagandayı kullanmıştır. Buna göre İsrail diplomasisi, sahte propaganda yoluyla gizli amaçlarına ulaşmak için her türlü olayı istismar etmeye ve çarpıtmaya dayanmaktadır. Buna göre İsrail diplomatik propagandası aşağıdaki konulara odaklanmıştır (Hawat, 2016: 20-35);

1. Yahudilerin dünyadaki tüm Yahudileri bir araya getiren kendi devletlerini kurma hakkına vurgu.
2. İşgalci devletle diplomatik ilişki kurmayan Arap ülkeleri başta olmak üzere bazı Arap ülkelerinin imajının çarpık bir şekilde öne çıkarılması vurgusu.
3. İşgalci bir devlet olmadığını, var olma hakkının olduğunu ve Filistin'in tarihsel olarak kendisinin olduğunu vurgulamak.
4. Yahudi yerleşimcilerin insan haklarına vurgu yapmak ve onları Filistin direnişinin terör saldırılarına maruz kalan zayıf insanlar olarak göstermek.
5. İşgalci devletin barışçıl, demokratik ve barışsever bir devlet olduğunun vurgulanması.
6. İsrail ordusunun gücünü ve onu yenemeyeceğini vurgulayarak diplomatik propagandayı bir psikolojik savaş aracı olarak kullanmak.

Askeri güç yerine diplomasiye başvurulmasına rağmen savunma stratejisinden vazgeçemeyen işgalci, 1948'de Arap ülkelere karşı dört savaş başlattı ve birden fazla kez Gazze'ye savaş ilan etmiştir. Aynı bağlamda, Hamas 2006'daki parlamento seçimlerini kazandığında İsrail diplomasisi, Hamas'ı dünyaya bir terörist hareket olarak sunarak, Filistin davasına uluslararası desteği etkilemek için meseleden yararlanmıştır (Haddad, 2012: 77).

Son yıllarda İsrail diplomasisi bölgesel ve uluslararası düzeyde diplomatik olarak genişleme yeteneğini göstermiş ve birçok ülke tarafından tanınırlık kazanmıştır. İsrail diplomasinin tüm çabalarına rağmen yayılmacı yerleşim politikasını sürdürmesi ve uluslararası hukuku sürekli ihlal etmesi nedeniyle halen işgalci bir güç olarak sınıflandırılmaktadır (Haddad, 2012: 68).

1.8.2 İsrail Dışişleri Bakanlığı

İsrail Dışişleri Bakanlığı, diplomatik işlerin yönetiminden sorumlu olan Yahudi Ajansı'nın yerini almak üzere 1948'de kurulmuştur. Bakanlık, İsrail Devleti'nin kuruluşunun ilanından hemen sonra açılmış ve diplomatik misyonlarını yürütmek üzere yedi idari birimi bünyesine katmıştır (Yegar, 2010: 1);

1. Orta Doğu Yönetimi.
2. Batı Avrupa'nın yönetimi.
3. Doğu Avrupa'nın yönetimi.
4. Kuzey Amerika veya Amerika Birleşik Devletleri'nin yönetimi.
5. Latin Amerika'nın yönetimi.
6. Commonwealth Yönetimi.
7. Asya ve Afrika'nın yönetimi.

İsrail Dışişleri Bakanlığı, bulunduğu ülkelerde işgalci gücü temsil etmek üzere çalışan 77 büyükelçilik, 19 konsolosluk ve 5 diplomatik misyonla temsil edilen dünyanın çeşitli ülkelerinde çok sayıda büyükelçilik açarak birçok başarıya imza atmıştır. Burada İsrail Dışişleri Bakanlığı görevlerine şöyle değinmiştir (İsrail Dışişleri Bakanlığı, “Bakanlık Hakkında Bilgi”. <https://2u.pw/5yy2c> Erişim Tarihi: 14 .11.2022);

1. İsrail dış politikası ile ilgili plan ve kararların oluşturulmasına ve uygulanmasına katkıda ve konuyla ilgili tavsiyelerde bulunmak.
2. Diasporadaki Yahudi cemaatlerinin durumlarını takip etmek, haklarını korumak ve işlerini kolaylaştırmak.
3. Diğer ülkelere açılmak ve ekonomik, kültürel, siyasi ve diğer her alanda diplomatik ilişkiler kurmak.
4. Yerel ve bölgesel konferanslarda, organizasyonlarda ve organlarda İsrail Devleti'ni temsil etmek.
5. İsrail hükümetinin aldığı pozisyonları dünyaya göstermek ve anlatmak.
6. İsrail devletini destekleyen anlaşmalar imzalamak.
7. Resmi heyetlerin protokol kurallarına göre karşılanması ve ziyaret programlarının verimli bir diplomatik işbirliği sağlayacak şekilde düzenlenmesi.
8. Dünyanın çeşitli üniversitelerinde Yahudi öğrencilere burs ve eğitim olanakları sağlamak.
9. İsrail büyükelçiliklerinin ve dünya çapındaki misyonlarının işlerinin izlenmesi.

1.8.3 İsrail Diplomatik İlişkilerine Genel Bir Bakış

İsrail diplomasisi, Siyonist devleti kurmasına oldukça yardımcı olacak bölgesel ve uluslararası pek çok ilişki kurmuştur. Diplomatik ilişkisi, dünyadaki ekonomik ve askeri güç dengesindeki değişime bağlı birçok dalgalanma ile karakterize edilmiştir. İsrail işgalinin diplomatik hedefleri yıllar içinde değişti, ancak dış politikasının şu şekilde temsil edilen geniş hatlarına bağlı kalmıştır (Haddad, 2012: 60);

1. Yahudi devletinin güvenliğini ve bekasını güvenli, uluslararası kabul görmüş sınırlar içinde korumak.
2. İbrani devletinin kurulmasına fayda sağlayan diplomatik ilişkiler kurmak için dünyanın çeşitli ülkeleriyle işbirliği yapmak.
3. Ekonomik üretimi ve Yahudi devletinin küresel ekonomiye katılımını teşvik etmek.
4. Yahudi devletinin gücünü ve dünyadaki askeri üstünlüğünü korumak.
5. Diasporadaki Yahudileri organize edip bir araya getirmek ve Yahudi medeniyetini canlandırmak.

1.8.3.1 İsrail'in Komşu Arap Ülkeleriyle Diplomatik İlişkileri

Başlangıçta Arap-İsrail ilişkileri yokluklarıyla temsil ediliyordu ve iki taraf arasındaki ilişkiler Filistin topraklarını savunmak için kanlı savaşımlardan başka bir şey değildi. Bununla birlikte, İsrail diplomasisi, İbrani devletinin meşruiyetinin Arap ülkelerinden tanınmasını sağlama hedeflerine ulaşmak için Arap ülkelerinin tekrarlanan kayıplarından yararlanmıştır. Buna bağlı olarak İsrail diplomasisi, özellikle Ürdün, Mısır, Suriye ve Lübnan gibi tüm coğrafi komşularının Arap ülkeleri olması nedeniyle, birliğinden çıkmak için Arap dünyasına açılmayı düşünmeye başlamıştır (Mohareb, 2013: 23-32).

İsrail işgali, Mısır ile ilk Arap barış anlaşmasını 1979'da imzalamıştır. Bu anlaşma sayesinde işgal, Mısır tarafındaki coğrafi sınırları güvence altına almayı başarmış ve Arap ülkelerinin Mısır'ı boykot etmesi nedeniyle Mısır'ın Arap ve askeri rolünü marjinalleştirmiştir. İsrail ile Mısır arasındaki diplomatik ilişkilerin günümüze kadar devam etmesi ve hatta ekonomik ve siyasi alanda güçlenmesi dikkat çekicidir (Harb, 1990: 86).

Suriye ise Golan Tepeleri'nden çekilme karşılığında İsrail tarafıyla anlaşmaya hazırmış ve temaları 1988'de Amerikan arabuluculuğuyla başlamıştır. Ancak bu görüşmeler anlamlı bir sonuca varamamış ve 2000'de durmuştur. Suriye tarafıyla müzakere girişimleri 2007 ve 2008'de Türkiye ve ABD'nin arabuluculuğunda yeniden başlamış, ancak İsrail işgali Suriye'nin İran'la ilişkilerini kesmesini talep etmiştir. ABD Başkanı Trump'ın 2009'da İsrail'in Golan Tepeleri üzerindeki tam egemenliğini ilan etmesi Suriye'yi kızdırmış ve iki taraf arasındaki ilişkilerin tamamen kopmasına yol açmıştır (Mohareb, 2013: 23-32).

1993 yılında Filistin tarafı ile imzalanan Oslo Anlaşmaları ile birlikte Amerikan delegasyonu, Arap ülkelerini İsrail tarafı ile barış anlaşmaları imzalamaya ikna etme sürecini başlatmış ve böylece Arap boykotu yavaş yavaş gerilemeye başlamıştır. Bunun bir örneği, Ürdün'ün 1994 yılında İsrail tarafıyla bir barış anlaşması imzalamasıdır (Habashneh, 1999: 80-90).

İsrail -Lübnan ilişkilerine bakıldığında, İsrail tarafıyla diplomatik ilişkiler başlangıçta zayıf olarak tanımlanabilir çünkü iki taraf arasındaki ilişki, özellikle Filistin Kurtuluş Örgütü

Lübnan'da istikrarlı olduğundan beri, her zaman iki taraf arasındaki karşılıklı askeri saldırılardan ibaret olmuştur. 1982'de Lübnan İsrail işgali tarafından işgal edilmiş, ardından iki taraf arasında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'dan çıkarılması karşılığında bir anlaşma imzalanmış, ancak anlaşma imzalandıktan iki yıl sonra iptal edilmiştir. 2022 yılının başında, Lübnan ve İsrail tarafları arasında, bir çatışma geçmişinin ardından deniz sınırlarını çizmek için bir anlaşmaya varıldı, ancak Lübnan-İsrail ilişkileri bugüne kadar hala gergindir (Bağımsız Arapça, “İsrail ve Lübnan: Barışçıl Anlaşmaların Tarihi”. <https://2u.pw/KvGMai> erişim tarihi: 11.11.2022).

Öte yandan İsrail işgali, Arap devrimleri sırasında İslami partilerin iktidara geleceğinden korkarak Arap ülkelerindeki otoriter rejimleri desteklemek için çalışmıştır. Bu bağlamda işgalci devlet, Arap ülkeleriyle işbirliğini genişletmeye çalışarak diplomatik hedeflerine ulaşmak için Arap ülkelerinin zayıflığından yararlanmıştır (Mohareb, 2013: 23-32).

İsrail diplomasisi son dönemde Birleşik Arap Emirlikleri ve bazı Körfez ülkeleri gibi bazı Arap ülkeleri ile ilişkilerini artırmış ve iki taraf arasındaki diplomatik ilişkileri güçlendirmek için 2020 yılında Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn ile işbirliği anlaşması imzalamıştır. Bu konu yeni değil, çünkü tarih doksanların başından beri iki taraf arasında gizli ilişkilerin varlığını göstermektedir. Öte yandan Kuveyt Devleti, Amerika'nın üzerindeki baskılarına rağmen İsrail tarafıyla herhangi bir diplomatik ilişki kurulmasına karşı çıkmaktadır (Hassoun, 2021:18-30).

1.8.3.2 İsrail-Türkiye Diplomatik İlişkileri

Türkiye'nin İsrail işgaliyle diplomatik ilişkilerinin başlangıcı 1949'daydı ve Türkiye, komünist tehdidin varlığında askeri ittifaklar bulmaya ilişkin çeşitli siyasi nedenlerle İsrail tarafını tanıyan ilk İslam ülkesi olmuştur. Burada şunu belirtmekte fayda var, Türkiye İsrail tarafıyla diplomatik bir anlaşma imzalamış olsa da o dönemde iki taraf arasındaki ilişkiler zayıftı (Al-Abadi, 2019: 1184).

1950 yılı, iki taraf arasında spor diplomasisi kullanılarak diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi girişimlerine tanık olmuş ve işgal altındaki topraklarda İsrail takımı ile Türk takımı arasında bir spor maçı yapılmıştır. Bunu, iki taraf arasında, her iki ülkede diplomatik temsil operasyonlarını yürütmek üzere tam yetkili bakanlar atama konusunda bir anlaşma izlemiştir. Böylece Türkiye, işgal altındaki topraklarda Türkiye'nin temsilinden sorumlu komiser olarak Seyfullah Esin'i, İsrail tarafı ise İsrail işgalinin temsilcisi olarak Eliyahu Sasson'u atamıştır (Al-Abadi, 2019: 1185).

Türkiye'nin İsrail tarafıyla diplomatik ilişkileri, ekonomik kalkınmayı sağlamak için ticaret alışverişine odaklandı ve her iki taraf da askeri eğitim ve kültürel alışverişle ilgili bir dizi alanda işbirliği üzerinde çalışmıştır. Ancak 1956'da Süveyş Kanalı krizinin başlamasıyla iki

taraf arasındaki ilişkiler bozulmuş ve böylece her iki taraf da diplomatik temsilciliklerini geri çekmiş, ancak 1958'de iki taraf arasındaki ilişkiler yeniden canlanmıştır (Yavuz, 1998: 53).

Adalet Partisi 1965'te başbakan olmasıyla İsrail tarafını görmezden gelen ve Arap ülkeleriyle yakınlaşmaya dayalı bir politika İzlemesi sebebiyle iki taraf arasındaki diplomatik ilişkiler bozulmuştur. Öte yandan İsrail'in Kıbrıs sorununda Türkiye'nin yanında yer almaması, iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerin gerilemesinin ikinci nedeni olmuştur (Al-Abadi, 2019: 1184).

1967 savaşı, Türkiye'nin Filistin'in ikiye bölünmesi fikrine karşı çıkması ve İsrail tarafının 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesini talep etmesi nedeniyle iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Bunu, 1969'da Türkiye'nin turizm ofislerini kapattığını ve İsrail ile olan ticaret anlaşmalarını feshettiğini açıklaması izlemiştir (Yavuz, 1998: 54).

1990'ların başında, özellikle Filistinlilerin Oslo Anlaşmaları'nı imzalamasının ve böylece Türkiye'nin İsrail ile çeşitli ticari ve askeri alanlarda anlaşmalar imzalamasının ardından, Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin geri döndüğü görülmüştür. Ancak 2000 yılında Türkiye'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, Filistin davasına sürekli desteğini ilan ederek Filistin halkına yönelik işgal uygulamalarını reddettiğini teyit etmiştir. Aynı bağlamda, 2010 yılında Türk gemisi Mavi Marmara'ya düzenlenen saldırı, Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin tamamen kesildiğinin duyurulmasına yol açmıştır. Türkiye'nin geçtiğimiz günlerde İsrail tarafıyla diplomatik ilişkileri yeniden başlattığını duyurması ve bunun Filistin davasına karşı konumunu ve sorumluluğunu etkilemeyeceğini teyit etmesi dikkat çekicidir (Anadolu Ajansı, “Türkiye İsrail İlişkilerinde Yeni Dönem”. <https://2u.pw/WzZLeY> erişim tarihi:12 .11.2022).

1.8.3.3 İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri Diplomatik İlişkileri

ABD'daki katı kilise sistemine karşı Yahudiler ile Protestan Hristiyanlar arasında ortaya çıkan işbirliği ilk diplomatik temastır, ancak Yahudiler ile ABD arasındaki resmi temas 1790 yılında Başkan George Washington döneminde olmuştur. Bu nedenle, yetmişli yıllar, birçok Yahudi isminin Amerikan toplumunda yüksek mevkilere kabul edilmesine ek olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet eden Yahudilerin sayısında bir artışa tanık olmuştur (Bashir, 2015: 15-20).

ABD, Balfour Deklarasyonu'nu diğer Avrupa ülkelerinden daha geç onaylamış olsa da, Siyonist devletin kurulmasının en büyük destekçilerinden biri olmuş ve Filistin'e Yahudi göçünü teşvik etmek için çalışmıştır. Öte yandan, İngiltere'nin verdiği sözde beyaz kağıt projesini ABD ve İsrail'in reddetmesi, Amerikan-İsrail ilişkilerinin pekişmesi için bir nedendi, çünkü beyaz kağıt projesi, Siyonist göçün yalnızca 75.000 göçmenle sınırlandırılmasına atıfta

bulunmaktaydı. Buna göre İngiltere, Siyonist devletin kurulmasına yardım sürecinden dışlanmış ve ABD bu görevi yerine getirme sorumluluğunu üstlenmiştir (Bashir, 2015: 15-20).

Amerika Birleşik Devletleri her zaman işgalci devletin tüm askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda destekleyici müttefiki olmuştur. 1947'de ABD Filistin'in iki devlete bölünmesi kararı lehinde oy kullanmış ve buna göre Amerika Birleşik Devletleri İsrail devletin kuruluşunu tanımıştır. Amerika, İsrail işgalini suç sayan tüm kararları veto hakkını da kullanmıştır. Aynı bağlamda ABD, İsrail ekonomisini desteklemek ve büyük ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmasına yardımcı olmak için çalışmıştır (Haddad, 2012: 85-93).

ABD, İsrail tarafının Filistin tarafı ile Oslo Anlaşmaları'nı imzalamasına yardımcı olmuş ve işgalci devletin Arap ülkeleriyle yaşadığı tecrit çemberinden çıkmasını kolaylaştırmıştır. Bununla da kalmayıp, ABD, Siyonist devletin kurulmasına yardımcı olabilecek her türlü kararı desteklemeye çalıştı ve işgalci devleti, Filistin direnişinin terörüne maruz kalan demokratik bir devlet olarak göstermeye çalışmıştır (Haddad, 2012: 85-93).

ABD ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin, Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan edip, Filistin varlığının olmadığını vurgulayarak uluslararası hukuku çiğneyen Donald Trump döneminde zirveye ulaştığı söylenebilmektedir (Al-Zaytouna Araştırma Merkezi, 2020: 285).

1.8.3.4 İsrail'in Avrupa Birliği ile Diplomatik İlişkileri

İsrail-Avrupa ilişkileri 1897 yılına dayanmaktadır. Avrupa ülkeleri her zaman Filistin'e Yahudi göçünü teşvik etmiş ve Yahudi devletin kurulmasını desteklemiştir. Bunun örnekleri Fransa ve İngiltere'nin İsrail işgaline silah sağlaması ve İsrail ordusunu eğitmesidir (Azzam, 2018: 14).

İngiltere, Filistin'deki Yahudi varlığını güçlendiren bir dizi karar alması ve Filistin'in ikiye bölünmesi kararına verdiği desteğin yanı sıra Balfour Deklarasyonu'nu yayınlayarak İsrail işgaline en çok yardım eden Avrupa ülkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. İsrail işgalinin yanında yer alan tek Avrupa ülkesi İngiltere değildi çünkü tüm Avrupa ülkeleri işgalci devleti kurmak amacıyla 1948 ve 1956 savaşlarında İsrail işgaline yardım etmiştir (Azzam, 2018: 23).

1957 yılı, İsrail tarafı ile Avrupa ülkeleri arasında ithal ve ihraç edilen mallardan gümrük vergilerinin kaldırılması amacıyla bir anlaşmanın imzalanmasına tanık olmuştur. Bu anlaşma ticaretin gelişmesini ve İsrail ekonomisinde yüksek düzeyde istikrara erişimi sağlamıştır. 1967 savaşının başlamasıyla birlikte Avrupa ülkeleri bir bütün olarak Filistin davasına karşı tarafsız bir tutum sergilemeye çalıştılar, İsrail işgalini 1967 topraklarından çekilmeye çağırdılar, askerden arındırılmış bölgelerin kurulmasının önemini vurguladılar. Avrupa ülkeleri zaman zaman İsrail'in 1967 topraklarından çekilmesini desteklediklerini beyan etseler de, Avrupa'nın İsrail ile olan ilişkilerini, durmaktan ya da boykota varmaktan uzak, tarihsel ve süreklilik arz eden ilişkiler olarak özetlemek mümkündür (Azzam, 2018: 42).

1.8.3.5 İsrail-Afrika Diplomatik İlişkileri

1967 savaşındaki önceki yıllarda İsrail ile Afrika ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkiler, Afrika kıtasında bulunan Arap ülkeleri dışında, güçleriyle karakterize edilmiştir. 1967 savaşının ve İsrail işgalinin gerçekleştirdiği katliamların sona ermesinin ardından dört Afrika ülkesi, Gine, Uganda, Çad ve Kongo, İsrail tarafıyla diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Afrika Örgütü'nün 1973'te İsrail işgaline 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesi çağrısında bulunan bir kararın ardından Afrika ülkelerinin geri kalanı İsrail tarafıyla diplomatik ilişkilerini kesmiştir (İbrahim, 1990: 237).

İki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesine rağmen ticari ve ekonomik ilişkiler devam etmiştir. 1980'lerin başında İsrail'in Afrika ülkelerine ihracatı %60 artmış ve büyük İsrail şirketleri Afrika ülkeleriyle ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Ve seksenlerin başında birçok Afrika ülkesi zorlu bir ekonomik krizden muzdaripken, birçok Afrika ülkesi, özellikle Mısır'ın Camp David Anlaşmalarını imzalayarak İsrail işgaline yönelik boykotunu sona erdirmesinden sonra, İsrail işgalıyla diplomatik ilişkilerini yeniden kurmaya çalışmıştır. Buna göre birçok Afrika ülkesi, 1981 yılında İsrail ile Afrika'daki ekonomik ve askeri programların finansmanını amaçlayan bir işbirliği anlaşması imzalamıştır. Aynı zamanda İsrail Dışişleri Bakanlığı, iki taraf arasındaki diplomatik ilişkileri güçlendirmek amacıyla tüm Afrika ülkelerini ziyaret etmeye devam etmiştir (İbrahim, 1990: 237).

2011 yılının başlamasıyla birlikte Güney Afrika, Gana ve Nijerya gibi farklı Afrika ülkelerinde 10'dan fazla büyükelçilik açılmıştır. Buna göre İsrail diplomasisi, Birleşmiş Milletler toplantılarında bu Afrika ülkelerinin desteğini almaya çalışmış ancak amacına tam olarak ulaşamamıştır. Sonuç olarak sadece Kamerun, Uganda ve Etiyopya gibi sınırlı sayıda Afrika ülkesinin İsrail yerleşimlerini durdurma çağrısı yapan kararlara karşı Birleşmiş Milletler'de yapılan oylamaya katılmaması ile ilgiliydi (Oded, 2014: 430).

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA VE DİPLOMATİK ALANA ENTEGRASYONU

İkinci bölümde, dijital diplomasi kavramının ortaya çıkışı ve ülkelerin diplomatik çalışma ile teknolojiyi birleştirme eğiliminin başlaması hakkında ayrıntılı olarak açıklamalar yapılırken bazı ülkelerin dijital diplomasi uygulamasındaki bir dizi başarılı deneyimi de sunulmuştur. Aynı bölüm, dijital araçların hem Filistin hem de İsrail tarafından nasıl kullanıldığı ve bu araçların İsrail işgalinin gücünü artırmadaki etkisi hakkında birçok kaynaktan taranan bilgileri de içermektedir.

2.1 Sosyal Medya

İnternetin küresel bir ağ olarak ortaya çıkışından bu yana, dünya ekonomik, sosyal ve politik hayatın çeşitli alanlarında dijital bir devrime ve büyük bir gelişmeye tanık olmuştur. Buna bağlı olarak tüm gerçek toplumlar internet ile birleşerek birbirine tamamen açık sanal dünyalara dönüşmüştür. İnternetin bireylerin, toplumların ve hatta şirketlerin ve kurumların yaşam tarzını değiştiren bir kuantum sıçraması yaptığı söylenebilmektedir. Belki de en büyük etki, eski geleneksel yöntemlerin yerini bilgi ve fikirlerin kolay ve etkili bir şekilde paylaşılıp değiş tokuş edilebildiği güçlü dijital yöntemlere bırakmaya başlamasıyla ve sosyal medyanın ortaya çıkışıyla gelmiştir (Bou amer vd., 2021: 181).

Sosyal iletişim terimi, bireyler ve farklı gruplar arasında ortaya çıkan bir grup ilişkiyi ifade eder, ancak bu iletişim, dijital ağların ortaya çıkmasıyla birlikte, dijital platformlar aracılığıyla bireyler arasında çeşitli biçimlerde etkileşimlerin ve mesaj alışverişlerinin gerçekleştiği bilgisayarlı iletişime dönüşmüştür (Bou amer vd., 2021: 183).

1990'ların başında, üniversite öğrencilerinin birbirleriyle iletişim kurmasına yardımcı olmak amacıyla 'Classmates.com' adlı bir dijital sosyal ağ uygulaması ortaya çıkmıştır. Uygulamanın kullanıcı sayısı dünyanın dört bir yanından 400 milyon öğrenciye ulaşmıştır. Ancak o dönemde sosyal ağlar, sundukları hizmetler açısından gerektiği kadar güçlü değildi. Buna göre iletişim bilim adamları, sosyal paylaşım sitelerinin asıl başlangıcının 2000 yılında My Space uygulamasının ve ardından Facebook'un ortaya çıkmasıyla olduğuna inanmaktadır (Bou amer vd., 2021: 185).

Meden ve Ahac, sosyal medyayı "üç unsuru birbirine bağlayabilen araçlar: birey, toplum ve teknoloji" olarak görmektedir. Sosyal medya, ikinci nesil Web'in ortaya çıkışıyla aynı zamana denk gelen ve bireylerin hayatın çeşitli alanlarındaki mesajlarını ve fikirlerini sanal ortamda iletmelerine olanak sağlayan iletişim hizmetleri sunma özelliği taşıyan siteler grubu olarak da tanımlanmıştır (Abdel Kafi, 2016: 22).

Kurumlar, markalar ve hükümetler, sosyal medya kullanımlarının fikirleri ve inançları etkileyici bir şekilde değiştirebilen dijital mesajlar yayınlamaya daha geniş çapta başarılı olmalarını sağladığını doğrulamaktadır. O yüzden, bugün dijital medya alanında uzmanlaşan akademisyenler, sosyal ağlar kitle imha silahlarına benzer güçte araçlar olarak görmektedir (Al-Hazmi, 2021: 2383-2386).

Son yıllarda, geleneksel medya döneminde yasaklanan veya sınırlandırılan ifade olanaklarını bu ağlar sağladığından, sosyal ağların kullanımı aracılığıyla tüm güncel konularda yurttaş etkileşimi gözlemlenmektedir. Buna göre, genel olarak halk kendi alanlarını oluşturup fikirlerini açık ve şeffaf bir şekilde ifade edebildi, bu da hükümetleri, şirketleri ve kurumları işlerini yaparken ve kararlarını alırken daha dikkatli hale getirmiştir (Al-Hazmi, 2021: 2383-2386).

2.1.1 Sosyal Medyanın Özellikleri

Web 2.0'in gelişi, kullanıcıların bilgi oluşturmalarını ve başkalarıyla paylaşmasını sağlayan etkileşimli ve dinamik sistemleri tanıttığı için dijital dünyada niteliksel bir değişiklik yaratmıştır. Bu sayede kullanıcı artık yalnızca bir bilgi alıcısı değil, bilgileri (metin, ses, görüntü veya video şeklinde) kolayca yayımlayabilir, yorumlayabilir ve değiştirebilir bir konumdadır (Mestçi, 2009: 589-592).

Bu aşamanın belki de en karakteristik özelliği, aşağıda belirtilen bir dizi avantajla karakterize edilen sosyal ağ sitelerinin ortaya çıkmasıdır (Shakra, 2014: 55-57) ;

2.1.1.1 Etkileşim ve Katılım

Sosyal ağlar, ortak ilgi alanlarına sahip iki veya daha fazla kişi arasında fikir alışverişinde bulunma fırsatı sağlar ve böylece etkileşim teriminin gerçek anlamını somutlaştırır. Ayrıca iletişim sürecini iyileştirmek için kullanılacak geri bildirim alma fırsatı verir. Bu nedenle akademisyenler, sosyal medyanın gönderici ve alıcı arasındaki iletişim sürecini tek yönlü bir süreçten iki yönlü bir sürece aktardığını tekrarlamaktadır.

2.1.1.2 Hız ve Kullanım Kolaylığı

Sosyal ağlar, ücretsiz ve herkese açık oldukları için her an kolayca ve hızlı bir şekilde kullanılabilirler ve bunları kullanmak için özel uzmanlık becerileri ve deneyim gerektirmezler, böylece herkes onlarla başa çıkabilmektedir.

2.1.1.3 Kullanıcılar ve Bilgiler Arasındaki Bağlantı

Sosyal ağlar yalnızca dünyanın her yerinden kullanıcıları birbirine bağlamaz, aynı zamanda bilgi edinme ve paylaşma sürecini kolaylaştıran bir dizi site, bağlantı ve portal aracılığıyla toplanan bilgileri birbirine bağlar.

2.1.1.4 İçerik Kontrolü

Sosyal paylaşım sitelerinin kullanıcısı, izlemek, dinlemek veya okumak istediği materyali kontrol eden kişi haline gelmiştir ve bu nedenle hiçbir dış etken, geçmişte olduğu gibi mesajın alıcısını belirli bilgileri almaya zorlayamaz.

2.1.1.5 Diyalog

Sosyal ağlar, milyonlarca kullanıcıya kendi aralarında fikir, trend ve araştırma sonuçları alışverişinde bulunmanın yanı sıra diyalog ve tartışma fırsatı ve dolayısıyla çeşitli konuları daha fazla zenginleştirme ve daha derin bir kavrayış imkanı sunmaktadır.

2.1.1.6 Sürekli Güncelleme

Sosyal medya, paylaşılan ve değiştirilen bilgilerin güncellenme hızı ile karakterize edildiğinden, en son haberlere ve bilgilere erişmek için kullanılan ilk platform haline gelmiştir.

2.1.2 Sosyal Medya Mecraları

Dünya çapında birçok kullanıcının hayatında büyük önem işgal eden en önemli sosyal ağlar arasında;

2.1.2.1 Facebook

2004 yılında, Mark Zuckerberg ve arkadaşları, kuruluşundan birkaç yıl sonra geniş bir küresel erişime ulaşmayı ve bir milyardan fazla kullanıcı tarafından kullanmayı başaran Facebook platformunu kurarak sosyal iletişim dünyasında devrim yaratmayı başarmıştır (Ayhan, 2015: 124).

Facebook uygulamasının sağladığı hizmetler arasında: Kullanıcılar arasında arkadaş edinme ve yeni arkadaşlarla tanışma olanağı, yayınlanan içeriği yorumlayabilme, beğenebilme ve yeniden paylaşabilme, ve bu sayfalardaki Takip Et özelliği aracılığıyla en son haberler, bilgiler ve moda trendlerinden haberdar olabilme gibi özellikler sayılabilir (Haj Bashir, 2016: 702).

Bu doğrultuda Facebook sıradan bir dijital araç olmaktan çıkmış, hedef kitleye ulaşmak, ihtiyaçlarını anlamak ve tepkilerini bilmek amacıyla kurulan halkla ilişkiler birimlerinin ve departmanlarının iletişim sürecinde etkili ve önemli bir araç haline gelmiştir. Dahası, Facebook yalnızca arkadaşlar arasında mesaj alışverişi için bir sosyal ağ değil, aynı zamanda büyük ölçekte karlı pazarlama ve promosyon faaliyetleri için bir platform olduğunu kanıtlamıştır. Günümüzde büyük ticari şirketler, marka bilinirliklerini artırmak ve kendilerini pazardaki diğer markalardan farklılaştırmak için Facebook'u kullanmaktadırlar (Ayhan, 2015: 124).

Facebook tarafından sağlanan hizmetlere rağmen, hayali adlara sahip kullanıcılar için hesapların ortaya çıkması veya bazı kişilerin başkalarının yayınlarına yorum yaparken uygunsuz kelimeler kullanmasıyla temsil edilen bir grup sorun ortaya çıkmıştır. Buna göre Facebook platformu, kullanıcıları için güvenlik ve gizlilik ayarlarını artırarak bu sorunları azaltmaya çalışmış ve kullanım politikası için bir dizi kontrol belirlemiş ve sahte olduğu görülen hesapları şikayet etme özelliğini eklemiştir (Shakra, 2014: 63-74).

2.1.2.2 Twitter

Twitter, Amerikan-Rus bilim adamı Jack Drusy tarafından kuruldu. Burada Twitter adı, kuş sesi anlamına gelen İngilizce "tweet" kelimesinden türetilmiştir, ancak kastedilen, yayınlanan mesajdır. Twitter, logosu olarak mavi zemin üzerine beyaz bir kuş şeklini kullanmaktadır (Shakra, 2014: 75-77).

Twitter uygulaması, yalnızca 140 karakter kullanılarak mikroblog adı verilen bir özellikte oluşturuldu. Buna göre Twitter, okuyucuyu asla yormayan kısa ve öz mesajlar yayımlayabilmesi nedeniyle sosyal paylaşım siteleri arasında geniş bir popülerlik kazanmıştır (Abdel Kafi, 2016: 23-28).

Twitter ayrıca kullanıcılarına aşağıdaki gibi birçok özellik sağladı: Twitter'da (@) sembolünü kullanarak herhangi bir kullanıcının adından bahsetmeyi mümkün kılan *mention* (bahsedilme) özelliği, dikkat çekme ve aynı zamanda mesajı yayımlayan kişinin takipçi sayısını artırmaya yarayan bir özelliktir. Twitter uygulaması ayrıca *retweet*, *hashtag* (#) (etiket) ve *Favourite* (favori) özelliğini de sağlamıştır. Örneğin, herhangi bir önceki tweet'in retweet özelliği sayesinde, ister büyük hedeflere ulaşan olumlu, ister büyük bir krize yol açan olumsuz olsun, tweet'in içerdiği konuya ilişkin bilgi ve farkındalığı artırmak mümkündür (Ayhan, 2015: 126).

Hashtag özelliği ise alıcının sosyal medyada maruz kalacağı konuların sırasını etkileyebileceği için konunun kapladığı değeri ve onun hakkında konuşmanın önemini net bir şekilde ifade eder. Aynı şekilde, favorilere ekleme seçeneği, kullanıcıya daha sonra dolaşıma giren ve kullanılan herhangi bir tweet'i tutma olanağı sağlamıştır (Ayhan, 2015: 126).

2.1.2.3 Instagram

Instagram, fotoğraf ve kısa videoların paylaşıldığı bir uygulamadır ve tüm dünyada bireyler, kuruluşlar ve hükümetler tarafından en çok kullanılan uygulamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Uygulama, yorum yapma ve fikir beyan etme olanağı sağlasa da, Instagram uygulamasının kullanıcıları, onu bir tartışma ve diyalog aracı olarak kullanmaktan çok, kullanım sürecinde görsel materyallerin yayınlanmasına odaklanmaktadır. Instagram uygulamasının kullanıcı sayısının artmaya başlamasıyla birlikte şirketler ve markalar da

Instagram'ı milyonlarca kişiye ürün ve hizmetlerini tanıtmak amacıyla ulaşabilecekleri bir araç olarak kullanmaya başlamıştır (Ayhan, 2015: 128).

2.1.2.4 YouTube

YouTube, 2005 yılında çeşitli videoların izlenmesine ve yayınlanmasına olanak sağlayan bir platform olarak kurulmuştur. Kullanıcının uygulamaya girmesi ve arama kutusuna anahtar kelimeler kullanarak ne izlemek istediğini yazması ve ardından konuyla ilgili bir grup klip çıkması gibi kolay bir şekilde çalışmaktadır. Burada YouTube'un görsel ve işitsel bilgi ve verileri aynı anda elde etme sürecini kolaylaştıran ücretsiz bir elektronik arşiv olduğu belirtilebilmektedir (Shakra, 2014: 75-77).

YouTube, kullanıcılarına her videonun altında belirlenen alanlarda izleyicilerin görüşlerini okuyarak geri bildirim almanın yanı sıra, videoları yönetme ve üretme sürecinde yaratıcı becerilerini gösterme imkanı sunmaktadır (Shakra, 2014: 75-77).

Son yıllarda, izlenme sayısı karşılığında belirli kârlar elde etmek için sürekli olarak belirli bir konuda özel videolar çekmek ve yayınlamak için çalışan kişileri ifade eden 'YouTubers' terimi ortaya çıktı. YouTube platformunun birçok önemli işletmenin yönetildiği bir yer olduğu söylenebilmektedir. Bu konuda büyük ticari şirketler, şirketin ürün ve hizmetlerinden bahseden videolar üreterek YouTube'u bir reklam aracı olarak kullanmaya çalışmışlardır (Al-Sayed, 2020: 918-922).

Sözde "YouTubers"ı karakterize eden birkaç önemli nokta vardır (Al-Sayed, 2020: 918-922) ;

1. 'YouTubers', geniş bir takipçi tabanının varlığıyla ayırt edilir.
2. 'YouTubers' sağladıkları bilgilerde şeffaf ve dürüsttür.
3. Özel YouTube arama kutusunda 'YouTubers' için tekrarlanan aramalar.
4. Düzenli ve sürekli olarak video yayınlama sürecidir.
5. 'YouTubers', çekici ve sıra dışı fikirler sunmalarıyla karakterize edilir.

YouTube'a yüklenen ilk video klibin 2005 yılında genç Jawed Karim tarafından çekilmiş olması ve videonun süresinin yaklaşık 19 saniye olması, " Me At The Zoo" başlığıyla dikkat çekmektedir (Aljazeera, . <https://2u.pw/34zKQb> erişim tarihi:23 .11.2022).

2.1.2.5 LinkedIn

LinkedIn, kullanıcıların özgeçmişlerini yükleyebilecekleri ve becerileri, deneyimleri ve yetenekleri ile orantılı iş teklifleri alabilecekleri işletme yönetimi konusunda uzmanlaşmış bir web sitesidir. Şirketler de kendi gereksinimlerine ve ulaşmak istedikleri hedeflere uygun bir insan kadrosunu basit ve kolay bir şekilde işe alabilmektedir. Bununla da kalmayıp uygulama,

iş dünyasının farklı alanlarında tanışma, eğitim, öğretim ve deneyim alışverişi imkanı da sunmaktadır (Ayhan, 2015: 127).

2.1.2.6 WhatsApp

WhatsApp uygulaması 2010 yılında kurulmuş olup, anında sohbet oluşturmanın, çeşitli sesli ve görüntülü mesajların gönderilmesinin mümkün olduğu bir uygulamadır. Kayıt, kullanıcının telefon numarası kullanılarak WhatsApp web sitesinde gerçekleşir ve uygulama cep telefonları veya bilgisayarlar aracılığıyla kullanılabilir. Kullanıcı sayısı bir buçuk milyarı geçen WhatsApp uygulaması, anlık mesajlaşma için en çok kullanılan uygulamalardan biridir (Schwind ve Seufert, 2018: 85-88).

2.1.2.7 Tik Tok

Kullanıcılarına 3 dakikayı aşmayan kısa video klipler yayınlama imkanı veren bir uygulamadır, bu sayede program aracılığıyla videonun üretilme biçiminde müzik ya da özel efektler gibi bir grup efektten faydalanmak mümkündür (Guo, 2021: 1390-1393).

TikTok, Çinli Zhang Yiming tarafından Çin'in başkenti Pekin'de hayata geçirilmiştir. Uygulama sadece bir günde 100 milyon kullanıcı toplamayı başarmış ve 2018'de TikTok, Tayland ve diğer bazı ülkelerde en çok indirilen uygulama olarak üçüncü sırada yer almıştır (Guo, 2021: 1390-1393).

2.2 Diplomasıyî Dijital Dünyaya Entegre Etmenin Önemi

Dünyada herhangi bir alanın başarısı, çevresinde meydana gelen tüm gelişme ve değişimlerin takip edilebilmesi ile bağlantılıdır. Dünyamızda meydana gelen belki de en belirgin gelişme ve değişimler siyasi, ekonomik ve toplumsal tüm alanlara her geçen gün daha fazla nüfuz eden teknolojik devrimdir. son yıllarda iletişim tarzında dikkat çekici bir değişime ve konuları ele alma ve çeşitli görevleri yerine getirme sürecinde açık bir farklılığa tanık olunmuştur, bu konuda söylendiği gibi: “Her çağın kendi medyası vardır.” (Shamayleh vd., 2015: 18).

Medya ve diplomasi arasındaki ilişki yeni değil. Diplomatlar, ülkelerinin politikasını netleştirmek ve bunu mümkün olan en iyi şekilde göstermek için her zaman geleneksel medyaya başvurmuşlardır. Ancak o dönemde ülkelerin geleneksel medya üzerindeki denetimleri sonucunda ülkelerin dış diplomatik söylemleri dünya halklarına kolay kolay ulaşamıyordu (Bjola ve Zaiotti, 2020: 1-5).

Dijital dünyaya entegrasyon, doğrudan geri bildirim almanın yanı sıra dünyadaki insanlarla iletişim kurma yeteneğini geliştirmek için altın bir fırsat yarattı. Dijital medya devriminin gönderici ve alıcı arasındaki iletişim süreçlerinde yüksek esneklik sağladığı,

bilgilerin milyonlarca kişiye birkaç dilde tek tıkla iletilmesinin mümkün kıldığı söylenebilmektedir (Shamayleh vd., 2015: 19).

Literatür, mevcut hükümeti ve siyasi sistemi izleme yeteneğinden dolayı medyadan "dördüncü güç" olarak bahsetmiştir. Bunu bugün sosyal medya tarafından temsil edilen ve "beşinci güç" olarak adlandırılan başka bir gücün ortaya çıkışı izlemiştir. Buna bağlı olarak, diplomasinin dijital dünyaya girmesi, herhangi bir ülkenin başka bir ülkenin halkına ulaşım onları etkilemesini sağlayan acil bir ihtiyaç haline gelmiştir (Issa, 2022: 200-206).

İletişim bilim adamları, dijital boyutun ülkelerin güç ve başarılarının ölçülmesinde temel bir yer tuttuğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle ülkeler, tüm eğitim, kültür ve askeri alanları dijital dünyaya entegre etmeye çalışarak, yeteneklerini ve teknolojik başarılarını geliştirmeye ilgi duymuşlardır. Buna göre ülkeler, dış hedeflerine ulaşmak ve çıkarlarına daha fazla hizmet etmek için diplomatik alanı klasik geleneksel mekanizmalardan modern dijital mekanizmalara taşıma sürecini başlatmışlardır (Cercel ve Saftescu, 2015: 319).

Uluslararası arena, çeşitli sosyal medya platformlarında devlet kurumlarının ve siyasi liderlerin dijital hesaplarıyla dolmaya başlamıştır. Buna göre, siyasi yetkilinin sosyal medyada yazı, ses veya video şeklinde paylaştığı şeyler, devletin uluslararası olaylara karşı duruşunu ve ideolojisini yansıtan resmi bir açıklama haline gelmektedir (Cercel ve Saftescu, 2015: 319-320).

Sosyal ağlar, alıcının fikir ve tutumlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmeleri nedeniyle siyasi ikna sürecinde önemli bir araç olarak rollerini kanıtlayabilmişlerdir. Böylece, internetin dışlanamayan ve entelektüel etkisinin boyutu azaltılamayan yumuşak bir güç olduğu vurgulanabilmektedir (Cercel ve Saftescu, 2015: 319-320).

Diplomatlar, karar almak ve en iyi şekilde hareket etmek için vatandaşların görüşlerini dinlemek ve yorumlarını izlemek için sosyal ağların önemli olduğuna inanmaktadır. Ayrıca, diplomatik alanda dijital ağların varlığı, Dışişleri Bakanlığı'nın hızlı yanıt vermesini gerektirmektedir, bu nedenle diplomat, hata yapmamak için hızlı yanıt verirken tüm boyutları dikkate almalıdır. Buna göre diplomatın cevabı yayınlamak için Dışişleri Bakanlığı'nın onayını beklemesi imkansız hale gelmiş, çünkü bu süreç çağın hızıyla orantılı olmayan uzun ve karmaşık prosedürleri gerektirmektedir (Bjola ve Holmes, 2015: 25-28).

Bu bağlamda Doug Frantz diyor ki : "Sosyal medya o kadar etkileşimli bir platform ki, Twitter üzerinden bir soruya nasıl yanıt verileceği konusunda izin almak için Dışişleri Bakanlığı'na geri dönemezsiniz, çünkü günler ve haftalar alır, bu yüzden insanlar risk almanızı ister." (Bjola ve Holmes, 2015: 51).

Bir diplomat, kamusal iletişim süreçlerinden bahsederken, genel halkla iletişim halinde olduğu için kullandığı kelimelerin doğasını da dikkate almalı, bu nedenle diplomasi ile ilgili

zor akademik terimler kullanmaktan kaçınılmalı ve mesajının açık ve net olmasını sağlamalıdır (Grech, 2006: 8).

Fiziksel jestler ve yüz ifadeleri, güveni artırmada büyük rol oynuyor, bu nedenle psikologlar, sosyal medyada diplomatlar ve genel halk arasında güven oluşturma sürecinin kolay olmadığına inanmaktadır. Öte yandan sosyal medyada birçok yanlış ve yanıltıcı hesabın ortaya çıkması, bireylerin başkalarına olan güveninin azalmasına neden olmuştur. Buna göre diplomat, kendisine inanan ve güvenen bir hayran kitlesi oluşturmak için çok çalışmalı ve olumlu ve dürüst bir şekilde etkileşim kurmalıdır (Hall ve Yarhi-Milo, 2012: 567-569).

Öte yandan, sosyal medyanın ortaya çıkışıyla eş zamanlı olarak, her geçen gün artan miktarda bilginin paylaşılması ve depolanması anlamına gelen “big data” olarak bilinen yeni bir olgu ortaya çıkmıştır. Dünyada günlük olarak depolanan bilgi miktarı geçmişte %25'i geçmezken, sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte 2014 yılında depolanan bilgi oranı %98'e ulaşmıştır (Hocking ve Melissen, 2015: 16).

Diplomatik sürecin pratiğine bu bağlamda derinlemesine bakacak olursak, bilgi toplama, ardından yönetme, organize etme ve siyasi çıkarlarına uygun olanı yayınlama sürecine odaklandığını ve diplomatların sosyal medyada yaptıklarını görüyoruz. Burada belirtmekte fayda var ki, günümüzde bilginin iletildiği süreç yatay bir seviye çizgisi ile ilerlemektedir, dolayısıyla artık geçmişte olduğu gibi dikey bir bilgi akışı yoktur (Cull, 2013: 136).

Sanal ağın algoritmalarını anlamak çok önemlidir çünkü kişinin eğilimlerini ve inandığı fikirleri gösterir, otomatik olarak ona önündeki ilgili sayfaları göstermek için çalışmaktadır. Bu bir diplomat için kolay değildir çünkü alıcı diplomatın paylaştığı konuları önemsemezse sanal ağda gezinirken karşısına çıkmayacaktır (Manor, 2016: 36-42).

Diğer taraftan, sosyal ağlar ülkeler arasındaki resmi ziyaretleri azaltmıştır. Örneğin e-postanın yazışmalarda resmi bir araç olarak kullanılması birçok diplomatik görevi yerine getirmeye yardımcı olmuştur. İnternet aynı zamanda ülkelerin birçok uluslararası toplantı, konferans ve semineri İnternet üzerinden kolaylıkla gerçekleştirmesine olanak sağlamıştır (Grech, 2006: 6).

İnternetin diplomatik alanda kullanılmaya başlanması, 1992 yılında bazı ülkelerin Dünya üzerindeki yaşamın devamlılığını tehdit eden çevresel tehlikeler hakkında birbirleriyle elektronik yazışmalar yapmalarıyla başlamıştır. Ancak bazı diplomatlar, 2011'de patlak veren Arap devrimlerinin, siyasi darbeye karşı koymak için kullanıldığı için dijital diplomasiinin ortaya çıkmasına açıkça neden olan nokta olduğuna inanmaktadır. Ülkelerin sosyal ağ sitelerinin önemini anladığı ve siyasi sistemin istikrarını korumak için dijital iletişim kanalları kurmaya yöneldiği yerdir (Larbi, 2021: 126-128).

Hanson, ülkeleri dijital diplomasiye yönelten siyasi hedefleri altı temel noktada özetliyor (2012: 12-41) ;

➤ Bilgi yönetimi; Bu amaç, iletişim sürecinde hedef kitleyi anlamada ve uygun mesajları formüle etmede kullanmak için internette akan devasa enformasyonun yönetilmesine ve düzenlenmesine yardımcı olmakla ilgilidir.

➤ İletişim hedefi; Bu hedef, hükümet için bir halk desteği tabanı oluşturmak ve bunu müzakere süreçleri yoluyla güçlendirmeye çalışmak ve çeşitli konularda kamuoyunu dinlemekle ilgilidir.

- Dış kaynaklara açık olmak ve yararlanılabilecek deneyimleri öğrenmek.
- Dünyadaki herhangi bir kitleye kolay ve hızlı bir şekilde ulaşmak.
- Kamu diplomasisinin güçlendirilmesi ve ülkenin imajının iyileştirilmesi.
- Ülke temsilcileri arasındaki iletişim sürecini kolaylaştırmak ve çeşitli alanlarda anlaşma ve işbirliği imkanı sağlamak.

2.3 Dijital Diplomasinin Tanımı

İletişim ve uluslararası ilişkiler bilim adamları, bu süreçleri incelemek ve boyutlarını daha derinlemesine tanımak amacıyla, dijital araçlara dayalı diplomatik süreçleri içeren kapsamlı bir akademik çerçeve geliştirmeye önem vermeye başlamışlardır. Buna bağlı olarak uluslararası arena, dijital diplomasi adı verilen yeni bir kavramın doğuşuna tanık oldu (Bjola ve Zaiotti, 2020: 1-5) .

Dijital dünyada diplomasiyi adlandırmak konusunda bir fark var. Bazı akademisyenler buna '*Net-Diplomasi*', bazıları '*Cyber-diplomacy*' ve diğerleri '*E-Diplomasi*' terimini kullanmaktadır. Farklı terimlere rağmen iletişim uzmanları, hepsinin ortak noktasının diplomatik çalışmaların İnternet kullanılarak yapılması olduğu konusunda hemfikirdir (Larbi, 2021: 126-128).

Dijital diplomasi terimi, devletin dış hedeflerini ifade etmesini sağlayan sanal bir alan yaratmak için modern teknolojik araçları kullanma süreci olarak tanımlanmaktadır. Buna göre dijital diplomasi, sanal internet havuzlarına erişim sağlamak için mümkün olan tüm çabaları kullanır çünkü dünyanın farklı halklarıyla etkileşim kurarken kazanacağınız gücün öneminin tamamen farkındadır (Issa, 2022: 200-206). Holmes, dijital diplomasiyi "dijital araçlar ve sanal işbirliği yoluyla değişimi yönetme stratejisi" olarak tanımlamaktadır (2015: 15).

Dijital diplomasi, modern dijital teknolojilerin diplomasi ile kesişme süreci olarak da anılmaktadır. Başkalarıyla iletişim kurmak ve devletin imajını oluşturmak için kullanılan kamu diplomasisi türlerinden biridir ve bu nedenle yıldırma yöntemlerinden uzak ayartma ve cezabetme yöntemlerinin kullanılmasına bağlıdır (Manor, 2017: 4).

Bjola ve Holmes ise dijital diplomasiyi, ülkenin dış sorunlarını çözmek veya çeşitli alanlarda sanal işbirliği sağlamak amacıyla dijital devrimle birlikte gelen yeni araçlar aracılığıyla yürütülen diplomatik işlevler olarak tanımlamıştır (2015: 35-36).

Bazıları dijital diplomasinin bir tür kamu diplomasisi olduğunu ancak teknolojik devrimle birlikte dijitalleştiğini düşünürken, bazıları da çağın gelişimine paralel olarak kendini geliştirmeye devam eden geleneksel diplomasinin bir uzantısı olarak görmektedir (Gürdal, 2021:8).

Bazı düşünürler dijital diplomasinin dijital araçları diplomatik performansa bağlama süreciyle sınırlı olmadığına, aynı zamanda diplomasinin temsil ettiği dört boyutu üzerindeki etkisini de içerdiğine inanmaktadır: diplomatik izleyici, diplomatik kurumlar, diplomatlar ve diplomasinin yapısı (Manor, 2017: 6).

Burada, dijital diplomasi teriminin ortaya çıkışının diplomasinin geleneksel varlığını ortadan kaldırmadığını, aksine devletin ulaşmaya çalıştığı hedeflere ulaşmak için birbirini tamamladığını not etmek önemlidir. Yani Twitter'daki tweet'ler veya Facebook'taki gönderiler diplomatik çalışmadaki her şeyin yerini alamaz (Cercel ve Saftescu, 2015: 1-5).

2.4 Dijital Diplomasi Biçimleri

Dünya çapında dışişleri bakanlıkları tarafından dijital diplomasinin kullanımı birkaç farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır;

2.4.1 Sanal Elçilikler

Dışişleri bakanlıklarının dijital dünyaya entegre olmaya yönelik net yönelimiyle, internette sanal büyükelçilikler ortaya çıkmıştır. Gerçekte gerçek bir binaya sahip olmadan görevlerini tamamen çevrimiçi olarak yerine getiren bir diplomatik elçiliğe sahip olmak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, sanal elçilikler genellikle dünya halklarını çekmek için ülkenin kültürü ve imajıyla ilgili diplomatik tanıtım kampanyaları yürütmeye odaklanmaktadır (Grech, 2006: 4-10)

Diğer bir deyişle, sanal elçilik, dijital programlama alanında uzmanlaşmış uzmanlar tarafından tasarlanmış, böylece sitenin dijital araçların kullanımı konusunda eğitim almış bir diplomatik personel tarafından yönetildiği bir web sitesidir. Diplomatlar, vatandaşlara elektronik ortamda diplomatik hizmetler sunmak ve çeşitli sosyal paylaşım sitelerinde Bakanlığın sayfalarını yönetmek için çalışmaktadır (Abu Hilal, 2021: 27-29).

Burada, belirli bir ülkede büyükelçilik açılması, iki ülkeyi birbirine bağlayan siyasi ilişkilerle ilgilidir. Bu bağlamda, son uluslararası durum birçok büyükelçiliğin kapatılmasına ve ardından yeniden açılmasına neden olan siyasi değişikliklere tanık olmuş, bu da büyükelçiliklerin büyük maliyetlere maruz kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle sanal büyükelçilik kurma seçeneği bu tür durumlar karşısında daha avantajlı bir alternatif olmuştur. Bunun en önemli örneklerinden biri, özellikle Tahran'daki ABD büyükelçiliğinin

kapatılmasının ardından 2011 yılında ABD'nin İranlılar için sanal bir büyükelçilik açmasıdır (World Bank Blogs, <https://2u.pw/YV3e8X> erişim tarihi: 26.11.2022).

2007'de Stockholm'deki İsveç Enstitüsü, dünyadaki ilk sanal büyükelçiliği açma niyetini açıklamıştır. Bu sanal elçilik, Amerikan Enformasyon Ofisi 'Electric Sheep'in yardımıyla inşa edildi. Bu adımda İsveç, sanal büyükelçiliği kurma amacının dünya halklarıyla ilişkileri güçlendirmek ve İsveç ülkesinin uygun görüntülerini yansıtmak olduğunu doğrulamıştır. Burada, İsveç Sanal Elçiliğini ziyaret eden herhangi bir kullanıcı, İsveç kültürünü yansıtmak için mobilyalar, sanal menüler ve İsveç sembolleri gibi tüm küçük ayrıntılara gösterdiği özeni fark edebilmektedir (Bengtsson, 2011: 4).

Sanal elçilikler kurma ve geleneksel elçilikleri dijital dünyaya aktarma süreci, aşağıda gösterilen bir dizi özellikle ilişkilidir (Grech, 2006: 25-29);

1. Vatandaşlar ve hükümetler üzerindeki maliyet ve harcamaları azaltmak.
2. Bilgi edinme ve sorulara yanıt verme sürecinde yüksek hız ve esneklik.
3. Vatandaşların tepkilerini gözlemleyerek ve hızlı önleyici tedbirler alarak krizlerden kaçınmak.
4. Ülkenin imajını iyileştirmek ve dış politikasına desteği artırmak.
5. Güvenilir, şeffaf ve doğru bilgiler sağlamak..
6. Bilgilerin sürekli olarak güncellenmesi ve vatandaşların en son başarılar ve gelişmeler hakkında bilgilendirilmesi.
7. Büyükelçiliğin sanal web sitesine kolay erişim, doğrudan araştırmacının önünde görünmesi için arama motoruna adresin yazılması yeterlidir.
8. Belirli son teslim tarihlerini taahhüt eden gerçek elçiliklerin aksine, bilgilere günün 24 saati ulaşılabilir.
9. Sanal elçiliklerin, kendi mali hazinelerinde sıkıntı yaşayan ve kendilerini temsil edecek başka ülkelerde büyükelçilik açamayan fakir veya küçük ülkeler için iyi bir nokta olduğu söylenebilmektedir.

Öte yandan, sanal elçiliklerin kurulması ve geleneksel elçiliklerin dijital dünyaya taşınması süreci, aşağıda belirtilen bir dizi endişe ve zayıflıkla bağlantılıdır (Grech, 2006: 25-29) ;

1. Diplomatların, diplomatik muadilleriyle veya genel olarak vatandaşlarla sadece sanal değil, gerçek bir iletişim üssü kurma yeteneklerinin azaltılması.
2. Diplomatik süreçlerde, özellikle karşı tarafla müzakereleri yürütürken olumlu sonuç almada zayıflık, çünkü müzakere sürecinde doğrudan temas çok önemlidir.
3. World Wide Web'i dolduran sahte hesaplar, diplomati konuştuğu kişilerin kimliğini doğrulayamaz hale getiriyor.

4. Sanal elçilikler devletin resmi kaynaklarından biri olduğu için bu elçilikler aracılığıyla paylaşılan bilgilerde Dışişleri Bakanlığı hata yapamaz çünkü büyük bir krize girecektir.

5. Sanal elçilikler, sitelerini dil, düğmeler ve dijital portalları arasında gezinme kolaylığı açısından nasıl tasarladıkları konusunda zorluklar getirir.

6. Sanal elçilikler, doğrudan veya dolaylı olarak onları desteklemeyen ülkeler tarafından genellikle daha büyük saldırılara maruz kalır.

7. Sanal elçilikler, devlet sistemlerine kolay erişim ve hatta onları hackleme imkanı sağlar.

Grech, yürüttüğü bir çalışmada, diplomatik çalışmayı dijital dünyayla bütünleştirme sürecinin elde ettiği avantajlara rağmen, gerçek elçiliklerin yerini almak için tamamen sanal elçiliklere güvenmenin imkansızlığını doğrulamaktadır (2006: 67).

2.4.2 Facebook Diplomasisi

2010 yılında halkın Facebook'ta fikirlerini özgürce ifade edebilecekleri bir yer bulmasıyla Facebook platformunda dijital hesaplar oluşturmaya yönelik bir eğilim vardı. Bu durum, ülkelerinde Facebook uygulamasını kullanma yasağını ilan eden birçok ülkede korkuya neden olurken, diğer ülkeler Facebook platformunda kendi adlarına sayfalar açmaya yöneldi. Facebook'ta sayfa açan ülkeler, siyasi ve diplomatik konulara ilişkin resim, video ve yazılar yayınlamaya çalışmışlar ve bu durum akademisyenlerin "Facebook diplomasisi" olarak adlandırdıkları yeni bir terimin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kazbek ve Almash, 2019: 145-160)

Facebook'un ülkeler tarafından dijital bir araç olarak kullanılmasının en önemli örneklerinden biri, Rusya'daki Kazak Büyükelçiliği'nin diplomatik bir kadro tarafından yürütülen ve yayınlarında Kazak kültürü ve geleneklerini tanıtmaya odaklanan bir Facebook sayfası oluşturmalarıdır (Kazbek ve Almash, 2019: 159-160).

2.4.3 Twitter Diplomasisi

Sosyal paylaşım siteleri genel olarak ülkelerin bel bağladığı bir yumuşak güç oluşturmuştur. Bu sitelerin belki de en öne çıkanı 2022'de 396,5 milyon kullanıcıya ulaşan Twitter uygulaması olmuş ve bu nedenle ülkeler ve liderler kendilerini Twitter'da temsil edecek hesaplar oluşturmaya koşturmaktadır (Social Shepherd, "Twitter Usage Stats". <https://2u.Pw/Eta8c>. Erişim Tarihi: 29.11.2022).

Dijital diplomasi teriminin ortaya çıkmasıyla birlikte, "Twitter diplomasisi" kavramı veya "TwDiplomasi" olarak bilinen şey ortaya çıkmıştır; bu terim, bir araya getirilen üç unsura

dayalı bir terimdi: geleneksel diplomasi, Twitter uygulaması ve İnternet.. Buna göre Twitter diplomasisi terimi, devletin kendisini yerel ve uluslararası toplum nezdinde diplomatik olarak temsil etmek amacıyla Twitter olarak bilinen sosyal ağı kullanması olarak tanımlanabilmektedir (Ajwa, 2019: 507-511) .

Ülkeler Twitter uygulamasını, kısa metinler şeklinde bilgi paylaşma imkanı sağladığı için ve bu özellik belirli bilgileri paylaşırken gereksiz ayrıntılar vermekten kaçınmaya yardımcı olduğu için kullanmaktadır (Haj Bashir, 2016: 702).

Twitter diplomasisi, herhangi bir vatandaşın Twitter kullanarak belirli bir kararı reddettiğini veya desteklediğini ifade edebileceğinden, kamuoyuna devletin kararlarının formüle edilmesine katılma fırsatı vermiştir. Bununla da kalmayıp vatandaş, görüşünü paylaşırken siyasi yetkilinin hesabına atıfta bulunmak için "@" işaretini kullanabilmektedir (Chhabra, 2020: 2-6).

Bu bağlamda, eyaletler ve dışişleri bakanlıkları Twitter'ı kullanarak aşağıdaki hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır (Ajwa, 2019: 507-511) ;

1. Ortaya konulan konularda kamuoyunu birleştirmek.
2. Devletin halka sunduğu hizmetlerden söz ederek vatandaş memnun etme çabasının vurgulanması.
3. Ülke ve benimsediği fikirler hakkında yayın yapmaya devam ederek ülkenin dış politikasını güçlendirmek.
4. Politikacılar ve kitleler arasında diyalog ve tartışma alanı açmak.
5. Ülkenin parlak imajını dünya halklarına tanıtarak kamu diplomasisi ile ilgili görevler.
6. Muhalif fikirleri görmek, dinlemek ve kontrol altına almak için çabalamak.

Twitter'ın diplomatlar tarafından kullanımına ilişkin belki de en belirgin örnek, İngiltere'nin Mısır Büyükelçisi John Casson'ın sayfasıdır. Johan, Mısır sembolleri, gelenekleri ve bunlarla ilişkili ritüeller hakkında sık sık yayın yapmanın yanı sıra Arapça, özellikle Mısır kelime dağarcığını kullanarak Twitter'ı en iyi şekilde kullanmak için çalışmıştır. Bu nedenle Büyükelçi, Twitter'da attığı tweetlerle Mısır halkı ile kendisi arasında sağlam bir iletişim bağı kurmayı başarmıştır (Ajwa, 2019: 507-511).

Aynı zamanda, eski ABD Başkanı Donald Trump da Twitter uygulamasını yalnızca dünyanın çeşitli ülkeleriyle Amerika'nın politikasını konuşmak için değil, dünyadaki bazı siyasi liderleri eleştirmek veya desteklemek için de kullanmıştır. Bu bağlamda Twitter istatistikleri, 2021'de kapatılmadan önce Twitter'da Donald Trump hesabını 88 milyondan fazla kullanıcının takip ettiğini göstermektedir (Tweetbinder Blog, "Donald Trump And Twitter – 2009 / 2022 Analysis". <https://2u.pw/Y8n80L> erişim tarihi: 01. 12.2022).

Analitik bir çalışma, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Türk Kabine üyelerinin acil durumlarda kriz yönetimini hızlandırmak amacıyla Twitter'daki resmi hesaplarını kullandıklarını doğruladığından, Twitter krizlerin boyutunu küçültme yeteneğini de kanıtlamıştır (Demirtaş ve Demirtaş, 2017:144-150). Bu konuda, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Twitter'daki hesabı, 2016 yılında dünyadaki cumhurbaşkanlığı hesapları düzeyinde en etkileşimli hesap olmuştur (Abu Hilal, 2021: 36).

Hindistan da karşı karşıya olduğu krizlerle başa çıkmak için Twitter'ı kullanmaya özen göstermiştir. 2015 yılında, yaklaşık 8.000 kişinin ölümüne neden olan büyük bir depremle sarsıldığında, Hindistan Dışişleri Bakanlığı hayatta kalanlara ulaşmak ve onlara yardım teklif etmek için hızla Twitter'da bir sayfa kurmuştur (Manor, 2016: 36-42).

Dijital diplomasi, Twitter diplomasisi teriminden daha kapsamlı ve genel olduğu için 'Twitter diplomasisi' teriminin dijital diplomasi yerine kullanılmaması gerektiğini vurgulamak önemlidir. Dolayısıyla dijital diplomasinin belirli bir dijital araç veya uygulamaya bağlı olduğu kabul edilemez (Bjola ve Holmes, 2015: 35-36).

2.5 Dijital Diplomasi Uygulamasında Ülkelerin Deneyimleri

2.5.1 Amerika Birleşik Devletleri Deneyimi

Sosyal ağlar, dışişleri bakanlıklarını görevlerini yerine getirme biçimlerinde değişiklik ve güncellemeler yapmaya zorlamıştır. Bugün Dışişleri Bakanlığı'nın teşkilat yapısı dijital diplomasi konusunda uzmanlaşmış bir daireden yoksun olamaz (Al Amoudi, 2018: 126-130)

Amerika Birleşik Devletleri'nin dijital diplomasi deneyimine bakacak olursak, Amerika Birleşik Devletleri'nin teknolojik gelişmeleri takip etmeye büyük önem verdiğini görürüz. 2017 yılında Amerika, diplomatik alanda dijital kullanım açısından dünyada birinci sırada yer almış ve bu, dijital dünyada diplomatik ilişkiler raporuyla da teyit edilmiştir. Ardından İngiltere ikinci, Fransa ise üçüncü sırayı hak etmiştir (Al Amoudi, 2018: 126-130).

2002 yılında Amerika Birleşik Devletleri 'ediplomacy' adı verilen dijital diplomasi konusunda uzmanlaşmış bir departman kurmuştur. Departman, dijital ağları yönetme ve Amerikan diplomatik performansını geliştirme konusunda uzmanlaşmış yaklaşık 150 çalışanı istihdam etmektedir (Adesina, 2017: 169-189).

2006 yılında, eski Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, ABD diplomasisi ile ilgili tüm haberleri yayınlamak amacıyla ABD diplomatik ilişkilerinde uzmanlaşmış 'Diplopedia' adlı bir arama motorunun oluşturulması çağrısında bulunmuştur (Adesina, 2017: 169-189).

2008'de eski ABD Başkanı Barack Obama, Amerikan vatandaşlarıyla güçlü ilişkiler kurmak ve onları kendi seçimlerine çekmek için Facebook'u kullanarak sosyal ağ siteleri aracılığıyla başkanlık tanıtım kampanyasını yürütmeye başvurmuştur. Medyada yer alan

haberler, Demokrat Parti'nin elektronik iletişim operasyonlarında uzmanlar tarafından yönetilen altmış binden fazla bilgisayardan oluşan, dijital diplomasi operasyonlarına ayrılmış bir oda kurduğunu Aktarmıştır (Al Amoudi, 2018 :126-130).

Son yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri'nin diplomatik temsilcileri sosyal ağlara katılmaya ilgi gösterdi. ABD'nin Meksika Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Arturo Sarukhan, Twitter hesabı açan ilk ABD büyükelçisi olmuştur. Bu, birçok politikacının çeşitli sosyal medya sitelerinde de hesap oluşturmak istemesine neden olan cesaret verici bir başlangıçtı (Gürdal, 2021: 117-119)

2012'de Amerika Birleşik Devletleri'nde 900'den fazla diplomat vardı ve bunların tümü diplomatik görevlerini yerine getirmek ve başkalarıyla iletişim kurmak için interneti ve sosyal medyayı kullanmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı da küreselleşme ve dünyaya açıklık süreçlerini geliştirmek için web sitesi aracılığıyla 8 farklı dilin kullanımını etkinleştirmeye odaklanmıştır (Bjola ve Holmes, 2015: 14)

2.5.2 Türk Deneyimi

Türkiye'nin dijital diplomasi deneyimine bakıldığında Türkiye, ister yerel halkla iç iletişim süreçlerinde, ister diğer ülke ve halklarla dış iletişim süreçlerinde diplomatik araçlarını dijital dünyaya entegre etmek için ciddi bir şekilde çalışmıştır. Buna göre kamu kurumları, siyasi liderler ve bakanlar sosyal medya platformlarında aktif olarak yer almıştır.

Bunun en önemli örneklerinden biri, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'nın Facebook, Instagram ve YouTube gibi sosyal ağlarda yer almasıdır. Ayrıca Türkiye Cumhurbaşkanlığı sayfası Twitter'da Arapça, İspanyolca, Fransızca ve İngilizce dillerinde hizmet vermektedir. Devletin tüm haberlerini ve faaliyetlerini görüntülemenin ve takip etmenin mümkün olduğu elektronik bir uygulama sağlamaya olan ilgiye ek olarak Twitter, Facebook ve Instagram'da da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın resmi hesapları açılmıştır. Bu hesapların şu anda dünyanın dört bir yanından milyonlarca kullanıcı tarafından takip edilmesi dikkat çekmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. <https://www.tccb.gov.tr/> .erişim tarihi: 09.01 .2023).

Aynı doğrultuda Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), toplantılarını dijital araçlarla entegre etmekle ilgilenmiş, bu nedenle özellikle Corona hastalığı döneminde toplantılarının ve iletişimlerinin çoğunu internet üzerinden gerçekleştirmiştir. Biraz geriye gidersek TBMM'nin 2017 yılından itibaren programlarını, kararlarını ve çeşitli faaliyetlerini duyurmak için Twitter gibi dijital araçları kullandığı görülecektir (Arpacioğlu, 2021: 754-759)

Türkiye de devlet hizmetlerini otomatikleştirme arayışına girmiştir ve bunun belki de en belirgin örneği, web sitesine giren herkesin kolay ve esnek bir şekilde gözlemlerini

sunabileceği (*CİMER*) olarak bilinen çevrimiçi şikayet programını kurmasıdır (Arpacioğlu, 2021: 754-759).

Türkiyede üniversitelerde dijital diplomasi öğretimine önem verilmiş ve 2013 yılında Bahçeşehir Üniversitesi'nde dijital diplomasi alanında uzmanlaşmış bir yüksek lisans programı açılmıştır (Arpacioğlu, 2021: 754-759).

Türkiye deneyiminden bahsetmişken, Türkiye Büyükelçisi Namık Tan, dijital araçları kullanan ilk elçilerden biri olarak kabul edilmektedir. 2011 yılında Twitter uygulamasını kullanarak Libya'da tutuklu bulunan dört Amerikalı gazetecinin serbest bırakılması için diplomatik çabaların başarıya ulaştığını duymaktaydı. O sırada büyükelçi, haberleri yaymak için geleneksel medya yerine interneti seçmektedir (Aslan ve Göksu, 2016: 583-589).

2011 Türkiye cumhurbaşkanlığı seçimleri Twitter'ın Türk liderlerin plan ve programlarını netleştirmedeki etkinliğini gösterdiğinden, dijital araçların kullanımı seçim kampanyalarının desteklenmesine yardımcı olmuştur. Örneğin Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına genel seçim günü attığı tweet sayısı 130'a ulaşmış ve buna göre tweet sayısı bakımından en etkileşimli parti olmuştur (Bayraktutan., vd: 2014: 85-89).

2.5.3 Diğer Uluslararası Deneyimler

Hindistan, dijital araçları kullanmaya ve çeşitli sosyal ağ sitelerinde kendini tanıtmaya hevesliydi. 2010 yılında Hindistan, yurtiçi ve yurtdışındaki izleyicilerle diyalog ve iletişime dayalı dijital açıklık ilkesini benimsediğini duymaktaydı. Hindistan ayrıca tüm diplomatik temsilcilerini görevlerini yerine getirirken interneti kullanmaya çağırmış ve bu bağlamda Twitter istatistikleri, Hindistan Dışişleri Bakanı Sushma Swaraja'nın Twitter platformunda en çok takip edilen siyasi kadın olarak ilk sırayı aldığını kaydetmiştir (Hocking ve Melissen, 2015: 20-22).

Aynı bağlamda Hindistan, önce Ortadoğu ve Afrika'yı Hindistan'ın durumu hakkında tanıtmak, ikinci olarak da Hintli gençliğin Hint kültürüne olan bağlılığını korumak amacıyla 'Hindistan'ı Tanıyın' adlı diplomatik bir e-program başlatmıştır. Ayrıca Hindistan, diplomasisini modern dijital araçlarla entegre etme konusundaki ciddi çabasını teyit ederek, Sri Lanka'daki büyükelçisinin itimatnamesini dijital olarak bir çevrimiçi konferans aracılığıyla kabul eden ilk ülkelerden biri olmuştur (Roy, 2020: 1-2).

Danimarka gibi bazı ülkeler daha önce görülmemiş bir adım atarak *Teknoloji Elçisi* adında yeni bir pozisyon oluşturdular ve bu görevi yürütmek üzere Bay Casper Kling'i atadılar. Kling, verdiği bir röportajda Danimarka'nın modern teknolojik gelişmeleri takip etme konusundaki büyük çabasını ve bu yeni pozisyonun Danimarka Dışişleri Bakanlığı'nı dijital dönüşüm süreçlerinde desteklemedeki önemini dile getirmiştir. Ayrıca, büyük teknoloji şirketleriyle işbirliği ufukları oluşturmak ve dijital iletişim operasyonlarını yönetmekle ilgili

görevlerden sorumlu olacağını da açıklamıştır (Aljazeera. <https://2u.Pw/Kqahhe>.Erişim Tarihi: 29.11.2022).

Yirmi birinci yüzyılda dijital diplomasi, uluslararası toplumda en tartışmalı konulardan biri olarak seçilmiştir. Bu doğrultuda birçok merkez ve üniversite, dijital diplomasi kullanımının tüm boyutlarını belirlemek için çeşitli araştırmalar yapmaya başlamıştır. Sadece bu da değil, ülkelerin dijital bileşeni entegre etme deneyimlerini gösteren birçok kitap ve literatür yayınlanmıştır (Gürdal, 2021: 121-123). Ayrıca, elektronik kurslar ve uluslararası ilişkiler ve dijital etkileşimlerle ilgili çeşitli konularda eğitim veren ‘*Diplo Foundation*’ gibi diplomat yetiştirmede uzmanlaşmış kurumlar ortaya çıkmıştır (Abdel-Aal, 2018: 17)

2.6 Filistin'de Dijital Diplomasinin Durumu

İsrail işgaliyle çatışmanın başlangıcından bu yana, Filistinli liderler işgalcilerin işlediği suçların resmini netleştirmeye ve Filistinlilerin toprak hakkını teyit etmeye çalışmaktadır. Öte yandan işgal, Filistin mesajının dünyanın her yerine ulaşmasını engellemeye ve sekteye uğratmaya çalışarak, Filistinlileri terörist olarak gösteren asılsız haberler yayınlamak için en büyük yabancı gazete ve televizyon kanallarıyla işbirliği yapmıştır (Islah, 2020: 55-62) .

2.6.1 Resmi Düzeyde Filistin Dijital Diplomasisi

Dünyanın teknoloji ve bilgi devrimi çağına girmesiyle Filistin, politikasını yeni dijital yöntemlerle ilişkilendirmeye ve Filistin davasına inanan oyları kazanmak için sosyal medya platformlarına yönelmiştir (Islah, 2020: 55-62) .

İsrail işgalinin sosyal ağlarda gerçekleştirdiği normalleşme süreçlerinin artması, işgalin yaydığı yanıltıcı anlatılara karşı durabilmek için Filistin tarafını dijital dünyaya girmeye yönelten en önemli sebeplerden biri olmuştur. Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın dijital diplomasi için özel bir bölüm açma niyetine ilişkin açıklamalarına rağmen bu önemli adımı atmamıştır. Buna göre 2017 yılında Filistin, dijital diplomasi kullanımına ilişkin küresel raporda çok geç kalınan bir sıralamayla 85. sırada yer almıştır (Daoudi, 2020: 8-10).

Filistin Dışişleri Bakanlığı dijital diplomasi konusunda uzmanlaşmış bir departman kurmasa da Arapça, İngilizce ve İspanyolca dillerini destekleyen bir web sitesi oluşturmuştur. Web sitesi, Filistin tarihi ve Kudüs, mülteciler ve sınırlarla ilgili temel konular hakkında bilgi vermeye odaklanmıştır. Web sitesinde ayrıca imzalanan anlaşmalar, örgütlere üyelik ve Filistin Devleti'nin yasal olarak tanınması açısından Filistin'in bölgesel ve uluslararası düzeydeki diplomatik başarılarına övgüde bulunulmuştur (Abdelaal, 2018: 18-25).

Filistin Dışişleri Bakanlığı, sosyal medyada bir dizi resmi hesap açmakla ilgilendi ve bu nedenle Twitter'da (@pmofa) ve YouTube'da "Filistin Dışişleri ve Gurbetçiler Bakanlığı" adı

altında bir hesap açtı ve Google Plus ve Flickr platformlarında da hesap oluşturmuştur (Abdelaal, 2018: 18-25).

Aynı zamanda Filistin Dışişleri Bakanlığı Facebook'ta daha aktif olup, biri Arapça Filistin Dışişleri Bakanlığı adıyla, diğeri ise Filistin Kamu Diplomasisi adı altında İngilizce olmak üzere iki sayfası bulunmaktadır. Arapça sayfa Filistin Dışişleri Bakanlığı ile ilgili haberlerin yayınlanmasına odaklanırken, İngilizce sayfa kültür, sanat ve turizm gibi kamu diplomasisi ile ilgili yumuşak güç içeriklerine odaklanmaktadır (Abdelaal, 2018: 18-25).

Bunun yanı sıra, Filistin Dışişleri Bakanlığı Facebook'ta 'İbranice Dilinde Filistin' adıyla başka bir İbranice sayfa oluşturmuştur. Dışişleri Bakanlığı, bu sayfayı İsrail işgaline ve yerleşimcilerin Filistinlilere karşı başlattığı dijital saldırılara karşı koymak için tasarlamıştır (Manor ve Holmes, 2018: 1-17).

Avrupa ülkelerindeki Filistin büyükelçiliklerine gelince, daha önce yapılan araştırmalardan biri, çeşitli Avrupa ülkelerinde bulunan 41 Filistin büyükelçiliğinden sadece 17'sinin internette web sitesine ve 31 büyükelçiliğin Facebook'ta sayfasına sahip olduğunu göstermiştir (Daoudi, 2020: 10-13).

Twitter platformundaki varlıkla ilgili olarak, Avrupa'daki yalnızca 8 Filistin büyükelçiliğinin Twitter'da sayfası var. Bu bağlamda, analitik bir çalışmanın sonuçları, Avrupa'daki Filistin büyükelçiliklerinin, Filistin davasının birçok izleyiciye ulaşmasını azaltacak şekilde dijital araçların yetersiz kullanımından muzdarip olduğunu göstermiştir. Aynı çalışmanın gösterdiği gibi, halkın büyükelçiliklerin dijital sayfalarını takip etme konusundaki isteksizliği, büyükelçiliklerin etkileşim ve yayın eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Buna göre araştırmacı, tüm Filistin büyükelçiliklerine ait dijital platformların kurulması ve bu sayfaların uluslararası ve bölgesel düzeyde daha etkileşimli hale getirilmesi için çaba gösterilmesi gerektiğini önermiştir (Daoudi, 2020: 10-13).

Arap ülkelerindeki Filistin büyükelçilikleri ve internetteki varlıkları dikkate alındığında, onların durumu, dijital dünyada zayıf temsili varlıklarının ortaya çıktığı Avrupa'daki Filistin büyükelçiliklerinin durumuna benzemektedir. İstatistiksel bir çalışma, sadece 4 büyükelçiliğin işlerini yönetmek için bir web sitesi kurduğunu ve sadece 3 büyükelçiliğin Twitter platformunda yer almakla ilgilendiğini göstermiştir (Abdelaal, 2018: 18-25).

Diğer taraftan, Muhammed Shtayyeh liderliğindeki mevcut Filistin Başbakanı hükümeti, medyasını ve diplomasisini dijital dünyaya entegre etmeye özen göstermiştir. Buna göre, Başbakanlık, hükümetin tutumunu ve programlarını hem Arapça hem de İngilizce olarak yaymak amacıyla Facebook ve Twitter'da 'Başbakanlık - Filistin Devleti' adı altında bir sayfa açmıştır (Ultra Palestine. <https://2u.Pw/U7ntws> Erişim Tarihi: 06 .12.2022).

2.6.2 Dijital Diplomasi Kullanan Filistin Halk Direnişİ

Dijital araçların, özellikle sosyal medya platformlarının, protesto operasyonlarında ve savaşlarda etkili bir araç olduğu düşünülüyor çünkü akademisyenler, dijital araçların gücü hafife alınamayacak devasa elektronik ordular yaratabileceğini vurgulamaktadır. Belki de basit bir kampanya olarak başlayan ve dünyadaki siyasi sistemleri istikrarsızlaştırmayı başaran büyük bir küresel darbe ve protestoya dönüşen birçok dijital kampanyanın kanıtladığı şey budur (Al Amoudi, 2018: 132).

Son yıllarda Filistin halkı, özellikle sosyal ağları kullanan Filistinlilerin sayısındaki artış ışığında dijital araçların gücünden yararlanma eğiliminde oldu. Buna göre Filistinliler, Filistin mirasını çalma girişimlerine karşı Filistin kültürü ve mirası hakkında yayın yaparak dijital kamu diplomasisini etkinleştirmeye başlamıştır. Bununla da kalmayıp, Filistinliler İsrail işgalinin suçlarını teşhir etmek ve dünya kamuoyuna göstermek için çalıştılar. Bu nedenle sosyal medya platformları, İsrail işgalinin Filistin halkının haklarını ihlal ettiğini doğrulayan resim ve video kliplerle belgelenmiş Filistin haberleriyle doludur (Abdul Razzaq, 2021: 1373-1380).

2021'de yerleşimcilerin Mescid-i Aksa'ya baskın çağrıları ve Kudüslüleri Şeyh Cerrah Mahallesi'nden zorla yerinden etme girişimleri, dünya kamuoyunu bu saldırılara karşı ayağa kalkması için seferber etmek amacıyla Filistinlilerin dijital sayfalar oluşturmaya başvurmasına neden olmuştur. Filistin arenası, birçok hükümetin İsrail işgalinin suçlarını kınayan açıklamalar yaparak Filistin davasının yanında durduğuna tanık olmuş ve birçok ülkenin halkı, Filistin davasını desteklemek için barışçıl yürüyüşler düzenlemiş ve İsrail işgalinin sivilleri öldürmesini durdurma çağrısında bulunmuştur. Burada Filistin diasporası, Filistin dijital kampanyalarının yayılmasında ve Filistin davasının dijital destekçilerinin sayısının artmasında önemli bir role sahipti (Abdul Razzaq, 2021: 1373-1380).

Mona ve Muhammed el-Kurd adlı iki kardeşin üstlendiği dijital girişimlerin, Mescid-i Aksa baskını ve Kudüs'ün Şeyh Cerrah semtindeki saldırıları belgelemeye katkı sağlayan en önemli dijital çalışmalar arasında yer aldığı söylenebilmektedir (Al-Sahli, 2022: 185).

Bir başka örnek de Filistinli kız Ahed Tamimi'nin İsrail işgal askerleriyle karşı karşıya geldiği sırada sosyal medyaya yüklenen ve 20 binden fazla izlenen video klibi. Video, İsrail işgalinin çocuk hakları ihlallerini gözler önüne sermesinde önemli rol oynamıştır. Bugün Ahed Tamimi uluslararası bir ikon haline gelmiş ve cesaretini öven Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Türkiye'ye davet edilmiştir (Islah, 2020: 55-62).

Aynı zamanda, Filistinlilerin dijital halk direnişİ, İsrail işgaliyle her türlü ekonomik, kültürel veya siyasi işbirliğine veya desteğe karşı dijital kampanyalar oluşturma konusunda uzmanlaşmış 'BDS' hareketini yaratmıştır. Hareketin dünya çapında düzenlediği belki de en önemli başarılı kampanyalar şunlardır (Abu Hilal, 2021: 51);

1. 2021'de dünya genelinde 200'den fazla ülkede sömürgecilğe ve apartheid'a karşı direnme kampanyası. Kampanya, sömürgeci genişlemeyi reddetmek amacıyla çeşitli sosyal ağlarda bir grup sanal protesto düzenlemeyi içermektedir.
2. 2014 yılında İsrail ekonomisindeki yabancı yatırımın %46 oranında azaltılmasına katkıda bulunan ekonomik boykot kampanyası.
3. İsrail'in kültürel boykotuna yönelik bir belgede 1.000 kültürel figürün imzasını almayı başaran BDS hareketinin İngiltere'de yürüttüğü kültürel boykot kampanyası.

Buna göre, pek çok dijital girişimin Filistin davasını desteklemedeki önemini kanıtlaması gibi, dijital araçların da İsrail işgaline karşı halk mücadelesini destekleme yeteneğini kanıtladığı sonucuna varılabilmektedir.

2.6.3 İsrail'in Filistin Dijital İçeriği Üzerindeki Kısıtlamaları

İsrail işgali, sosyal ağların gücüne sessiz kalamadı ve Filistin içeriklerini kısıtlama yoluna gitmiştir. Buna göre, İsrail Adalet Bakanı ve Savunma Bakanı, Filistin içeriğinin terörizmi ve öldürmeyi teşvik eden bir dil içerdiğini bahane ederek Filistin içeriğini kısıtlamak ve sansür operasyonlarını yoğunlaştırmak için sosyal medya şirketleriyle iletişime geçmiştir (Hamleh, 2021: 2-5)

Bu, Hamleh Vakfı'nın 6-19 Mayıs 2021 tarihleri arasında Filistin dijital içeriğine yönelik 500'den fazla ihlal vakası kaydeden "Filistin Dijital Haklarına Karşı Saldırganlık" başlıklı raporuyla doğrulandı. İhlaller şu şekilde Dağılım göstermiştir: Instagram'da 250, Facebook'ta 179 ve Twitter'da 55 vaka (Hamleh, 2021: 6-7).

Bu ihlaller, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli biçimler almıştır (Hamleh, 2021: 8-13) ;

1. Filistin dijital içeriğinin erişilebilirliğini, takipçilerin çoğuna görünmeyecek şekilde azaltmak.
2. Metinleri, resimleri veya video klipleri teröre teşvik ettikleri veya kullanım politikalarını ihlal ettikleri bahanesiyle silmek.
3. Yayıncıyı, hesabını devre dışı bırakması veya hesabını doğrudan silmesi konusunda uyarmak.
4. Filistin elektronik arşivinin sosyal medya platformlarında silinmesi.

Bu durum Filistin halkını Instagram'ı boykot etmek ve Google Play Store'daki puanını düşürmek için dijital bir kampanya başlatmaya yöneltmiş ve buna göre Instagram yönetimi Filistin halkından hemen özür dilemiş ve yaşananların Instagram'daki teknik sorundan kaynaklandığını doğrulamıştır. Aynı durum, Google Play Store'daki puanı 4,7'den 2,5'e düşen

Facebook için de geçerli. Bu bağlamda sosyal medya şirketleri, Yahudilerin Filistinlilere karşı yürüttüğü dijital kışkırtma kampanyalarına karşı herhangi bir işlem yapmamış ve Filistin içeriklerini kısıtlamakla yetinmiştir (Al-Sahli, 2022: 185)

2.6.4 Dijital Filistin İçeriğine Sansür

İşgalci güç, Filistin davasındaki gazetecileri, siyasetçileri ve aktivistleri takip edebilmek için sürekli teknolojik araçlar, özellikle de izleme araçları geliştirmeye çalışıyor. İsrail işgal güçlerinin sosyal ağlarda birçok aktivisti tutukladığı, ayrıca onlara çarpık şekillerde işkence yaptığı veya öldürdüğü bilinmektedir. Burada, birçok çalışma İsrail telekomünikasyon şirketleri ile askeri birimler arasında vatandaşların veritabanlarına erişmek için birbirleriyle işbirliği yapmak amacıyla doğrudan temas kurduğunu göstermiştir (Ali, 2020: 4).

İsrail güvenlik sektöründe uzmanlaşmış araştırmacı, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da devam eden savaşların güvenlik alanındaki teknolojik yenilikleri test etmek ve ölçmek için bir fırsat oluşturduğuna dikkat çekmektedir (Ali, 2020: 6).

İnsan hakları kurumlarının Filistin halkının mahremiyetinin ihlal edilmesine karşı çıkmasına rağmen, İsrail işgali, sosyal ağların izlenmesi ve akıllı telefonlarda casuslukla ilgili güvenlik teknolojisi sektörüne yatırım oranını artırmıştır. Ayrıca, İsrail Yasama Konseyi 2007'de İsrail polisinin vatandaşların telefon numaralarını, adlarını, konumlarını ve sosyal ağlardaki siyasi yönelimlerini içeren sözde biyometrik bir veri tabanı oluşturmaya izin vermiştir (Ali, 2020: 7-8).

2.7 İsrail'de Dijital Diplomasinin Durumu

Dijital alanda diplomasinin kullanımına ilişkin küresel rapor, İsrail işgalinin 2017'de dünyada dokuzuncu sırada yer aldığını, Filistin'in ise seksen beşinci sırada yer aldığını belirtti (Abu Hilal, 2021: 102).

İsrail Dışişleri Bakanlığı, Arapça, İspanyolca ve Rusça dahil olmak üzere altı uluslararası dilde bir web sitesi oluşturmaya özen göstermiştir. Site, İsrail büyükelçiliklerinin başarıları ve uluslararası konferans ve seminerlere katılımları hakkında günlük haberler ve raporlar yayınlamaya odaklandı. Öte yandan Yahudi devletinin meşruiyeti, Yahudi dini ve İbrani dili hakkında bilgi yaymakla ilgilenmekteydi (Al Amoudi, 2018: 143).

Dijital diplomasiden bahsetmişken, daha önceki araştırmalar, İsrail Dışişleri Bakanlığı adına Facebook'ta ve Twitter'da resmi bir hesabın varlığını belgelemişti. Ayrıca İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Twitter'da işgalci devletin iyi bir imajını yansıtmak amacıyla İspanyolca, Rusça ve Farsça dillerini kullanan birkaç yan sayfası olduğu ortaya çıkmıştır (Daoudi, 2020: 11-14). Burada pek çok analist, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın toplumların psikolojik ve sosyal

özelliklerini incelemek ve ardından fikirlerini etkilemek konusunda sosyal iletişim bilimine dayalı ikna edici yöntemler kullandığını vurgulamıştır (Islah, 2020: 41).

İsrail diplomasisi bu noktada durmadı ve konumunu haklı çıkarmak, barış ve demokrasiyi seven barışçıl bir ülke olduğunu vurgulamak amacıyla YouTube'da bir hesap oluşturarak 'video diplomasisi' kavramını kullanmaya yönelmiştir. En önemli örnek, 2021'deki Gazze savaşında, bakanlığın Gazze Şeridi'nde savaş başlatma nedenlerini haklı gösteren bir tanıtım klibi yüklemesiydi ve bu videonun izlenme sayısı sadece beş gün içinde 1,2 milyona ulaşmıştır (Hamleh, 2021: 2-13).

Analitik bir çalışma, Avrupa'daki 41 İsrail büyükelçiliğinden 34'ünün web sitesine, 38'inin Facebook sayfasına ve 31 büyükelçiliğin Twitter hesabına sahip olduğunu gösterdiğinden, İsrail Dışişleri Bakanlığı büyükelçiliklerinin modern dijital araçlarla entegre olma zorunluluğunu vurgulamıştır. Arap ülkelerindeki İsrail büyükelçiliklerine gelince, daha önce yapılan bir çalışma Mısır ve Ürdün büyükelçiliklerine ait bir web sitesinin varlığının yanı sıra Facebook ve Twitter'da da aynı büyükelçiliklerin varlığını tespit etmişti (Daoudi, 2020: 11-14).

Aynı bağlamda İsrail diplomasisi de liderlerini sosyal medya platformlarında yer almaya çağırmıştır. Bunun bir örneği, sosyal ağlarda geniş bir popüler taban oluşturmayı başaran İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'dur. Netanyahu burada sadece siyasete odaklanan konulara değil, İsrail liderlerini dünyaya barışı seven ve herkese saygı duyan insanlar olarak gösterecek konulara odaklanmıştır (Al Amoudi, 2018: 127).

2015 yılında İsrail Dışişleri Bakanlığı, kitle iletişim operasyonlarını yürütmek ve 350'den fazla dijital kanalı yönetmek için 75'ten fazla uzman çalışan istihdam etmiştir (Islah, 2020: 41). İşgalci güç, dijital diplomasiyi eğitim sürecine sokmak için de çalışmış, bu nedenle, Hayfa Üniversitesi 2012'de dijital diplomasi ile ilgili bir program açmış ve Tel Aviv Üniversitesi, İsrail imajını geliştirme yöntemlerini inceleme konusunda uzmanlaşmış üniversite kursları eklemiştir (Arab Culture Association. 2013: 1-5).

2016'da İsrail işgali, boyutlarını ve iletişim üzerindeki etkilerini incelemek için dijital diplomasi üzerine uluslararası bir konferans düzenlemiştir. Konferans ayrıca, diplomatların dünyanın farklı yerlerinden bir izleyici kitlesiyle sanal bir diyalog oluşturmak için modern dijital araçları nasıl kullanacakları konusunda yüksek bilgiye sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Abdelaal, 2018: 17-20).

2.7.1 Arap Dilinin İsrail Dijital Diplomasisinde Bir Araç Olarak Kullanılması

Daha önce Netanyahu, Arap kamuoyunu kazanmanın zorluğu hakkında tweet atarak, Arap ülkeleriyle barış anlaşmaları imzalamanın Arap vatandaşlarının Yahudi devletine bakışını

değiştirmeye bir katkısı olmadığına işaret etmiştir. Buna göre Netanyahu, Arap sokağına sızmanın ve Arapların gözünde Yahudi devletinin imajını değiştirmenin akıllıca bir yolunu bulması için İsrail Dışişleri Bakanlığı'na başvurmuştur (Al-Sahli, 2022: 183) .

Böylece İsrail Dışişleri Bakanlığı, Arap halkıyla ilişkilerin normalleşmesinin Arap dilinin kullanıldığı dijital sayfaların oluşturulmasıyla mümkün olduğunu görmüştür. Bu nedenle, 2011 yılında Bakanlık, İsrail'in Arap ülkeleriyle normalleşme programlarını ve süreçlerini desteklemek için Arap Diplomasisi Birimi'ni kurdu. Bu bağlamda İsrail Başbakanlık Sözcüsü Ofir Gendelman, "İsrail'in diplomatik alanının genişlemesi, birçok komşu ülkeye hitap etmek için Arap dilinin kullanılmasını gerektiriyor" dedi (Al-Sahli, 2022: 184).

Arap Diplomasisi Biriminin aşağıdaki görev ve sorumlulukları yerine getirmekle yükümlü olduğu söylenebilir (Reuters, <https://2u.pw/aBNjJE>. Erişim tarihi: 15.12.2022);

1. Çeşitli sosyal ağlarda İsrail propaganda kampanyasını Arapça olarak yönetmek.
2. Arap kitleleriyle doğrudan bir iletişim ve diyalog kanalı oluşturmak.
3. Arap sokağını Yahudi halkıyla barış fikrine ikna etmek ve İsrail Devleti tarafından temsil edilen güçlü bir devletle barışın bir sonucu olarak kendilerine tahakkuk edecek verimli getirileri vurgulamak.
4. İsrail Devleti'nin Arap halkları nezdindeki siyasi konumunu açıklamak.

İsrail işgal devletinin savunma yöntemini kullanmaktan gerekçelendirme ve yorumlama yöntemini kullanmaya geçtiği söylenebilmektedir. Arapça konuşan İsrail sayfalarının kullandığı dil, kendisini mazlum bir ülke olarak göstermek için sempati dili ile üstün bir ülke olarak göstermek için güç dili arasında farklılık göstermekteydi (Kyoosh ve Muhammad, 2021: 107-110).

2013 yılında İsrail işgali, Arap Körfez ülkeleriyle iletişimi, diyalogu ve normalleşmeyi desteklemek amacıyla Twitter'da "Körfez'de İsrail" adı altında Arap dilini kullanarak sanal bir büyükelçilik açmıştır. Burada İsrail Dışişleri Bakanlığı, Arap Körfezi ülkelerinin Twitter kullanımının %57,35 olduğunu gösteren 2014 yılına ait istatistikleri kaydettikten sonra Twitter uygulamasını kullanmıştır (Manor, 2019: 228) .

2018'de İsrail Başbakanı, Facebook'ta İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından Irak lehçesinde bilgi paylaşan dijital bir elçilik görevi görececek 'Irak lehçesinde İsrail' adı altında bir sayfa oluşturulduğunu duymaktaydı (Kyoosh ve Muhammad, 2021: 99) .

Bakanlık bu sayfada şu konulara ağırlık vermiştir (Kyoosh ve Muhammad, 2021: 99) ;

1. Yahudiler ve Iraklılar arasındaki sosyal yakınlığı göstermek.
2. Irak'taki Yahudilerin hayatından bahsetmek.

3. İsrail Devleti'nin Irak ile herhangi bir barış girişimini memnuniyetle karşıladığının vurgulanması.

4. İsrail Devleti'nin gelişmiş bir ülke olarak gösterilmesi.

5. Irak rejiminin başarısızlığına vurgu.

Arap diplomatik çevresinin sadece Ortadoğu'daki Arap sokaklarını hedef almadığını, aynı zamanda Filistin halkıyla doğrudan iletişim kanalları açmaya çalıştığını da not etmek önemlidir. Filistinlileri hedef alan belki de en önemli Arapça konuşan İsrail sayfaları, İsrail işgal ordusunun Twitter, Facebook, Instagram ve Tik Tok'taki resmi sözcüsü Afkhai Adraee'dir. Afkhai, İsrail ordusundaki Arap propaganda sektörüyle ilgili işleri yönetiyor ve askeri istihbarat birimi 'Aman'ın eski bir üyesidir.

Adraei'nin Facebook sayfasında yapılan analitik araştırmalar, onun gönderileri aracılığıyla sürekli olarak diplomatik propaganda yöntemini kullanmaya çalıştığını ve aşağıdaki konulara odaklanmaya çalıştığını doğrulamaktadır;

- İsrail işgal askerlerine insani ve duygusal bir karakter kazandırmak.
- İsrail Devleti'nin barışçıl ve demokratik bir devlet olduğunun vurgulanması.
- İsrail Devleti'nin askeri gücünün boyutunu ve yenilmez bir devlet olduğunu göstermek.
- İsrail toplumuna hizmet etmeye ve onu herhangi bir dış saldırıdan korumaya vurgu.
- Filistin direnişinin bir terör hareketi olduğunun vurgulanması.
- İsrail işgalinin asla masum insanlara veya sivillere saldırmaması.

Afkhai Adraee sadece genel olarak Arapça kullanmıyordu, aynı zamanda alıcıyı kışkırtmak ve yayınlarıyla etkileşime sokmak amacıyla Kur'an-ı Kerim'den ayetler Adraee ayrıca birkaç kez İsrail askeri üniforması giyerek görünmüş ve kutsal Ramazan ayı ve diğer dini günler vesilesiyle İslam ulusunu tebrik etmiştir (Abu Quta, 2018: 50-62).

Medya araştırmaları, Filistinlilerin ve Arap halkının bir kısmının Arapça konuşulan İsrail sayfalarını takip etmesinin iki ana nedene bağlı olduğunu göstermektedir (Abu Quta, 2018: 50-62) ;

- İsrail işgalinin bu sayfalar aracılığıyla yayınlamak istediği bilgileri bilmek merakı.
- Yanlış bilgilere yanıt vermek, gerçekleri ortaya çıkarmak ve bazen alaycı bir şekilde yorum yapmak.

Ancak, Arapça konuşan İsrail sayfalarının Arap takipçilerinin anlamadığı şey, bu sayfaların şu şekilde temsil edilen gizli hedefleri olduğudur (Kharabsheh, 2018: 91-111) ;

1. Filistin ve Arap saflarında bölünmenin güçlendirilmesi.
2. Filistinlilerin ve Arapların düşünce ve kanaatlerini psikolojik olarak iyi çalışılmış bir şekilde etkilemek.
3. İsrail tarafı ile iletişimsel bir diyaloga girmek için okuyucunun duygularını kışkırtmak.
4. İsrail işgali, bu sayfaları, takipçilerinin bilinçsizce kandırılabilceği ve İsrail istihbaratının işine yarayacak önemli bilgilerin elde edilebileceği bir bilgi kaynağı olarak görüyor.

İsrail işgali, işgalci devletin Arap destekçilerinin sayısının sürekli arttığını iddia etmektedir, ancak 2020 yılı için Arap kamuoyunu ölçen rapor, Arapların %78'inin Filistin davasını kendi davaları olarak gördüklerini göstermektedir. Bir başka çalışma da İsrail Arapça platformlarındaki yorumların %90'ının olumsuz yorum olduğunu ve Arapların %95'inin İsrail tarafıyla normalleşme süreçlerine karşı olduğunu doğrulamıştır (Arap Araştırma Merkezi, 2020: 54).

Diğer taraftan, Filistinliler son yıllarda çeşitli sosyal ağlarda Afkhai Adraee'yi takip etmeyi bırakma kampanyası da dahil olmak üzere Arapça İsrail sayfalarının boykot edilmesi çağrısında bulunan dijital kampanyalar başlatarak bu sayfaların tehlikesiyle yüzleşmeye çalışmıştır (Bilgi, “Avichai Adraee” . <https://2u.pw/tcaXpZ>. erişim tarihi:17.12.2022).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA

Bu bölümde araştırma konusu, amacı ve bu araştırmanın temelini oluşturan sorular açıklanmıştır. Bu doğrultuda araştırma örnekleme ve metodolojisi ile bilimsel ve akademik olarak kanıtlanmış sonuçlara ulaşmak için veri toplama ve analiz etmede kullanılan araç belirlenmiştir.

3.1 Araştırmanın Konusu

İçinde bulunduğumuz çağda sosyal medya platformları, iletişim sürecinin seyrinde baskın unsur haline gelmiş ve etkisi diplomatik alanı da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Günümüzde Dışişleri Bakanlığı ile temsil edilen ülkelerin dijital diplomasi terimini ve Twitter uygulaması gibi araçları kullanma eğilimlerini pek çok literatür araştırması teyit etmektedir (Ekşi ve Taş, 223: 2020). Buna göre bu araştırma, Twitter uygulamasının Filistin Dışişleri Bakanlığı ile İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından iletişim sürecinde kullanılmasının değerlendirilmesine ve karşılaştırılmasına odaklanacaktır.

3.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışma temel olarak Twitter uygulamasının diplomatik işlerin yürütülmesinde ve Dışişleri Bakanlığı'nın dünya çapında milyonlarca kullanıcıyla kurduğu iletişim sürecini güçlendirmede kapladığı önemi belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için araştırmada, Filistin Dışişleri Bakanlığı ve İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan tweetleri bu çalışma için seçilen zaman örneği sınırları içinde incelenecektir.

3.3 Araştırma Soruları

Bu çalışmada, şu ana soruyu cevaplamak amaçlanmaktadır;

Filistin ve İsrail Dışişleri Bakanlığı, Twitter uygulamasını siyasi duruşunu gösterebileceği bir diplomatik iletişim aracı olarak mı görüyor?

Bu sorunun altında cevaplanmaya çalışılan bir dizi alt soru vardır;

- Filistin Dışişleri Bakanlığı ve İsrail Dışişleri Bakanlığı Twitter'da ne kadar aktiftir?
- Filistin ve İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan mesaj türleri nelerdir (orijinal veya yeniden paylaşılan (retweet) mesajlar)?

- Filistin ve İsrail dışışleri bakanlıklarının Twitter uygulaması aracılığıyla yerel ve uluslararası izleyicilere aktarmaya çalıştıkları konu türleri nelerdir?
- Filistin ve İsrail Dışışleri Bakanlıkları tweetlerinde dijital içeriği ne ölçüde kullanmaktadır?
- Filistin Dışışleri Bakanlığı ve İsrail Dışışleri Bakanlığı, Twitter uygulaması üzerinden tek yönlü mü yoksa çift yönlü mü iletişim kurmaya mı güvenmektedir?
- Hem Filistin hem de İsrail Dışışleri Bakanlığı tarafından atılan tweetlerle halkın etkileşim düzeyi nedir?
- Filistin ve İsrail Dışışleri Bakanlığı, tweetlerinin erişimini artırmak için hashtagleri ve bahsetme özelliğini ne ölçüde kullanıyor?

3.4 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, çalışmanın sonuçlarını elde etmek için nicel ve nitel analizi birleştiren betimsel yaklaşım kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada, iletişim mekanizmalarının incelenmesine yönelik çalışmalarda en çok kullanılan yöntemlerden biri olduğu için veri kodlama sürecini temel alan içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntemin ilk kez kullanımı on sekizinci yüzyıla kadar uzanmaktadır ve bu yöntem, araştırmacıların herhangi bir önyargıdan uzak, nesnel sonuçlar elde etmelerine yardımcı olması nedeniyle günümüzde hala büyük bir yer ve önem taşımaktadır (Taylan, 2011: 64-69).

3.5 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın resmi Twitter hesabı (<https://twitter.com/pmofa>) ve İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın resmi Twitter hesabı (<https://twitter.com/IsraelMFA>) tarafından temsil edilmektedir. Araştırmanın örneklemi ise Filistin Dışışleri Bakanlığı ve İsrail Dışışleri Bakanlığı tarafından 1/1/2023 ile 1/2/2023 arasında yayınlanan tüm tweetler oluşturmaktadır. Burada belirtmek gerekir ki bu çalışma için veri toplama ve analiz süreci 1/3/2023 ile 1/5/2023 tarihleri arasında gerçekleşmiştir.

3.6 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın verileri kısa vadeli bir zaman aralığında toplanmıştır. Bu nedenle araştırma sadece bir ay boyunca yayınlanan tweetleri analiz etmekle sınırlandırılmıştır.

3.7 Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada verilerin belirli kategoriler içinde toplanması ve kodlanması sürecine dayanan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda, Farid Shahbazlı'nın İstanbul Aydın

Üniversitesi'nden “Sosyal Medyanın Siyasi İletişim Aracı Olarak Kullanımı: Azerbaycan ve Türkiye 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Örneği” başlıklı tezinde bahsedilen kodlama anahtarından yararlanılmıştır. Ayrıca Gümüşhane Üniversitesi'nden Ali Yıldırım'ın aşağıdaki bilimsel makalesinde bahsettiği kodlama anahtarını kullanılmıştır: “Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Twitter: T.C. Sağlık Bakanlığı Örnek İncelemesi”. Buna göre çalışmanın amaçlarına ulaşmak ve buna ilişkin soruları cevaplamak için dokuz kategoriden oluşan bir kodlama anahtarı geliştirmeye çalışılmıştır. Kodlama anahtarı aşağıdaki unsurları içermektedir;

1. Hesabın genel yapısı; Kuruluş yılı, Takip edilen hesap sayısı, takipçi sayısı, mavi tik, profil resmi.
2. Paylaşım sıklığı; Bir gün içerisinde paylaşılan ve yayınlanan tweet sayısı.
3. Mesaj türü; Mesaj iki türe ayrılmıştır. Birincisi orijinal mesaj, ikincisi ise orijinal olmayan mesajdır. Yani yeniden gönderilen mesaj (retweet).
4. Dijital içerik; Tweetlerin görsel materyalin kullanım türü ve kullanım sıklığına göre gruplara dağılımı. Yani tweetler fotoğraf, ses, video veya elektronik bağlantı içeren tweetlere ayrılmıştır.
5. Etiket kullanımı ve sıklığı.
6. Bahsetme Özelliğinin Kullanımı ve Sıklığı
7. Takipçilerin etkileşim düzeyi; Dışişleri bakanlığı tarafından yayınlanan tweetlerin yorum, beğeni ve yeniden paylaşımlarının yüzdesini göstermektedir.
8. İletişim yönü; Dışişleri bakanlığının kitlelerle kurmaya çalıştığı iletişim, çift yönlü veya tek yönlüdür. Bu çalışmada bakanlığın takipçilerin yorum ve sorularına verdiği yanıtın çift yönlü iletişim kapsamında olduğu değerlendirilmiştir. Tek yönlü iletişim kavramı ise takipçilerin yorum ve sorularına bakanlığın yanıt vermemesi durumunda oluşmaktadır.
9. Tweetin konusu ve alanı; Araştırma, dışişleri bakanlığı tarafından en çok paylaşılan konuların içeriğini belirtmenin yanı sıra siyasi, ekonomik, sağlık veya eğitim açısından tweetlerin kapsamını belirleyecektir.

3.8 Veri Analizi

Verilerin kodlama işlemini tamamlandıktan sonra birbiriyle karşılaştırılabilecek sayısal ve istatistiksel sonuçlar elde etmek için SPSS 26.0 programı kullanılmış ve analiz edilmiştir.

3.9 Bulgular

Bu başlık altında, bu çalışmanın amaçlarına hizmet etmek üzere geliştirilen şifreleme anahtarına dayalı olarak toplanan veriler ve sonuçlar açıklanmıştır.

3.9.1 Hesabın Genel Yapısı

Bu şifreleme anahtarı kategorisi, hesap için oluşturulma yılı, takipçi sayısı, mavi tikler, profil resmi hakkında bilgi sağlamakla ilişkilidir.

3.9.1.1 Filistin Dışişleri Bakanlığı Sayfasının Genel Yapısı

Görsel 3.1 Twitter Uygulamasında Filistin Dışişleri Bakanlığı Resmi Sayfası
Kaynak: Twitter, <https://twitter.com/pmofa> (erişim tarihi: 22.02.2023).

Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın Twitter'daki resmi sayfasından alınan **Görsel 3.1**'e göre şu veriler elde edilmiştir (<https://twitter.com/pmofa> erişim tarihi:22.02.2023);

Sayfa adı: State Of Palestine-MFA

Kullanıcı adı: @pmofa

Sayfanın oluşturulma yılı: 2012.

Takipçi sayısı: 16,100 takipçi.

Takip edilen sayısı: 246 Takipçi.

Mavi tik: var.

Hesabın profil resmi: Filistin Dışişleri Bakanlığı, Filistin bayrağını taşıyan kartalı ve bakanlığın adının Arapça ve İngilizce yazıldığı şekliyle, devletin tanınmış amblemini kullanmıştır. Öte yandan bakanlık, kapak resmi için Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın Birleşmiş Milletler toplantısında yaptığı konuşma sırasında çekilmiş bir fotoğrafını, sayfanın Filistin Devleti'nin diplomatik işleriyle ilgilendiğini belirtmek için kullanmıştır.

3.9.1.2 İsrail Dışışleri Bakanlığı Sayfasının Genel Yapısı.

Görsel 3.2 Twitter Uygulamasında İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Resmi Sayfası
Kaynak: Twitter, <https://twitter.com/IsraelMFA> (erişim tarihi: 22 .02.2023).

İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Twitter'daki resmi sayfasından alınan **Görsel 3.2**'e göre şu veriler elde edilmiştir (<https://twitter.com/IsraelMFA> erişim tarihi:22 .02.2023);

Sayfa adı: Israel Foreign Ministry

Kullanıcı adı: @IsraelMFA

Sayfanın oluşturulma yılı: 2009.

Takipçi sayısı: 338,800 takipçi.

Takip edilen sayısı: 2,138 Takipçi.

Gri tik: var.

Hesabın profil resmi: Profil resminde İsrail Dışışleri Bakanlığı, İsrail Devleti'ne atıfta bulunmak için mavi ve beyaz bir Davut Yıldızı logosu kullanmıştır. Kapak görselinde ise Kudüs'ün İsrail Devleti'nin başkenti olduğunu belirtmek için eski Kudüs şehrinin resmi kullanılmıştır.

3.9.1.3 Filistin Dışışleri Bakanlığı Hesabı ile İsrail Dışışleri Bakanlığı Hesabının Hesabın Genel Yapısı Açısından Karşılaştırılması

Yukarıda belirtilen bilgilerden, İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Twitter'da 2009 yılında, yani Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın aynı uygulama üzerinden hesap açmasından üç yıl önce hesap açtığı ortaya çıkmıştır. Bu, İsrail Bakanlığı ile Filistin Bakanlığı arasında takipçi ve takip edilen sayısında net bir farkın varlığını açıkça etkilemiştir.

Takipçi sayısı açısından İsrail Dışişleri Bakanlığı 338,800 takipçi kaydederken, Filistin Dışişleri Bakanlığı 16,100 takipçi kaydetti. Yani İsrail Dışişleri Bakanlığı lehine 32,280 fark vardır. İsrail Bakanlığı'nın takip ettiği hesap sayısı 2,138 iken, Filistin Bakanlığı 246 hesap takip etmiştir. Bu da İsrail Dışişleri Bakanlığı lehine 1892 fark olduğu anlamına gelmektedir.

Öte yandan Filistin Dışişleri Bakanlığı hesabının mavi doğrulama işaretiyle sahip olduğu; İsrail Dışişleri Bakanlığı hesabının ise gri doğrulama işaretiyle sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, Twitter uygulamasının İsrail'i bir devlet olarak gördüğü anlamına gelmektedir çünkü gri renk devletlere, kurumlara ve resmi kurumlara verilmektedir. Mavi tik ise sadece bireysel hesaplara verilmekte ve bu nedenle Twitter, Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın Filistin Devleti'ni temsil eden hesabını bir devlete ait hesap olarak görmemektedir. Ayrıca her iki hesabın da her hesabın temsil ettiği ülkenin sembolünü yansıtan bir profil resmini seçtiği kaydedilmiştir.

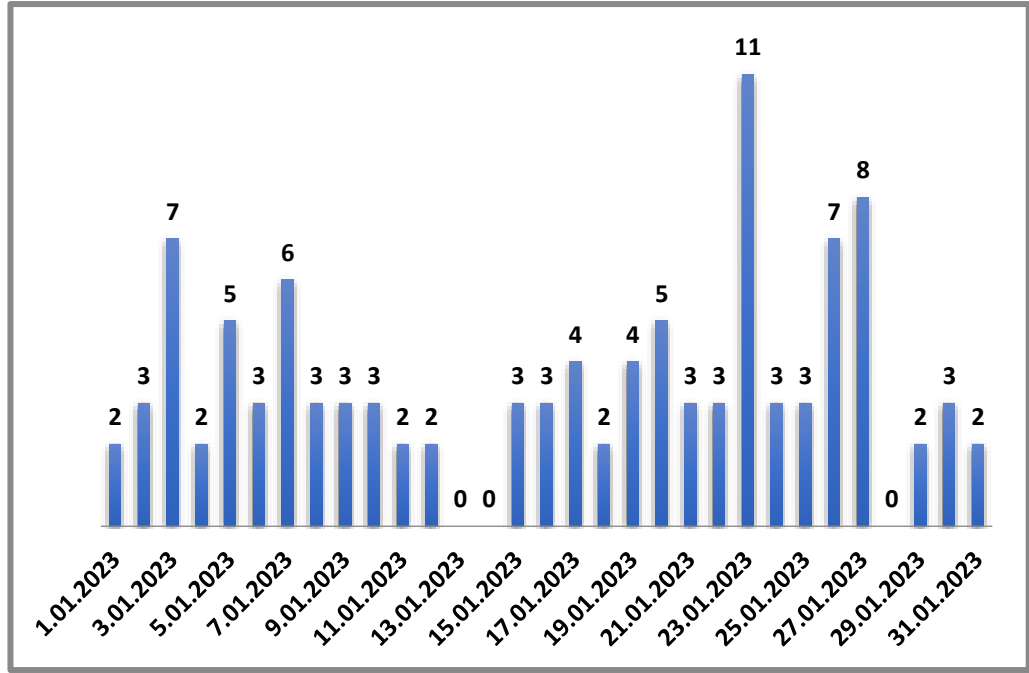
3.9.2 Paylaşım Sıklığı

Bu şifreleme anahtarı kategorisi, 1/1/2023-31/1/2023 arasındaki örnek tarihte yayınlanan toplam tweet sayısının ve Twitter uygulaması aracılığıyla günlük tweet yayınlanma oranının karşılaştırılmasıyla ilgilidir.

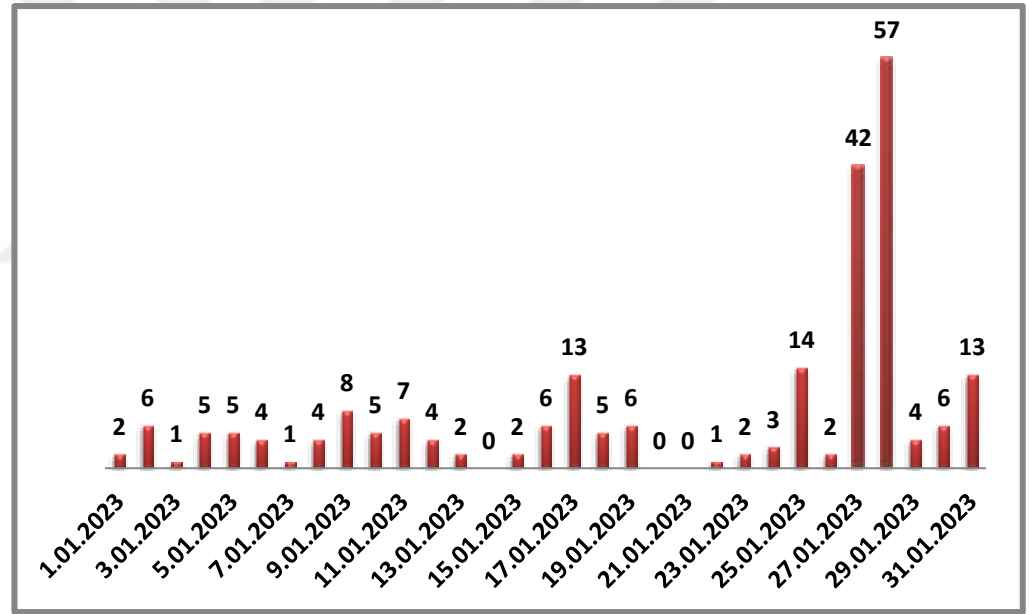
Tablo 3.1: Filistin Dışişleri Bakanlığı ve İsrail Dışişleri Bakanlığı Tarafından Atılan Tweet Sayısı.

	İsrail Dışişleri Bakanlığı	Filistin Dışişleri Bakanlığı
Tweet Sayısı	230	107
Aritmetik Ortalama	7.41	3.45

Örnekleme döneminde Filistin Dışişleri Bakanlığı tarafından paylaşılan tweet sayısının aritmetik ortalaması 3.45 olan 107 tweet olduğu Tablo 3.1'den anlaşılmaktadır. Aynı tablo İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından paylaşılan toplam tweet sayısının aritmetik ortalaması 7.41 ile 230 olduğunu da göstermektedir. Buna göre Twitter uygulaması üzerinden atılan tweet miktarı açısından İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın daha etkili olduğu söylenebilir.

Şekil 3.1: Filistin Dışişleri Bakanlığı Tweetlerinin Günlük Dağılımı

Şekil 3.2: İsrail Dışişleri Bakanlığı Tweetlerinin Günlük Dağılımı

Şekil 3.1, Filistin Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan tweetlerin günlük dağılımının günde 2 ile 4 tweet arasında değiştiğini göstermektedir. Bakanlık ayın bazı günlerinde 4 tweet sınırını aşarken, günde 5 ile 7 tweete ulaşmıştır.

Aynı bağlamda bakanlık, 23 Ocak 2023'te 11 tweet ile en yüksek katılım oranını, İsrail işgalinin Kudüs'teki Filistin köyü Al-Khan Al-Ahmar'ı yıkmada devam eden suçlarını kınamak için kaydetmiştir. Öte yandan bakanlığın 13, 15 ve 28 Ocak tarihlerinde önemli bir olay olmadığı için herhangi bir tweet yayınlamadığı ortaya çıkmıştır.

Şekil 3.2, İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından tweetlerin günlük dağılımının ay boyunca düzensiz olduğunu göstermektedir. Bazı günler 1 ila 4 gönderi paylaşılırken, diğer günlerde 5 ila 8 tweet paylaşımı olmuştur.

Aynı bağlamda bakanlığın 17, 25 ve 31 Ocak tarihlerinde Holokost hatırası, İran rejiminin eleştirilmesi ve diğer ülkelerle diplomatik işbirliğinden bahsettiği 13 ila 14 tweet yayınladığı ortaya çıkmıştır.

Bu kapsamda İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından 27 ve 28 Ocak 2023 tarihlerinde atılan tweetlerin günlük dağılımı 57 ve 42 tweet ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu yüksek tweet yayınının nedeni; önceki gün Filistin'in Cenin kentinde 10 Filistinlinin öldürülmesine karşılık olarak, Kudüs'te Filistinli bir gencin 7 İsrailliyi öldürdüğü şehitlik operasyonu² bağlantılıdır. Dışişleri Bakanlığı yayınlanan 99 tweet içeriğinde Filistinlileri terörist olarak nitelendirmiştir.

Buna göre İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın günlük tweet dağılımının, Filistin Dışişleri Bakanlığı'na göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

3.9.3 Mesaj Türü

Bu şifreleme anahtarı kategorisi, bakanlığın tweetlerinde orijinal veya orijinal olmayan mesajlar oluşturmaya ne ölçüde güvendiğini açıklığa kavuşturmakla ilgilidir. Bu kapsamda Bakanlığın kendisi tarafından oluşturulan tweetler orijinal mesaj, yeniden gönderilen (Retweet) tweetler ise orijinal olmayan mesaj olarak anılmaktadır.

Tablo 3.2: Filistin Dışişleri Bakanlığı ve İsrail Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Mesajların Türü.

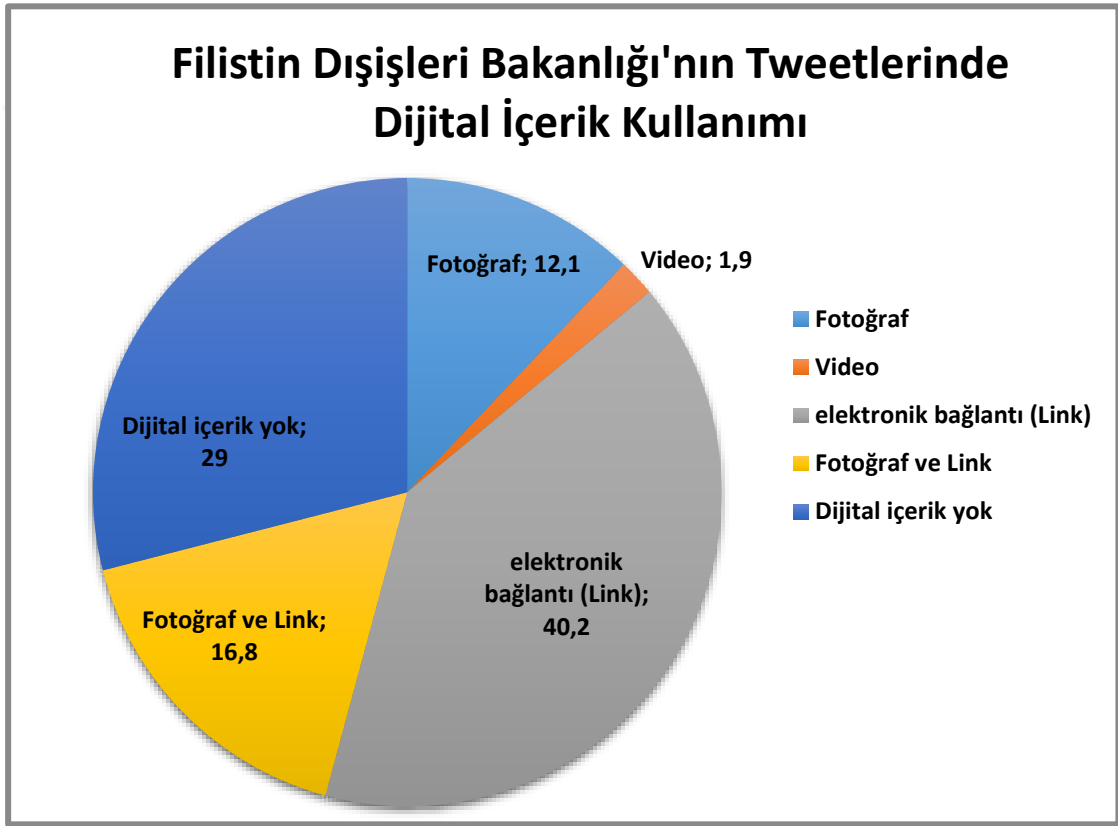
Mesaj Türü	Filistin Dışişleri Bakanlığı		İsrail Dışişleri Bakanlığı	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
Orijinal Bir Mesaj	103	96.3	45	19.6
Retweet	4	3.7	185	80.4
Toplam	107	100.0	230	100.0

² Şehitlik operasyonu: İsrail işgalinin şiddet uygulamalarına karşı kendilerini ve topraklarını savunmak amacıyla Filistinliler, canlarını feda etmekte ve bu nedenle bu fedakarlık Filistin direnişinin bir biçimi olarak görülmektedir.

Tablo 3.2, Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın tweetlerinin tamamının %96.3'lük bir oranla orijinal tweet olduğunu, bakanlığın tweetlerinde yalnızca %3.7'lik bir oranla retweet kullandığını göstermektedir.

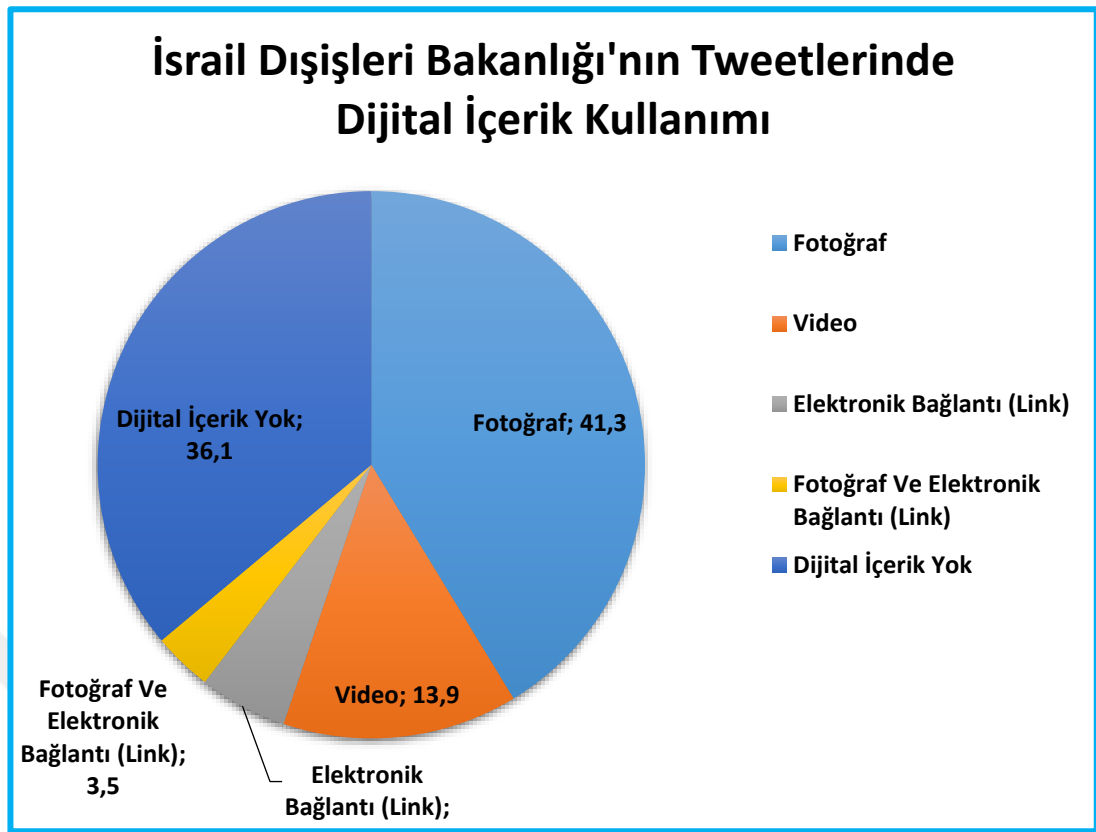
Aynı tablo, İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Filistin Dışışleri Bakanlığı'ndan farklı olarak tweetlerinde %80.4'lük bir oranla retweet sürecine ağırlık verdiğini, orijinal tweetlerin ise yalnızca %19.6'sını oluşturduğunu göstermektedir.

3.9.4 Dijital İçeriği

Şekil 3.3: Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetlerinde Dijital İçerik Kullanımı.

Şekil 3.3'e bakıldığında, Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın tweetlerinde dijital içerik kullanımının %40.2 oranında daha çok elektronik bağlantılara (link) dayandığı tespit edilmiştir. Ayrıca tweetlerde fotoğraflar ve bağlantılar %16.8 oranında birlikte kullanılmış ve sadece fotoğraf içeren tweetlerin oranı ise %12.1'e ulaşmıştı. Bakanlığın tweetlerinde video kullanımının ise yüzde 1.9'u geçmeyen bir oranla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Aynı kapsamda Dışışleri Bakanlığı tarafından atılan tweetlerde dijital içerik kullanılmama oranı %29'a ulaşmıştır.

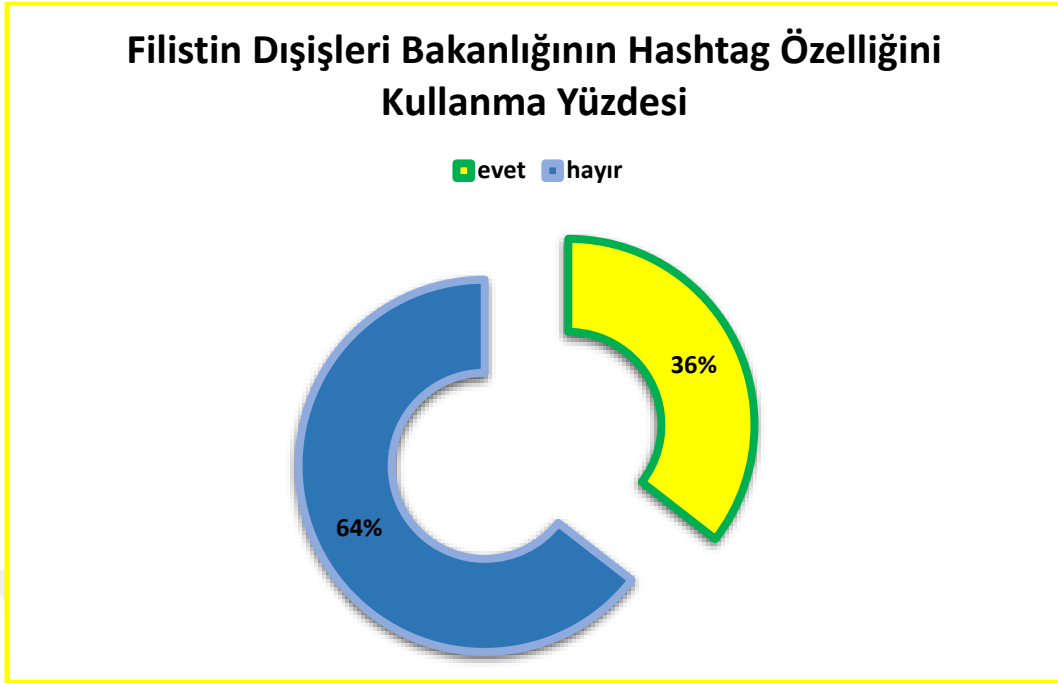
Şekil 3.4: İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetlerinde Dijital İçerik Kullanımı.

Şekil 3.4'e bakıldığında, İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın tweetlerinde dijital içerik kullanımının %41.3 ile çoğunlukla fotoğraflara dayandığı tespit edilmiştir. Ayrıca atılan tweetlerin %13.9'unda videolar kullanılırken, link içeren tweetlerin oranı ise sadece %5.2 olmuştur.

Aynı kapsamda Bakanlık, fotoğrafları ve elektronik bağlantıları aynı tweette birlikte, %3.5'i geçmeyecek şekilde çok küçük bir oranda kullanmıştır. Ayrıca sonuçlar İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın tweetlerinde dijital içeriğin kullanılmama yüzdesinin %36.1 olduğunu göstermiştir.

Dolayısıyla, Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın tweetlerinde dijital içerik kullanımına %71 oranında yer verdiği söylenebilir ki bu, İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın dijital içerik kullanma yüzdesi olan %63,9'dan daha yüksek bir orandır.

3.9.5 Etiket Kullanımı ve Sıklığı

Şekil 3.5: Filistin Dışişleri Bakanlığının Hashtag Özelliğini Kullanma Yüzdesi

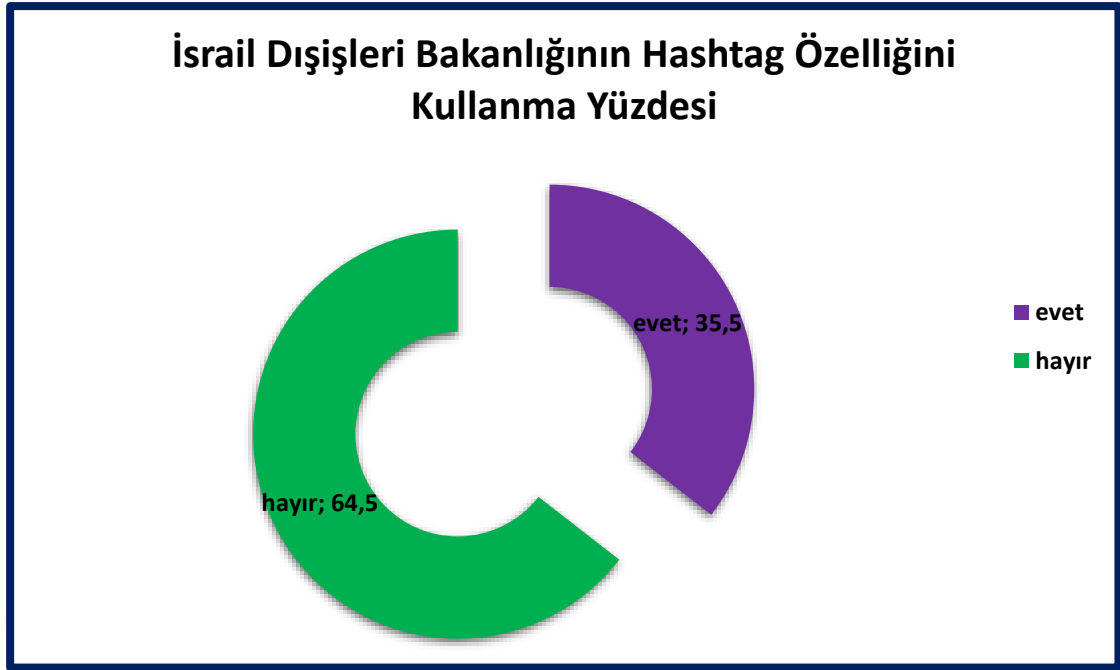
Şekil 3.5, Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın tweetlerinde etiket (hashtag) özelliğini yarıdan daha az olan %36 oranında kullandığını, etiketin kullanılmama oranının ise %64 olduğunu göstermiştir.

Tablo 3.3: Filistin Dışişleri Bakanlığı Tarafından Kullanılan Etiketler ve Sıklığı.

Etiket	Tercüme	Kullanım Sıklığı
#بيت لحم	Beytüllahim (Bir Filistin şehrinin adı)	1
#فلسطين	Filistin	2
#Bethlehem	Beytüllahim	1
#Palestine	Filistin	6
#Christmas	Noel	1
#Palestinian	Filistinli	2
#UN	Birleşmiş Milletler (BM)	1

#الياباني	Japonca	1
#الاحتلال	İşgal	4
#القدس	Kudüs	1
#المسجد_الاقصى	Mescidi Aksa	1
#Al_Aqsa	Mescidi Aksa	1
#Jerusalem	Kudüs	1
#نتنياهو	Netanyahu (İsrail Başbakanı)	1
#الدولي	Uluslararası	1
#جنين	Cenin (Bir Filistin şehrinin adı)	3
#Jenin	Cenin (Bir Filistin şehrinin adı)	4
#Massacre	Katliam	2
#مستشفى	Hastane	1
#BREKING	Flaş Haber	1
#الباكستانية	Pakistan	1

Tablo 3.3 ayrıca Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın Arapça ve İngilizce olarak değişen sıklıkta 22 etiket kullandığını göstermiştir. Filistin Devleti'nin meşruiyetini ve varlığını teyit eden tweet'lerde en çok Arapça ve İngilizce 'Filistin' ve 'Filistin' etiketinin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca İsrail işgalinin Filistin halkına karşı işlediği suçlarla ilgili tweetlerde etiket olarak 'İşgal', 'Netanyahu', 'Hastane', 'Katliam', 'Uluslararası', 'Birleşmiş Milletler' ve 'Kudüs', 'Cenin' ve 'Beytüllahim' gibi Filistin şehirlerinin isimleri kullanılmıştır. Aynı bağlamda etiketler 'Japonya' ve 'Pakistan' ile Filistin arasındaki diplomatik ilişkilere atıfta bulunmak için kullanılmıştır.

Şekil 3.6: İsrail Dışışleri Bakanlığının Hashtag Özelliğini Kullanma Yüzdesi

Öte yandan Şekil 3.6, İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın tweetlerinde etiket kullanımının yalnızca %35.5'i oluşturduğunu gösterirken, Bakanlığın etiketi kullanmama oranının %64.5'e ulaşarak yüksek olduğunu göstermiştir.

Tablo 3.4 : İsrail Dışışleri Bakanlığı Tarafından Kullanılan Etiketler ve Sıklığı.

Etiket	Tercüme	Kullanım Sıklığı
#Jerusalem	Kudüs	11
#SRSG	Genel Sekreter Özel Temsilcisi (Special Representative of the Secretary-General)	1
#Jewish	Yahudi	1
#IsraelUnderAttack	İsrail Saldırı Altında	1
#Jenin	Cenin	1

#ChatGPT	(OpenAI tarafından geliştirilen, konuşabilen bir yapay zeka modelidir)	1
#DigitalDiplomacy	Dijital Diplomasi	1
#SDG17	(Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin 17. hedefi)	1
#Sendaimframework	(Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından desteklenen bir programdır)	1
#DRR	Afet Riski Azaltma Programı (Disaster Risk Reduction)	1
#Holon	Holon (Afetleri ve çevre kirliliğini en aza indirecek şekilde inşa edilmiş bir yahudi yerleşiminin adıdır)	1

Tablo 3.4'e bakıldığında İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın en yüksek kullanım oranına sahip etiket (hashtag) olarak 'Kudüs' etiketini 11 kez kullandığı görülmektedir. Bakanlığın, Filistinlileri terörist olmakla ve Yahudileri öldürmeye çalışmakla suçlayan tweetlerde de 'Kudüs', 'İsrail Saldırı Altında', 'Yahudi', ve 'Cenin' etiketlerini kullanmıştır.

Bakanlık ayrıca afet yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konulara atıfta bulunmak için 'DRR', 'SRSG', 'Sendaimframework' ve 'SDG17' etiketlerini kullanmıştır.

Öte yandan, teknolojik konulara ve genel olarak teknolojik gelişmeye olan ilgiye atıfta bulunmak için 'ChatGPT' ve 'Dijital Diplomasi' etiketleri kullanılmıştır.

3.9.6 Bahsetme Özelliğinin Kullanımı ve Sıklığı

Aşağıdaki Şekil 3.7, Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın tweetlerinde bahsetme (mention) özelliğini çok nadir durumlar dışında kullanmadığını çünkü bu özelliği kullanma oranının sadece %8.4 olduğunu göstermiştir. Buna göre bahsetme özelliğini kullanmama oranı %91.6 ile çok yüksek olmuştur.

Dolayısıyla Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın tweetlerin yaygınlaşmasında ve takipçi sayısının artmasında bahsetme özelliğinden ve faydalarından yararlanmadığı söylenebilir.

Şekil 3.7: Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın Bahsetme Özelliğini Kullanma Yüzdesi

Aynı bağlamda Tablo 3.5, Bakanlığın bahsetme özelliğini yalnızca dokuz kez kullandığını ve belirli hesaplara atıfta bulunma sürecini tekrarlamadığını göstermiştir.

Bakanlık, Filistin halkına yönelik adaletsizlikten ve halkın ıstırapından bahsederken Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Adalet Divanı gibi uluslararası kuruluşlara haber ajanslarına (@CIJ_ICJ, @UN, @WHOoPT ve @Washingtonpost) ve bazen (@PalestineRCS) gibi Filistin kuruluşlarına atıfta bulunmuştur.

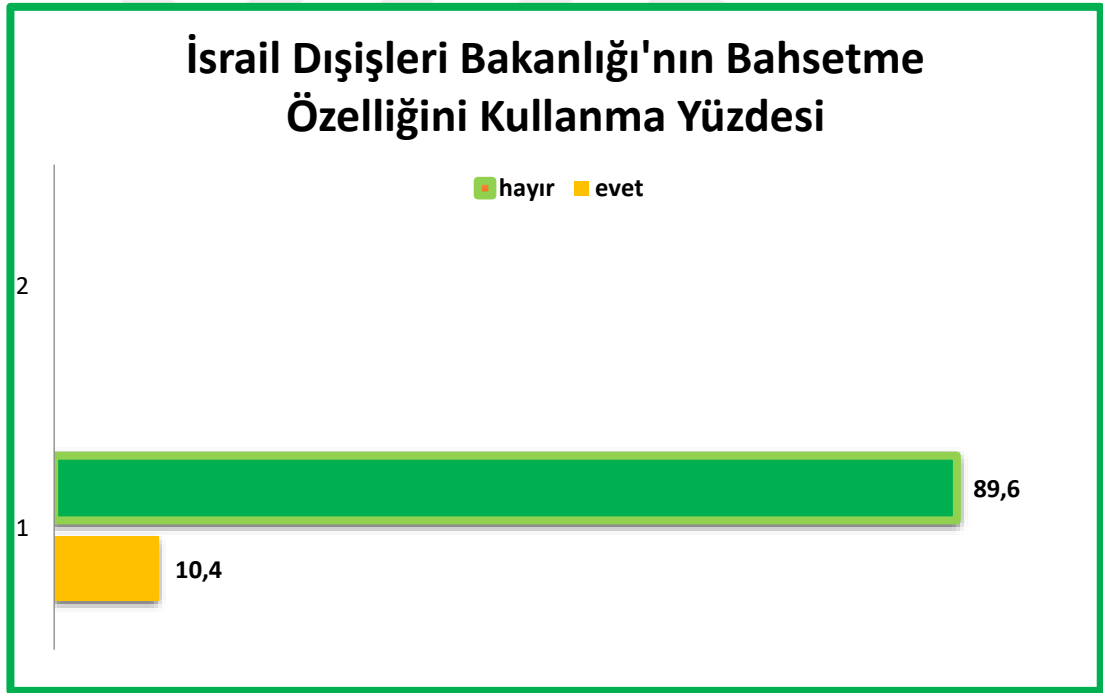
Bakanlık, Filistin ile Japonya arasındaki diplomatik ilişkiler ve işbirliği umutları hakkında açıklamalar yaparken, Japon Dışışleri Bakanlığı ve diplomatik temsilcilerinden birinin (@MofaJapan_en ve @ abetoshiko) hesabına da atıfta bulunmuştur. Ancak bakanlık genel olarak tweetlerinde bahsetme özelliğini nadiren kullanmıştır.

Tablo 3.5: Filistin Dışışleri Bakanlığı Tarafından Kullanılan Bahsetmeler (Mention) ve Sıklığı.

	Bahsetme	Hesabı Tutan Kuruluş veya Kişi	Kullanım Sıklığı
1.	@UN	Birleşmiş Milletlerin resmi ofisi	1
2.	@Washingtonpost	Amerikan gazetesi "Washington Post"	1
3.	@ abetoshiko	Japon diplomatik yetkilisi	1

4.	@MofaJapan_en	Japon Dışışleri Bakanlığı	1
5.	@CIJ_ICJ	Uluslararası Adalet Divanı	1
6.	@WHOoPT	Dünya Sağlık Örgütü'nün işgal altındaki Filistin topraklarındaki ofisi	2
7.	@PalestineRCS	Filistin Kızılayı	2
Toplam		9	

Aşağıdaki Şekil 3.8, İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın tweetlerinde etiketleme özelliğini %10.4 oranında kullandığını; etiketleme özelliğini kullanmama oranının ise %89.6'ya ulaştığını göstermektedir ki bu çok yüksek bir orandır.

Şekil 3.8: İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Bahsetme Özelliğini Kullanma Yüzdesi

Tablo 3.6, İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın, 15 resmi Twitter hesabından farklı frekanslarda, toplamda 24 kez bahsettiğini göstermiştir. Bahsetme özelliğinin en yüksek kullanım oranının, İsrail Dışışleri Bakanı'nın (@elico1) sayfasından bahsetmesinde beş kez olduğu da görülmektedir.

Aynı bağlamda İsrail Dışışleri Bakanlığı da Filistinlileri terörizmle suçlarken şu resmi hesaplara atıfta bulunmuştur: (@antoniogetherres, @UNICEF, @LelmiU,

@HolocaustMuseum, @nypost, @israelpolice ve @IDF). Bunlar Birleşmiş Milletler, UNICEF, Holokost Müzesi, uluslararası haber kuruluşları, İsrail Polisi ve İsrail Savunma Bakanlığı tarafından yürütülen hesaplardır.

Öte yandan Bakanlık, sürdürülebilir kalkınma ve afet riskinin azaltılmasına olan ilgisini vurgulamak için Birleşmiş Milletler Afet Yönetim Örgütü ve kuruluşun resmi temsilcisinin hesabına (@UNDRR, @HeadUNDRR ve @SecBlinken)atıfta bulunmuştur.

Diplomatik işler ve diplomatik dijital entegrasyonla ilgili tweetlere gelince, bakanlık çeşitli hesaplara atıfta bulunmakla ilgilenmiştir: İsrail Devleti'nin Farsça sayfası, İsrail'in Mısır halkına yönelik sayfası, Mısır'daki İsrail büyükelçiliği ve İsrail Dışişleri Bakanlığı'ndaki dijital diplomasi temsilcisidir (@IsraelPersian, @IsraelinEgypt, @AmiraOron ve @DavidSaranga).

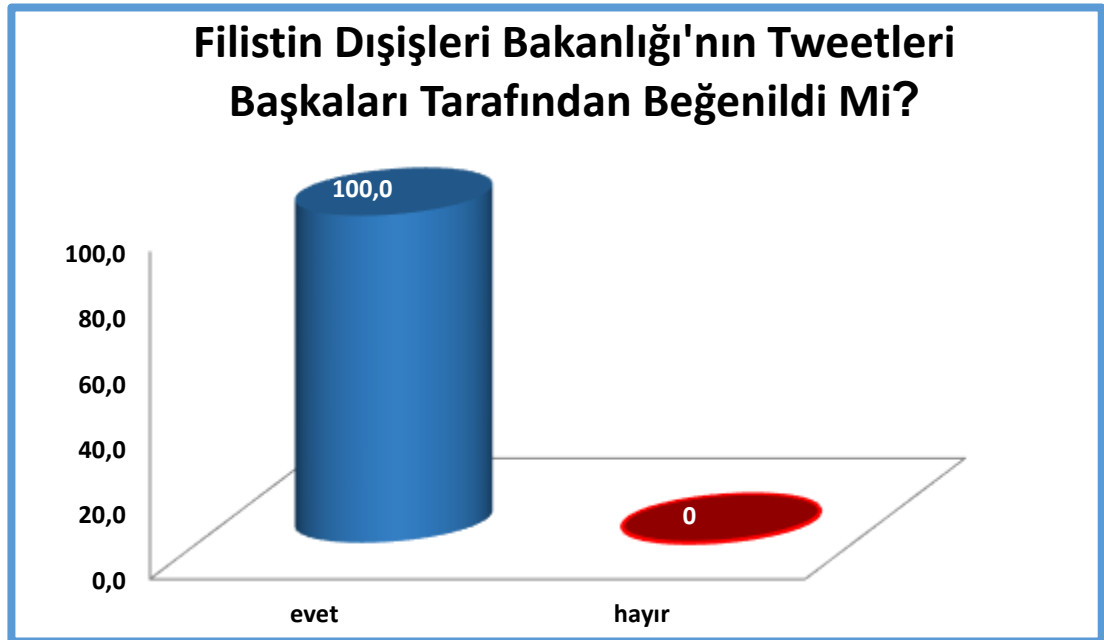
Tablo 3.6: İsrail Dışişleri Bakanlığı Tarafından Kullanılan Bahsetmeler (Mention) ve Sıklığı.

	Bahsetme	Hesabı Tutan Kuruluş veya Kişi	Kullanım Sıklığı
1.	@elicoh1	İsrail Dışişleri Bakanı	5
2.	@HeadUNDRR	BM Afet Riskini Azaltma Genel Sekreteri	1
3.	@UNDRR	BM Afet Riskini Azaltma Ofisi	1
4.	@IDF	İsrail Savunma Bakanlığı	1
5.	@Israelpolice	İsrail polisi	1
6.	@UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu	1
7.	@LelmiU	UNICEF Filistin Devleti Özel Temsilcisi	1
8.	@antonioguterres	BM Genel Sekreteri	1
9.	@DavidSaranga	İsrail Dışişleri Bakanlığı Dijital Diplomasi Ofisi Direktörü	4

10.	@nypost	New York Post haberleri	2
11.	@IsraelPersian	Farsça ile İsrail Devleti sayfası	2
12.	@SecBlinken	71. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı	1
13.	@AmiraOron	İsrail Devleti'nin Mısır Cumhuriyeti Büyükelçisi	1
14.	@HolocaustMuseum	Amerika Birleşik Devletleri Holokost Anıt Müzesi	1
15.	@IsraelinEgypt	Mısırlılar arasında İsrail Devleti'ni tanıtan Sayfa	1
Toplam		24	

3.9.7 Takipçilerin Etkileşim Düzeyi

Aşağıdaki Şekil 3.9, Ocak ayında Filistin Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 107 tweetin tamamının beğeni aldığını ve buna göre beğeni almayan tweetlerin yüzdesinin %0 olduğunu göstermiştir.

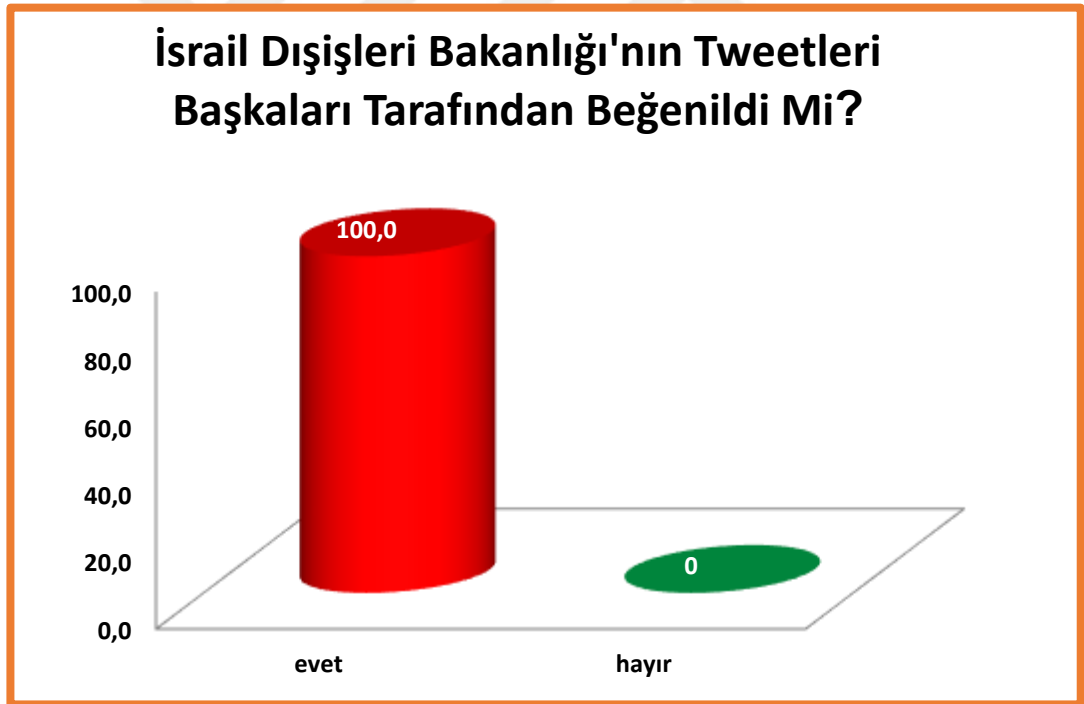
Şekil 3.9: Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın Tweetleri Başkaları Tarafından Beğenildi mi?

Tablo 3.7'ye göre bakanlığın tweetlerine gelen beğeni sayısının aritmetik ortalamasının 124.74 olduğu ve bakanlığın ulaştığı en yüksek beğeni sayısının 9837, minimum beğeni sayısının ise 3 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.7: Filistin Dışişleri Bakanlığı Tweetlerinin Ortalama Beğeni Sayısı.

	Minimum	Maksimum	Aritmetik Ortalama
Beğeni Sayısı	3.00	9837.00	124.74
Tweet Sayısı	107		

Aşağıdaki Şekil 3.10, Ocak ayında İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından atılan 230 tweetin tamamının beğeni aldığını, yani beğenilmeyen tweetlerin yüzdesinin %0 olduğunu göstermiştir.

Şekil 3.10: İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Tweetleri Başkaları Tarafından Beğenildi mi?

Tablo 3.8'e bakıldığında bakanlığın tweetlerine gelen beğeni sayısının aritmetik ortalamasının 672.3 olduğu ve bakanlığın ulaştığı en yüksek beğeni sayısının 33300; minimum beğeni sayısının ise 3 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.8: İsrail Dışışleri Bakanlığı Tweetlerinin Ortalama Beğeni Sayısı.

	Minimum	Maksimum	Aritmetik Ortalama
Beğeni Sayısı	3.00	33300	672.3
Tweet Sayısı	230		

Tweetlere yorum yapma konusundaki etkileşimden bahsedecek olursak; aşağıdaki Tablo 3.9'da Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın tweetlerine yapılan ortalama yorum sayısının 3 olduğunu ve maksimum yorum sayısının 141 yoruma ulaştığını görmektedir. Minimum yorum sayısı sıfırdır yani bazı tweetler kamuoyu tarafından hiç yorumlanmamıştır.

Tablo 3.9: Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetlerine Yapılan Ortalama Yorum Sayısı.

	Minimum	Maksimum	Aritmetik Ortalama
Tweetlere Yapılan Yorum	0.00	141.00	3.0
Tweet Sayısı	107		

İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın tweetleri ile halkın etkileşiminden bahsedecek olursak; Tablo 3.10'da yorum sayısının aritmetik ortalamasının 105.35 ile oldukça yüksek bir ortalama olduğu ve maksimum yorum sayısının 3676 olduğu görülmektedir. Minimum yorum sayısının sıfır olması bazı tweetlere halk tarafından hiç yorum yapılmamış olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.10: İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın Tweetlerine Yapılan Ortalama Yorum Sayısı.

	Minimum	Maksimum	Aritmetik Ortalama
Tweetlere Yapılan Yorum	0.00	3676.00	105.35
Tweet Sayısı	230		

Öte yandan Filistin Dışışleri Bakanlığı'nın retweet ortalamasının 38.93 olduğu, maksimum retweet sayısının 2744 olduğu ve bunun iyi bir oran olduğu tespit edilmiştir.

Minimum gönderi sayısı sıfıra ulaştığı için bazı tweetlerin halk tarafından retweetlenmediği ortaya çıktı ve bu Tablo 3.11'e bakıldığında net bir şekilde görülmüştür.

Tablo 3.11: Filistin Dışişleri Bakanlığı Tweetlerinin Retweetlerinin Aritmetik Ortalaması.

	Minimum	Maksimum	Aritmetik Ortalama
Retweet	0	2744	38.39
Tweet Sayısı	107		

İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın retweet ortalaması ise 166.24 olup, Tablo 3.12'de gösterilmiştir. Retweetler için maksimum sayı 4312 olup yüksek bir oran olduğu görülmektedir. Minimum sayı ise 5 idi ve aynı tablo bunu göstermiştir.

Tablo 3.12: İsrail Dışişleri Bakanlığı Tweetlerinin Retweetlerinin Aritmetik Ortalaması.

	Minimum	Maksimum	Aritmetik Ortalama
Retweet	5	4312	166.24
Tweet Sayısı	230		

3.9.8 İletişim Yönü

Şekil 3.11: Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın Takipçileriyle İletişim Kurmak İçin Kullandığı İletişim Yönü

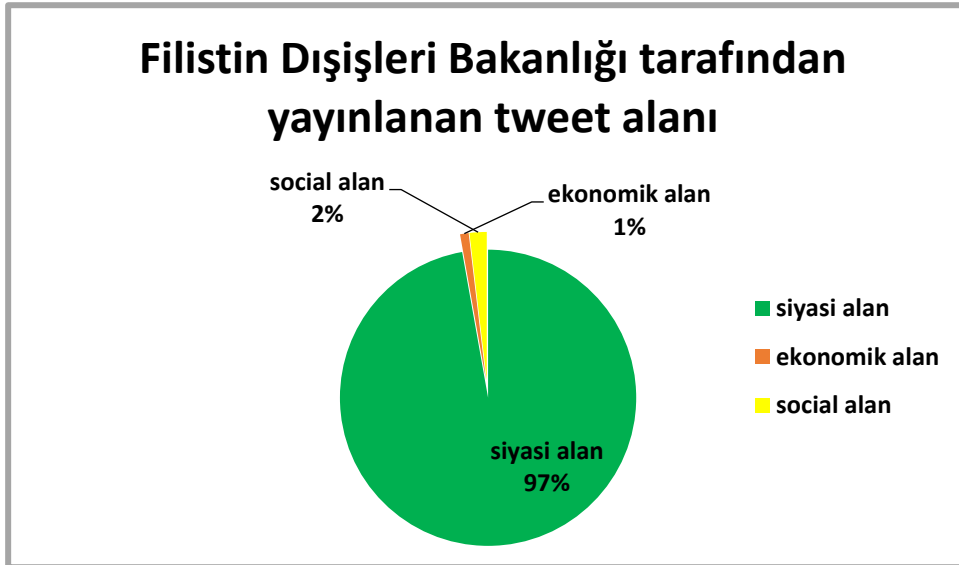
Araştırma örnekleminin analizi sırasında Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın takipçilerin soru ve yorumlarına yanıt vermediği tespit edildi. Buna göre, Bakanlığın tek yönlü iletişim kullanımı %100'e ulaştı, bu da Bakanlığın takipçileriyle herhangi bir diyaloga girmeden sadece tweet paylaştığı anlamına gelmiştir ve Şekil 3.11'de bunu göstermiştir.

Şekil 3.12: İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Takipçileriyle İletişim Kurmak İçin Kullandığı İletişim Yönü

Aynı zamanda İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın tek yönlü iletişim kurma yöntemini izlediği tespit edilmiştir. Şekil 3.12'e bakıldığında, tek yönlü iletişim kullanım oranının %100'e ulaştığı görülmektedir. Buna göre bakanlığın takipçilerin soru ve yorumlarına yanıt vermediği tespit edilmiştir.

3.9.9 Tweetin Konusu ve Alanı

Şekil 3.13: Filistin Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Tweet Alanı

Şekil 3.13'e bakıldığında, Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın attığı tweetlerde yüzde 97 oranında siyasi bir alana ait konuların ele alındığı yani atılan tweetlerde siyasi alanın öncelikli olduğu görülmektedir. Sosyal alanla ilgili tweetlerin oranı sadece yüzde 2 iken, ekonomik alanla ilgili tweetlerin oranı sadece yüzde 1'dir ki bu sifıra yakın bir orandır.

Tablo 3.13: Filistin Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Tweetlerin Konusu ve Oranı.

	Tweetin Konusu	Sıklık	Yüzde
1	Diplomatik İşbirliğini Geliştirmek	17	15.9
2	İsrail İşgal Suçları	39	36.4
3	Uluslararası Toplumdan İsrail İşgalinin Suçlarına Karşı Durmasını İstemek	28	26.2
4	Mescid-İ Aksa'nın İsrail İşgali Tarafından Basılması	5	4.7
5	İşgal Hapishanelerindeki Filistinli Tutsaklar	4	3.7
6	Filistin Halkının Mücadelesini Sürdürmek	2	1.9
7	Taziye Ya Da Ulusal Bayramlar İçin Tebrik Etmek	4	3.7
8	Filistinli Gurbetçiler	1	.09
9	Filistin Ekonomisi	1	.09
10	Amerika'nın Filistin'e Karşı Tutumu	1	.09
11	Uluslararası Filistin'in Açıklamaları	5	4.7
	Toplam	107	100.0

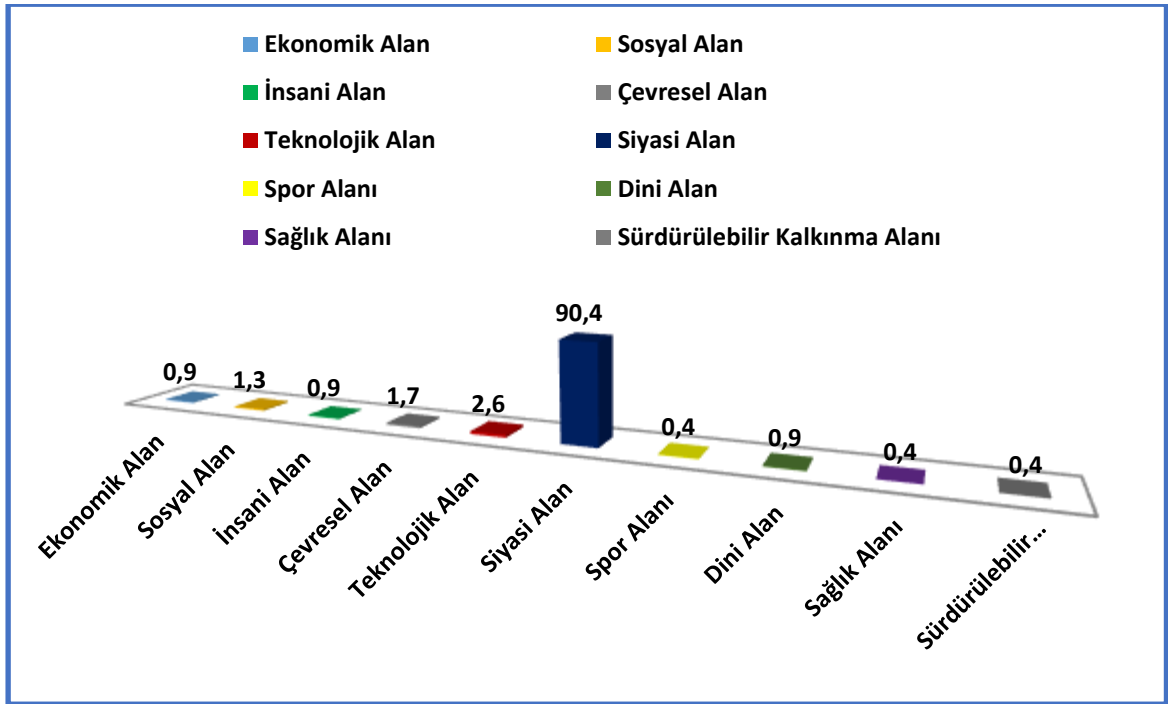
Tablo 3.13, Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın çeşitli konuları ele almaya odaklandığını göstermiştir. Burada bakanlık, tweetlerinde %36.4'lük bir oranla İsrail işgalinin Filistin halkına karşı işlediği suçları gündeme getirmeye daha çok odaklanmıştır.

Bakanlık ayrıca, %26.2'lik bir oranla uluslararası topluma, İsrail işgalinin suçlarını soruşturma ve durdurma çağrısına ilişkin konulara da odaklanmıştır. Bakanlık, diplomatik

işbirliğinin geliştirilmesi, diğer ülkelerle ilişkilerin kurulması ve Filistin'in uluslararası imajının güçlendirilmesine ilişkin konuların belirtilmesine %15.9 oranında önem vermiştir.

Filistin'in diğer ülkeler karşısındaki konumuna atıfta bulunan tweetlerin oranı %4.7'e ulaşırken, İsrail'in Mescid-i Aksa'yı tekrar tekrar basmasına atıfta bulunan tweetlerin oranı ise %4.7'ye ulaşmıştır.

Bakanlığın attığı tweetlerde İsrail işgal hapishanelerindeki Filistinli tutsaklara atıfta bulunanların oranı %3.7'ye, Filistin halkının mücadelesine atıfta bulunan tweetlerin oranı %1.9'a ulaşırken, milli bayramları kutlama veya taziyelere ilişkin tweetlerin oranı %3.7 olmuştur. Amerika'nın konumu, Filistinli gurbetçiler ve Filistin ekonomisi gibi başlıklar ise Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın tweetlerinin %0.9'unu oluşturmuştur.

Şekil 3.14: İsrail Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Tweet Alanı

Şekil 3.14'e bakıldığında, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın %90.4 oranında daha çok siyasi alanla ilgili konulara odaklandığını görmekteyiz. Teknoloji alanı gibi diğer alanlar %2.6, çevre alanı %1.7 ve sosyal alan %1.3'tür. Aynı bağlamda dini, insani ve ekonomik alanların her biri %0.9'luk paya sahiptir. Ayrıca sağlık, sürdürülebilir kalkınma ve spor alanıyla ilgili tweetlerin her birinin oranı %0.4'tür.

Tablo 3.14: İsrail Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Tweetlerin Konusu ve Oranı.

	Tweetin Konusu	Sıklık	Yüzde
1.	Diplomatik İşbirliğini Geliştirmek	65	28.3
2.	Tebrikler ve Kutlamalar	6	2.6
3.	Dijital ve Teknolojik Gelişim	6	2.6
4.	Ekonomik Gelişme	1	0.4
5.	Filistinlileri Kınamak ve Onları Terörizmle Suçlamak	95	41.3
6.	Amerika Birleşik Devletleri İle Güçlü İlişkiler	11	4.8
7.	İsrail Devletinin Gücü ve Tarihi	2	0.9
8.	İran Hükümetini ve Rejimini Eleştirmek, Onu Terörist Olarak Nitelendirmek	13	5.7
9.	Mescid-İ Aksa'yı ve Dini Yerleri Koruma Sorumluluğu	4	1.7
10.	Yahudilere ve Holokost'a Karşı Kışkırtmayı Durdurmak	20	8.7
11.	Kazanan spor yarışmaları	1	0.4
12.	İsrail ve Arap dünyası arasındaki ilişkiler	1	0.4
13.	Sürdürülebilir kalkınmaya önem vermek ve çevresel felaketlerden kaçınmak	4	1.7
14.	Terapötik ve sağlık ilerlemeleri	1	0.4
Toplam		230	100.0

Tablo 3.14, İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın tweetlerinde, %41.3 gibi yüksek bir oranda Filistin halkını sürekli olarak terörist ve eli kanlı olarak göstermeye odaklandığını ortaya koymuştur. Bunu %28.3 ile bakanlığın diplomatik konulara odaklanması ve diğer ülkelerle işbirliğini güçlendirmesiyle ilgili tweet oranı izlemiştir.

Aynı bağlamda, dünyadaki Yahudileri öldürmeye yönelik tahriklerin durdurulmasından bahseden ve Almanya'daki Yahudi Soykırımı'nı (Holocaust) sürekli hatırlatan tweetler %8.7 oranında kendisine yer bulmuştur.

İran rejimini eleştiren ve terörist olarak tasvir eden tweetler ise %5.7'lik bir orana ulaşırken, İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki güçlü ilişkilerden bahseden tweetler ise %4.8'e ulaşmıştır.

Teknolojik gelişmelere atıfta bulunan tweetlerin oranı %2.6'ya ulaşmış ve bu oran, resmi tebriklerle ilgili tweetlerin oranıyla aynı olmuştur. İsrail'in Mescid-i Aksa'yı Filistinlilerden koruduğunu iddia ettiği tweetler %1.7'ye tekabül ediyor iken, aynı yüzde çevresel sürdürülebilir kalkınmayla ilgili tweetler tarafından paylaşılmıştır. İsrail'i demokratik bir ülke olarak tanımlayan tweetler, %0.9 gibi küçük bir yüzdeyi oluşturmuştur. Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki ilişkiler, gelişme ve terapötik ilerleme, spor müsabakalarını kazanma konularının her biri ise küçük bir yüzde olan %0.4'e ulaşmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmanın sonuçlarıyla, özellikle ihtilaflı iki ülke arasında modern dijital araçların diplomasi alanında kapladığı önemi anlamak mümkündür. Buna göre hem Filistin Dışişleri Bakanlığı tarafından temsil edilen Filistin'in hem de İsrail Dışişleri Bakanlığı tarafından temsil edilen İsrail'in Twitter uygulamasını diplomatik ve iletişim aracı olarak resmi konumlarını dünyaya iletmek için kullandıkları sonuçlarda ortaya çıkmıştır. Twitter uygulamasının kullanımında İsrail Dışişleri Bakanlığı ile Filistin Dışişleri Bakanlığı arasındaki farka rağmen, her iki bakanlık da dijital gelişmeyi takip etmeye ve modern dijital diplomasi kavramını uygulamaya açık bir ilgi göstermiştir.

Twitter uygulamasında günlük tweet atılma düzeyi açısından, iki ülkenin bakanlıklarının her biri, günlük tweet atma miktarında değişikliklerle birlikte, haftanın çoğu gününde tweet yayınlama çabası göstermiştir. Çalışma sırasında, iki taraf arasındaki çatışmanın şiddetlenmesiyle hem Filistin hem de İsrail Dışişleri Bakanlığı'nda yayın miktarının önemli ölçüde arttığı kaydedilmiştir. Örneğin bir Filistin şehadet operasyonu gerçekleştiğinde İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Filistin halkına karşı kışkırtma ve onları terörist bir halk olarak gösterme amacıyla paylaştığı tweet sayısı artmıştır. Aynı durum, İsrail işgali Filistin halkına karşı evleri yıkmak, öldürmek veya sivilleri tutuklamak gibi suçlar işlediğinde, Filistin'de olup bitenlerle ilgili gerçekleri dünyaya göstermek için tweetleri artan Filistin Dışişleri Bakanlığı için de geçerlidir.

İsrail Dışişleri Bakanlığı günlük ortalama tweet atma konusunda Filistinli mevkidaşını geride bıraksa da, yayınladığı mesajların çoğu kendi oluşturduğu orijinal mesajlar (tweet) değil; başka hesaplardan retweet edilen mesajlardır. Filistin Dışişleri Bakanlığı özgün mesajlar oluşturma eğiliminde olduğu için bakanlık tarafından atılan tweetler yine kendisi tarafından oluşturulmakta ve diğer hesaplardan retweetlenmemiştir.

İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın mesajlarında orijinal mesajları yayınlamak yerine retweetlemeye bel bağlaması da Twitter uygulaması üzerinden aldığı desteğin büyüklüğünü gösteriyor. Bu çalışmanın sonuçlarından hareketle, İsrail işgalinin Filistin halkına yönelik uyguladığı şiddet ve adaletsizlik politikalarına rağmen uluslararası toplum ve Amerika gibi büyük ülkelerin İsrail'e destek mesajları içeren tweet'ler yayınlamaya çalıştıkları söylenebilir. Buna göre bu ülkeler gerçekleri manipüle etmekte ve dünyaya göstermek istedikleri imajı yani İsrail'in mazlum bir ülke olduğu imajını sergilemektedirler. Öte yandan, Filistin'in retweet yerine orijinal mesajlar paylaşması, Twitter platformunda diğer ülkelerden destek görmediğini açıkça göstermektedir.

Dijital içeriğin kullanımından bahsederken, her iki bakanlığın da tweetlerine fotoğraf, bağlantı ve video gibi dijital materyaller eklemeye yöneldiği tespit edilmiştir. Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın tweetlerinde İsrail Dışişleri Bakanlığı'na göre daha fazla dijital materyal kullandığını, ancak aynı zamanda kullandığı dijital içeriği çeşitlendirmedini ve diğer dijital materyallere kıyasla elektronik bağlantılara daha fazla odaklandığını ortaya koymuştur. Aynı şekilde İsrail Dışişleri Bakanlığı da kullandığı dijital içerikleri çeşitlendirmemiş ve fotoğraf kullanımına diğer dijital materyallerden daha fazla önem vermiştir.

Bir tweetin izlenme oranını artırmada bahsetme ve hashtaglerin önemine rağmen, Filistin Dışişleri Bakanlığı ve İsrail Dışişleri Bakanlığı birkaç durum dışında hashtag ve bahsetme kullanmamıştır. Filistin Dışişleri Bakanlığı, İsrail işgalinin Filistin halkına yaptığı adaletsizliği ve insani ihlalleri göstermek için bazı tweetlerinde hashtag özelliğini veya bahsini kullanmıştır. İsrail Dışişleri Bakanlığı ise suçlarını gizlemek, demokratik bir ülke olduğunu ve mazlumların Filistinliler değil İsrailliler olduğunu göstermek için bazı tweetlerinde hashtag özelliğini ya da Bahsetme özelliğini kullanmıştır.

Dolayısıyla her iki bakanlığın da dış imajını güçlendirmek ve uluslararası toplum nezdinde kendilerini savunmak için hashtag özelliğini veya bahsetme özelliğini kullandıkları söylenebilir.

Çalışmanın sonuçları; halkın Filistin Dışişleri Bakanlığı ve İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın tweetleriyle gönderiyi beğenerek, yorum yaparak veya yeniden paylaşarak iyi bir etkileşim kurduğunu göstermektedir. Beğeniler, yorumların yüzdeleri ve yeniden paylaşımlar (retweetler), tweete ve içeriğine göre değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda hashtag, bahsetme veya retweet özelliği kullanıldığında tweetlerin beğeni, yorum ve yeniden paylaşım sayılarının arttığı kaydedilmiştir.

Genel olarak kamuoyu, Filistin Dışişleri Bakanlığı'nın tweetlerinden çok İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın tweetleriyle etkileşime girmiştir. Belki de bunun nedeni, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Filistin Dışişleri Bakanlığı'ndan üç yıl önce Twitter'da hesap açması ve buna bağlı olarak İsrail Dışişleri Bakanlığı sayfasının takipçi sayısı ve etkileşim oranının daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, Filistin Dışişleri Bakanlığı veya İsrail Dışişleri Bakanlığı halkla etkileşime girmemiş, halkın sorularına yorum yoluyla yanıt vermemiş ve %100 tek yönlü iletişim kullanmıştır. Tweetlerin sadece kamuoyu ile paylaşılması her iki bakanlık için de genel olarak iletişim sürecinin etkinliğini etkileyecek bir zayıflık olarak değerlendirilmiştir.

Filistin veya İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın kamuoyu ile paylaşmak istediği konularda ise en çok öne çıkan tweetler siyasi konular hakkında olmuştur. Filistin Dışişleri Bakanlığı, öncelikle İsrail işgalinin suçlarını gösteren tweetler yayınlamaya odaklanırken, diplomasi ve diğer ülkelerle işbirliği konuları önem açısından ikinci sırada yer almıştır.

Aynı şey, İsrail'in barışı seven bir ülke olduğunu ve anlatıldığı gibi kanlı bir devlet olmadığını göstermenin yanı sıra, Filistin halkını şiddet yanlısı insanlar olarak gösteren tweetlere yüksek öncelik veren İsrail Dışişleri Bakanlığı için de geçerlidir. Bakanlıkça diplomatik konuların yayınlanmasına da özen gösterilmiş ve bu doğrultuda en çok tweet atılan konular sıralamasında diplomatik konular ikinci sırada yer almıştır.

Bu çalışma, iki bakanlığın Twitter aracını ülkenin imajını güçlendirme, yerel ve uluslararası halkla iletişim kurma veya diğer ülkelerle diplomatik işbirliği girişiminde bulunma gibi diplomatik hedeflere ulaşmak için kullandığını göstermektedir. Sonuç olarak Twitter uygulamasının özellikle birbiriyle çatışan ülkeler için dijital diplomasi alanında kullanılan modern bir iletişim aracı olarak önemini kanıtladığı saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdel Kafi, I. (2016). *Communication Networks And The Internet And The Impact On National And Social Security*. Elmaktb Elarabe Llmaref, Cairo.
- Abdelaal, W. (2018). "Digital diplomacy and its place in the Palestinian foreign policy". *Media Development Center-Birzeit University*, 1-30.
- Abdul Razzaq, H. (2021). "The Discourse Of Palestinian Popular Diplomacy Via Twitter İn The Face Of The Discourse Of Political Manipulation: A Case Study Of The Israeli Aggression On Gaza 2021". *Media Research Journal*, 59(3), 1350-1400.
- Abdulhay, W. (2014). *Filistin Yönetiminin Dış Politikası 1993-2013*. Al-Zaytouna Araştırma Merkezi, Beyrut.
- Abdurahmanlı, E. (2021). "Definition Of Diplomacy And Types Of Diplomacy Used Between States". *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* , 3 (3): 580-603.
- Abu Hilal, N. (2021). *The Role Of Digital Palestinian Diplomacy In Confronting Arab-Israeli Normalization*. Master Thesis. Graduate Studies .Al-Aqsa University, Gaza.
- Abu Quta, K. (2018). "Great March Of Return 2018 Movement İn The Israeli Propaganda Discourse On Twitter, A Case Study Of The Page Of The Israeli Occupation Army Spokesperson". *Journal of Media Studies -Arab Democratic Center*, 7 : 43-61.
- Adesina, O. S. (2017). "Foreign Policy İn An Era Of Digital Diplomacy". *Cogent Social Sciences*, 19(5):169-189.
- Ahmed, H. (2016). *The impact of the Oslo Accords on Palestinian diplomacy (1993-2014)*. Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü Çalışmalar İçin Yönetim Ve Politika Akademisi. El Aksa Üniversitesi, Filistine.
- Ajwa, N. (2019). "Effectiveness Of Twitter Diplomacy On Building Relationship With Foreign Public". *The Egyptian Journal Of Media Research*, 2019(68): 507-564.
- Akgün, A. C. , Paltun, D. & Abanoz, M. (2020). "Kamu Diplomasi Aracı Olarak Yurttaş Diplomasi: Türkiye'nin Uluslararası İlişkilerdeki Misyonuna Yönelik Erasmus+ Avrupa Gönüllük Programı Örneği" . *Intermedia International E-journal*, 7 (13) : 338-357.
- Al Amoudi, M. (2018). "Official Digital Diplomacy And Its Impact On Foreign Policy: A Comparative Study Between Palestine And The Occupying State Of Israel". *Turkish Vision*, 7(4): 25-149.
- Al Fahoum, Z. (2012). *Palestine: Victim and Executioner*. Shams Yayıncılık ve Medya, Kahire.
- Al Mahariq, S. (2020) *The Efforts Of The United States Towards The Palestinian Cause During The Term Of President Barack Obama(2008-2016)* . Master Thesis. Graduate Studies. Hebron University, Palestine.
- Al Safi, T. (1987). *1917-1987'de Filistin Siyasetinde Diplomasi Ve Strateji*. Ebu Arafa Ajansı, Kudüs.

- Al-Abadi, E. (2019). "Turkish-Israeli Relations 1948-1980". *Journal of the College of Basic Education*.25 (103): 1177-1224.
- Al-Aqdahi, H .(2010). *Uluslararası Müzakere Ve Diplomatik İletişim Bilimi*. Üniversite Gençlik Vakfı , Mısır.
- Al-Hazmi, M. (2021). "The Problematic Relationship Between Digital Media And Traditional Media". *Egyptian Journal Of Media Research*, 2021(77): 2381-2394.
- Ali, N. (2020). "Israeli İmpact On Palestinian Digital Rights During The Coronavirus Pandemic". *The Arab Center For The Development Of Social Media*, 1-12. <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/wp-content/uploads/2020/09/Israeli-Impact-on-Palestinian-Digital-Rights-During-the-Coronavirus-Pandemic-.pdf>
- Al-Nabrawi, F. ve Muhanna, M. (1985).*Uluslararası Siyasi İlişkilerin Kökenleri*. Mansha'at al-Maaref, Mısır.
- Al-Sahli, Ayham. (2022). "Confrontation Via Digital Geography". *Journal of Palestinian Studies*, 132 :182-186.
- Al-Sayed, Y. (2020). "Self-Presentation of Content Creators "YouTubers" on YouTube and How They Achieved Participatory Culture: A Case Study of "El-Daheh/Egychology". *Journal of Media Research*, 55(2): 913-972.
- Al-Sheikh, W., Al-Sayed, H. ve Adra, K. (2013). "The Zionist Lobby And Its Impact On American Foreign Policy". *Tishreen University Journal For Research And Scientific Studies*, 35(1): 157-175.
- Al-Zamara, F. (2011). *US Policy Towards The Palestinian Refugee İssue1948-2000*. Master Thesis. Graduate Studies. Al-Quds University, Palestine.
- Al-Zaytouna Araştırma Merkezi. (2018). *Filistin Stratejik Raporu 2016-2017*. Al-Zaytouna Araştırma ve Danışma Merkezi, Beyrut.
- Al-Zaytouna Araştırma Merkezi. (2020). *Filistin Stratejik Raporu 2018-2019*. Al-Zaytouna Araştırma ve Danışma Merkezi, Beyrut.
- Arap Araştırma Merkezi, (2020). *Arap Kamuoyu Endeksi 2019-2020*. Katar. <https://arabindex.dohainstitute.org/AR/Documents/The-2019-20-Arab-Opinion-Index-in-Brief-AR.pdf>
- Arı, B. (2004). "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period". A. N. Yurdusev (Ed.) *Ottoman Diplomacy*. Studies in Diplomacy. Palgrave Macmillan, London, 37-39.
- Arpacioğlu, K. (2021). "Türkiye’de Diplomasinin Dijital Uygulamalarının Değerlendirilmesi ".*Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19(41): 745-772.
- Aslan, P. Ve Göksu, O. (2016). Digital Diplomacy, Global Perception And Turkey. In *İçinde 14th International Symposium Communicaiton İn The Millennium*.
- Ayhan, A. (2015). *Halkla İlişkiler, Tarihçe, Kavram Ve Medya İlişkileri*. Literatürkacademia, Konya.
- aylan, H. H. (2011). "Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi Ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2):63-76.

- Azzam, A. (2018). *The Relation Between "Israel" And The European Union And Its Impact On The Palestinian Issue 1995 – 2016*. Master Thesis. Graduate Studies. Al-Azhar University, palestine.
- Azzam, A. (2018). *The Relation Between "Israel" And The European Union And Its Impact On The Palestinian Issue 1995 - 2016*. Master Thesis. Faculty of Arts and Humanities. Al Azhar university, palestine.
- Badran, H. (2018). “the Deal of the Century : the Essence and the Context”. *Rouya Türkiyyah*, 7(4): 21-31.
- Baraijia, I. (2020). “The Role Of History In Understanding Israeli Politics: An Analogy Between The Crusades And The Zionist Movement As A Case Study”. *Journal Of Islamic Jerusalem Studies*, 20(1): 85-102.
- Barghouti, A. K. (2006). *Palestinian-Egyptian Relations 1993-2004* .Master Thesis. Contemporary Arab Studies Program. Birzeit University, Palestine.
- Bashir, J. (2015). *US-Israel relations during the first term of President Barack Obama 2008-2012*. Master Thesis. Graduate School.University of Jordan, Jordan.
- Bauer, A. (2022). *Egypt And The Palestinian Cause: An Analysis Of Contemporary Foreign And Domestic Political Dimensions*. Konrad Adenauer Stiftung. Palestine.
- Bayraktutan, G., Binark, M., Çomu, T., Doğu, B., İslamoğlu, G. Ve Aydemir, A. T. (2014). “Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya Ve Türkiye’de 2011 Genel Seçimlerinde Twitter Kullanımı. *Bilig*, (68) :59-96.
- Bengtsson, S. (2011). “Virtual Nation Branding: the Swedish Embassy in Second Life”. *Journal of Virtual Worlds Research*, 4(2): 1-26.
- Bjola, C. ve Holmes, M. (2015). *Digital Diplomacy: Theory and Practice*. Taylor & Francis, London.
- Bjola, C., ve Zaiotti, R. (Ed.). (2020). *Digital Diplomacy and International Organisations: Autonomy, Legitimacy And Contestation*. Routledge, London.
- Blackwill, R. (2013). “Ideal Qualities of a Successful Diplomat”. *Paper prepared for the Belfer Center for Science and International Affairs*, 17 October 2013. Harvard Kennedy School, 1-2.
- Bou Amer, S., Jaber, N. ve Al-Adel, M.(2021). “Social Networking: Various Connection Tools And Multiple Social And Psycholo”. *Journal Of Researcher In Humanities And Social Sciences*, (02) 13: 181-192.
- Cercel, M., ve Saftescu, R. (2015). “Digital Diplomacy-Perspectives And Impact On Traditional Diplomatic Practices-Case Study: Digitization Impact On Romanian And Belgian National Diplomatic Systems”. *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 1(2): 318-328.
- Chhabra, R. (2020). “Twitter Diplomacy: A Brief Analysis”. *Observer Research Foundation-ORF Issue Brief*, 335: 1-12.
- Constantinou, C., Kerr, P. & Sharp, P. (2016). *The SAGE Handbook of Diplomacy*. SAGE Publications Ltd.

- Cull, N. J. (2013). "The Long Road to Public Diplomacy 2.0: The Internet in US Public Diplomacy" *International Studies Review* 15(1): 123-139.
- Çamyamaç, A. (2019). "Diplomatik Temsilciler Ve Onlara Tanınan Hareket Ve Seyahat Serbestisi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(2), 457-486.
- Çekiç, A. (2018). "Kuruluş Devri Osmanlı Diplomasisi ve Nitelikleri* (1299-1451)". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(16): 243-267.
- Daban, C. (2017). "Uluslararası İlişkilerde Siyasal Aktörler, Bürokrasi Ve Jeopolitik Bağlamında Diploması: Türkiye Cumhuriyeti Örneği". *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2 (2): 22-50.
- Daoudi, H. J. (2020). "Digital diplomacy between the ministries of foreign affairs and the Palestinian and Israeli embassies - a comparative study". *Al Natour Center for Studies and Research*, 1-17.
- Demirtaş, Z. G., ve Demirtaş, İ. (2017). "Kriz Dönemlerinde Sosyal Medya Kullanımı: 15 Temmuz Darbe (Kalkışma) Girişimi Sonrasında Türkiye'deki Bakanlar Kurulu Üyelerinin Twitter Kullanımı Üzerine Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(19):137-146.
- Denza, E. (2009). "Vienna Convention on Diplomatic Relations". *United Nations Audiovisual Library of International Law*, 1-7.
- Der Derian, J. (1987). "Mediating Estrangement: A Theory For Diplomacy". *Review of International Studies*, 13(2): 108-109.
- Ebu Nahl, O. ve Ebu Saada, M. (2009). *The Creation of the Palestine Liberation Organization between Arab Interests and Palestinian Ambition: A New Reading*. Yüksek Lisans Tezi. Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi. El-Ezher Üniversitesi, Palestine.
- Ekşi, M. ve Taş, F. D. (2020). "Dijital Diploması Yeni Bir Tür Diploması Midir?". *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4 (2): 213-239.
- Eren, E. (2021). "Geleneksel Diplomasiden Modern Diplomasıye Diplomasinin Tarihsel Evrimi". *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 1(1): 33 .
- Gözlügül, S. V. (2013). "Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kötüye Kullanılması". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19 (1) : 99-129
- Grech, O. M. (2006). *Virtual diplomacy: diplomacy of the digital age*. Master's thesis. University of Malta, Malta.
- Guo, J. (2021). "Research on the Influence of TikTok on Teenagers". *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 631: 1390-1393.
- Gürdal, E. (2021). "Dijital Diplomatlar: Dijital Diplomaside Yeni Nesil Diplomatlar". *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(1): 114-127.
- Habashneh, K. (1999). *Jordanian-Israeli Relations in the Light of the Peace Treaty Khaled Al-Habasha*. Bissan Publishing and Distribution, Lebanon.

- Haddad, M. (2012). *The Directions Of Israeli Foreign Policy In The Eastern Mediterranean During The Period 2000-2009*. Master Thesis. Department of International Relations .Batna University, Cezayir.
- Haj Bashir, J. (2016). “The Impact Of The Digital Revolution And The Extensive Use Of Social Networks In Drawing The New Image Of The Concept Of Citizenship: From The Ordinary Citizen To The Digital Citizen”. *Kasdi Merbah Ouargla University*, 2016 (15): 689-713.
- Hall, T. Ve Yarhi-Milo, K. (2012). “The Personal Touch: Leaders’ Impressions, Costly Signaling, And Assessments Of Sincerity In International Affairs”. *International Studies Quarterly*, 56(3): 560-573.
- Hamad, N. S. (2015). *Jordanian – Palestinian Relationships in the Context of Regional Changes (2014 – 1999)*. Master Thesis. Faculty of Arts and Humanities. Al-Azhar University, palestine.
- Hamid, S. (2018). *Problems and Implications of Diplomatic Transformation from the (PLO) to the (PNA) 1994-2018*. Yüksek Lisans Tezi. Edebiyat Ve Beşeri Bilimler Fakültesi. El-Ezher Üniversitesi, Palestine.
- Hamleh -The Arab Center for the Advancement of Social Media. (2021). *Aggression against Palestinian digital rights*. Palestine.
- Hanson, F. (2012). *Baked In And Wired: Ediplomacy@ State*. Foreign Policy At Brookings, Washington, DC.
- Harb, O. (1990). “The First Ten Years Of Egyptian-Israeli Relations: Analysis And Evaluation”. *Journal of Palestinian Studies*, 1(1): 86.
- Hassoun, M. (2021). *The Implications Of Israeli-Saudi Relations On The Palestinian Issue*. Master Thesis. Graduate Studies. An-Najah University, Palestine.
- Hawat, M. (2016). *Zionist Media And Its Propaganda Method* .Madbouly Publishing Library, Cairo.
- Helal, M. (2006). *The Development Of Lebanese-Palestinian Relations (1975-1948)*. Master Thesis. Graduate Studies. Islamic University, Palestine.
- Hocking, B. Ve Melissen, J. (2015). “Diplomacy In The Digital Age”. *The Hague: Clingendael, Netherlands Institute Of International Relations*, Netherlands.
- Holmes, M. (2015). *Conclusion: The Future Of Digital Diplomacy*. In *Digital Diplomacy*, Routledge.
- Ibrahim, K. (1990). “Israel's return to Africa 1990 - 1980”. *Journal of Palestinian Studies*, 1(2): 237.
- Islah, M. A. F. (2020). *The Role Of Digital Diplomacy In Consolidating Palestinian Diplomatic Work From The Perspectives Of The Media And The Political Elite*. Master's thesis. Master of Diplomacy and International Relations. Al-Aqsa University, Palestine.
- Issa, N. (2022). “Digital Diplomacy In The Service Of Hegemonic Policies: (US President Donald Trump's Tweets As An Example) ”. *Damascus University Journal Of Arts And Humanities*, 38(1): 158-233.

- Jamal, I. (2017). "Third Intifada: Nomenclature, Reasons, Motives And Features Distinguishing It From The Previous Once". *Al-Aqsa University Journal (Humanities Series)*, 21(1): 104-138.
- Jassim, A. ve Ibrahim, S. (2021). "Egyptian Foreign Policy Towards The Palestinian Cause 1977-1990". *Al-Adab Journal*, 2 (137): 139-158.
- Kart, K. (2020). "Africa And The Palestinian Cause". *Palestinian Affairs magazine of the Palestine Liberation Organization*, 0 (282): 124-143.
<file:///C:/Users/MLK/Downloads/%D9%83%D8%B1%D9%8A%D9%85%20%D9%82%D8%B1%D8%B7.pdf> (erişim tarihi: 30.10.2022).
- Kasab, S. (2012). *Decision-Making in Palestinian Foreign Policy 1991-2006*. Doktora Tezi. Arap Araştırma ve Çalışmaları Enstitüsü, Mısır.
- Kayyali, A. (1990). *Modern Palestinian History*. Arab Studies and Publishing Foundation, Beirut.
- Kazbek, B. Ve Almash, A. (2019). "Facebook As A Digital Diplomacy Tool: Case Of Kazakhstan". In *Proceedings Of The 6th European Conference On Social Media, ECSM 2019*. 154-160.
- Kesebir, M. (2019). "Digital Diplomacy: Theory and Practice". *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1) :120-124 .
- Kharabsheh, M. (2018). *Media Framework Of Israeli Propaganda On Facebook: An Analytical Study For The Official Page Of ' Israeli Defence Force' Spokesperson*. Master Thesis. College Of Media. Middle East University, Jordan.
- Kleiner, J. (2008). "The Inertia of Diplomacy". *Diplomacy & Statecraft*, 19(2): 321 - 349.
- Köksoy, E. (2016). "Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal bir değerlendirme". *Marmara İletişim Dergisi* , 0 (22) : 211-231 .
- Kretschmer, L. M. (2017). "Imagine There Is War And It Is Tweeted Live—An Analysis Of Digital Diplomacy In The Israeli-Palestinian Conflict". *Global Media Journal-German Edition*, 7(1): 1-23.
- Kumar, M .(2016). "Meaning & Definition Of International Relation". *PoliticsmaniaWord press*, 1-8.
- Kutluay, Y. (2010). *Siyonizm ve Türkiye*. Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.
- Kyoosh, K. ve Muhammad, A. (2021). "The Communicative Content Of" Israeli" Popular Diplomacy From The Perspective Of International Public Relations". *AL-Bahith AL-A'alami*, 13(52): 87-110.
- Larbi, L. (2021). "Digital Diplomacy and its Effects on International Relations". *Lubab For Strategic And Social Studies*, 3 (10): 119-156.
- Leguey-Feilleux, J. R. (2009). *The Dynamics Of Diplomacy*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, USA.
- Manor, I. (2016). "What Is Digital Diplomacy, And How Is It Practiced Around The World. A Brief Introduction". *Diplomatist Magazine 2016 Annual Edition*, 36-42.

- Manor, I. (2017). "The digitalization of diplomacy: Toward clarification of a fractured terminology". *Exploring Digital Diplomacy*, 1-19.
- Manor, I. (2019). *The digitalization of public diplomacy*. Springer International Publishing, New York.
- Manor, I. ve Holmes, M. (2018). "Palestine In Hebrew: Overcoming The Limitations Of Traditional Diplomacy". *Revista Mexicana De Política Exterior*, (113): 1-17.
- Mestçi, A. (2009). "Web 2.0 Teknolojisi & İnteraktif Pazarlama Ve Reklam Modelleri". *Akademik Bilişim '09-XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*. 11-13 Şubat 2009, Şanlıurfa, 589-596.
- Mieroop, M. V. D. (2006). *Antik Yakındoğu'nun Tarihi*. (Çev. S. Gül), Dost Kitabevi, Ankara.
- Miqdad, A. (2009). "The Reality Of Arab Relations In The Policies Of International Competition (1991-2006)". *Humanities and Social Sciences*, 36(1): 1-23.
- Mohareb, M. (2013). "Israel And The Geostrategic Changes İn The Arab World". *Arab Politics*, 1(1): 23-32.
- Nahra, F. ve Kamal, M. (2001). *Decision making in the European Union and Arab-European relations*. Center for Arab Unity Studies, Beirut.
- Nassar, T. (2018). "Modern Zionist Thought Between Elements Of Strength And Weaknesses". *Journal of the Faculty of Dar Al Uloom*, 35 (114):95-163.
- Nawawi, I. (2014). *Riyad As Salihin: The Gardens of the Righteous*. Tughra Books, USA.
- Nicolson, H. (1954). *The Evolution of Diplomatic Method*. Constable and Co. Ltd , London.
- Oded, R. (2014). *Israeli Foreign Policy: Israel and Africa*. The Egyptian Corporation for Marketing and Distribution, Cairo.
- Özcan, G. (2010). "Aynalar Galerisi: Türkiye-İsrail İlişkilerinde Yansımalar, Yanılsamalar Ve Gerçekler". *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 2(18): 36-44.
- Özdemir, H. (2010). *Abdülhamid'in Filistin Çılgılığı*. Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- Özgöker, U. (2020). Türkiye'nin Mevcut Uluslararası Sorunları Karşısında Uyguladığı "Kamu Diplomasi"si Faaliyetleri. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 8 (18): 82-96.
- Qurei, A. (2008). *The government experience under the Palestinian political system*. Arap Araştırmaları ve Yayıncılık Vakfı, Beyrut.
- Ramadan, M. (2017). *The Impact Of Palestine's Membership In The United Nations On The European Union's Policy Towards The Palestinian Cause 2012-2016*. Master Thesis. Graduate Studies. Al-Azhar University, palestine.
- Roberts, S. J. (1972). "Israeli Foreign Policy In Historical Perspectives". *World Affairs*, 135(1): 40-53.
- Roy, A. G. (2020). "Opinion – Virtual Diplomacy İn India". *E-International Relations*, 1-2.
- Salahat, A. T. (2015). *The role of Palestinian diplomacy in influencing the trends and policies of the European Union towards the political development process in Palestine 2005-*

2013. Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü Eğitim Fakültesi. An-Najah Ulusal Üniversitesi palestine.
- Salih, M. (2012). *The Palestinian Cause: Its Historical Background And Contemporary Developments*. Al-Zaytouna Araştırma Merkezi, Lebanon.
- Satow, E. M. (1922). *A Guide to Diplomatic Practice*. Longmans, Green and Company, London.
- Schwind, A. ve Seufert, M. (2018). “WhatsAnalyzer: A tool for collecting and analyzing whatsapp mobile messaging communication data ”. *2018 30th International Teletraffic Congress*, 1: 85-88.
- Sehwil, S. (2014). *The Future Of Diplomatic Representation For Palestine In Light Of The Problematic State And The Palestine Liberation Organization*. Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü çalışmaları. El Aksa Üniversitesi, palestine.
- Shafi, E. (2016). “The Concept Of International Relations: Problems Of Definition”. *The Egyptian Institute For Political And Strategic Studies*, 1-7.
- Shahbazlı, F. (2019). “Azerbaycan Ve Türkiye’de Yapılan 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Sosyal Medyanın Rolü”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 123(243): 415-430.
- Shakra, A. (2014). *New Media (Social Networks)*. Dar Osama For Publication And Distribution, Jordan.
- Shamayleh, M. , Al-Lahham, M. ve Kafi, M. (2015). *New digital media*. Dar Al-Assar Scientific, Jordan.
- Sırım, V. (2019). “Türkiye-Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1): 355-374.
- Taha, A. (2015). *The Syrian Position On The Palestinian Issue 1970-1993*. Master Thesis. Graduate Studies. Hebron University, Palestine.
- Tavam, R. (2013). *National liberation diplomacy, the Palestinian experience*. İbrahim Abulghad Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü, Filistin..
- Taylan, H. H. (2011). “Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi Ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2):63-76.
- Versan, R. (2012). “Tarih Boyunca ve Günümüzde Diplomasi”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* , 0 (10) , 93-94.
- Watson, A. (2013). *Diplomacy: The dialogue between states*. Routledge, London.
- Yağmurlu, A. (2019). “Kültürel Diplomasi: Kuram Ve Pratikteki Çerçevesi”. *Selçuk İletişim*, 12 (2): 1182-1210.
- Yavuz, H. (1998). “Turkish-Israeli relations from the perspective of the controversy over Turkish identity”. *Journal of Palestinian Studies*, 9(33): 53.
- Yegar, M. (2010). “Moshe Sharett And The Origins Of Israel's Diplomacy”. *Israel Studies*, 15(3): 1-26.

Yıldırım, A. (2014). “Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Twitter: T.C Sağlık Bakanlığı Örnek İncelemesi”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(4): 234-253.

İnternet Kaynakları

- Aljazeera, “Denmark Appoints The First Ambassador”. <https://2u.pw/Kqahhe> (Erişim Tarihi: 29.11.2022).
- Aljazeera, “Elçiliklerin Kudüs'e Taşınması”. <https://2u.pw/A0kHg> (erişim tarihi: 26.10.2022).
- Aljazeera, “Filistin'de Ramazan Ayında Meydana Gelen Olaylar Ve Savaşlar”. <https://2u.pw/CId8Y> (erişim tarihi:06.10.2022).
- Aljazeera, “Video Devi Youtube, Bir Hayvanat Bahçesi Videosuyla Başladı”. <https://2u.pw/34zKQb> (erişim tarihi: 23.11.2022).
- Anadolu Ajansı, “Türkiye İsrail İlişkilerinde Yeni Dönem”. <https://2u.pw/WzZLeY> (erişim tarihi:12 .11.2022).
- Arab Culture Association.(2013). *Academic Institutions Are Recruiting To Market Israel. Open Society Foundation, Palestine*. <https://2u.pw/5ev6I5> .(erişim tarihi:19.12.2022).
- Araştırma Merkezi, “Filistin Dış Politikasının İlkeleri”. <https://drive.google.com/file/d/1g8fSKnGSpDGwgOe0UK-TsAD1tChOG0RR/view> (erişim tarihi :09.10.2022).
- Bağımsız Arapça, “İsrail ve Lübnan: Barışçıl Anlaşmaların Tarihi”. <https://2u.pw/KvGMai> (erişim tarihi: 11 .11.2022).
- Bilgi, “Avichai Adraee ”. <https://2u.pw/tcaXpZ>.(erişim tarihi:17.12.2022).
- BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, “Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi 18 Nisan 1961”. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100123bm_40.pdf (erişim tarihi: 01.10.2022).
- Cambridge Dictionary, “Meaning of Diplomatic in English”. <https://2u.pw/ravZbs> (erişim tarihi: 24.09.2022).Oxford Advanced Learner's Dictionary, “Diplomat”. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/diplomat> (erişim tarihi: 27.09.2022).
- Filistin Bilgi Merkezi, “2021'de Filistin'de Olayların Hasadı”. <https://2u.pw/YR59q> (erişim tarihi:06.10.2022).
- Filistin Dışişleri Bakanlığı, “Dış Politika Sektörel Stratejisi 2021-2023”. <https://2u.pw/b5GOBo> (erişim tarihi: 27.10.2022).
- Filistin Ulusal Bilgi Merkezi <https://2u.pw/iUlmSE>.(erişim tarihi: 06.10.2022)

- İsrail Dışışleri Bakanlığı, “Bakanlık Hakkında Bilgi”.
https://www.gov.il/en/departments/ministry_of_foreign_affairs/govil-landing-page (Erişim Tarihi:14 .11.2022).
- İsrail'in Dış Politika Bağlamında Karar Alma Süreci”.
<https://www.jamaa.net/art255242.html> (erişim tarihi: 09.11.2022).
- Kaynak: Duvara ve Yerleşimlere Direnmek İçin Popüler Kampanya, “Apartheid Duvarı”.
<https://stopthewall.org/the-wall/?lang=ar> (erişim tarihi:01.10.2022).
- Orient, “Kuveyt, İsrail İle Normalleşmeyi Kategorik Olarak Reddediyor”
<https://2u.pw/NXy3Bx>. erişim tarihi:17.12.2022)
- Reuters, “Orta Doğu'da Zihinleri Kazanmak İçin Sosyal Medyada Bir İsrail Kampanyası”.
<https://2u.pw/aBNjJE>. (Erişim tarihi: 15.12.2022)
- Social Shepherd, “Twitter Usage Stats”. <https://2u.pw/Eıta8c>. (Erişim Tarihi: 29.11.2022).
- Türk Dil Kurumu, “Diplomasi”. <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 24.09.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı. <https://www.tccb.gov.tr/> . erişim tarihi: 09.01 .2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası”.
https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-taraflı-ulastirma-politikasi.tr.mfa (erişim tarihi: 01.10.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, “Yüzyılın İşgali : Tek Taraflı Planların Gölgesinde Filistin”. <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/FILISTIN-TR-dijital.pdf> (erişim tarihi: 30.10.2022).
- Twitter of the Israeli Ministry of Foreign Affairs, <https://2u.pw/3Rc7JT>.
- Twitter of the Palestinian Ministry of Foreign Affairs, <https://2u.pw/mfnQvL>.
- Ultra Palestine, “Amerikan saldırganlığı karşısında dijital diplomasimiz, yazar Ammar Jamhour” .<https://2u.pw/u7NTws> (Erişim Tarihi: 06 .12.2022).
- Wikipedia, “İsrail”. <https://2u.pw/1aO0m> (erişim tarihi:07.11.2022).
- World Bank Blogs, “Virtual Diplomacy – A New Way Of Conducting İnternational Affairs?”. <https://blogs.worldbank.org/digital-development/virtual-diplomacy-a-new-way-of-conducting-international-affairs> (erişim tarihi: 26.11.2022).
- Yaser Arafat'ın 13 Kasım 1974'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki konuşması.
<https://2u.pw/uMZDS> (erişim tarihi:01.10.2022).
- Yenisafak, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kudüs”.
<https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kudus-davasi-bitmez-3806195> (erişim tarihi: 30.10.2022).

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ Adı ve SOYADI	Fatma HIJJAWI
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Al-Shaimaa Okulu 2012 , Filistin
Lisans Diploması	An-Najah Ulusal Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve İletişim Bölümü, 2016, Filistin.
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı 2023, Antalya, Türkiye
Yabancı Dil	Arapça (Ana Dili), İngilizce, Türkçe.
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Halkla İlişkiler ve Bilgi Departmanı Bakanın Ofisi - Filistin Kamu Hizmeti Bürosu